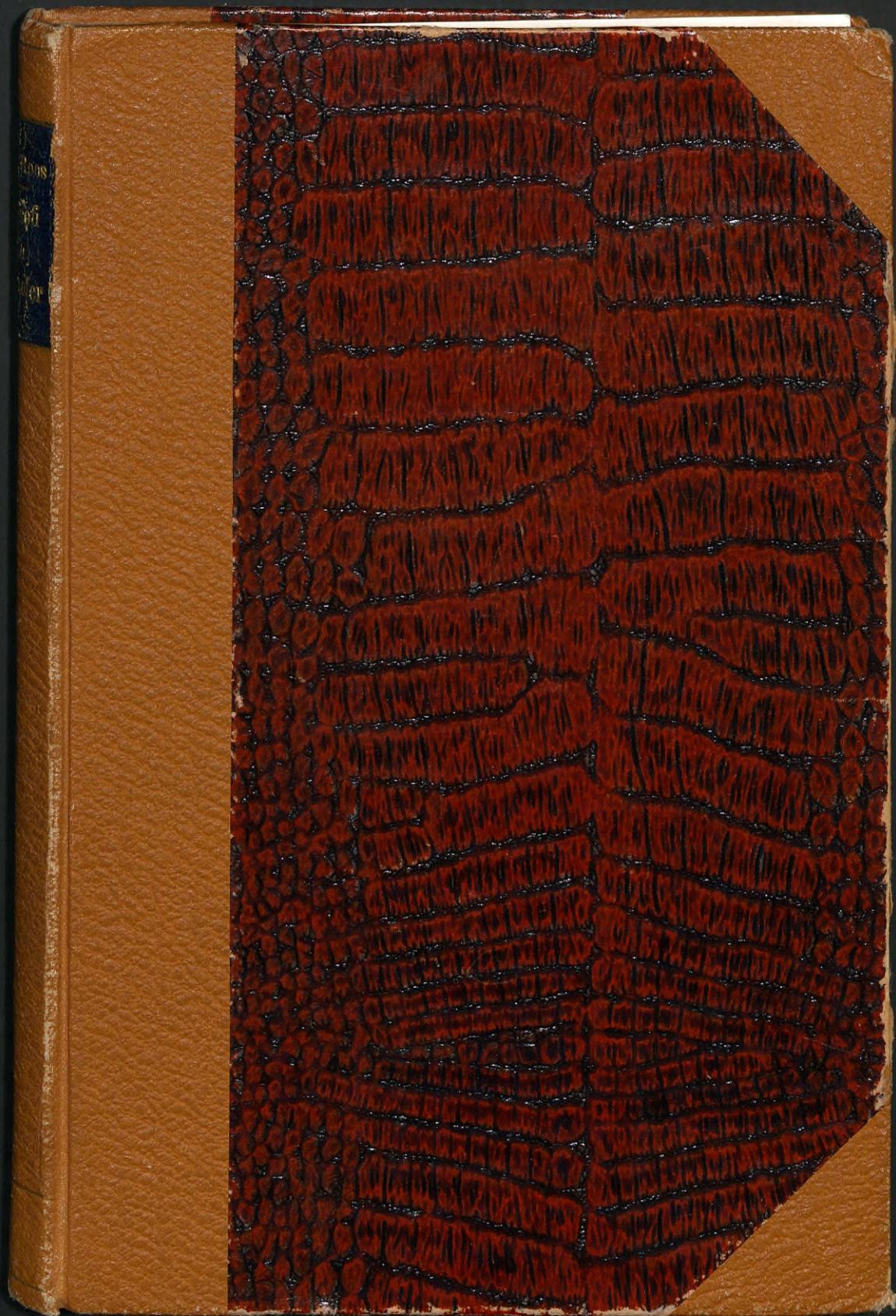

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

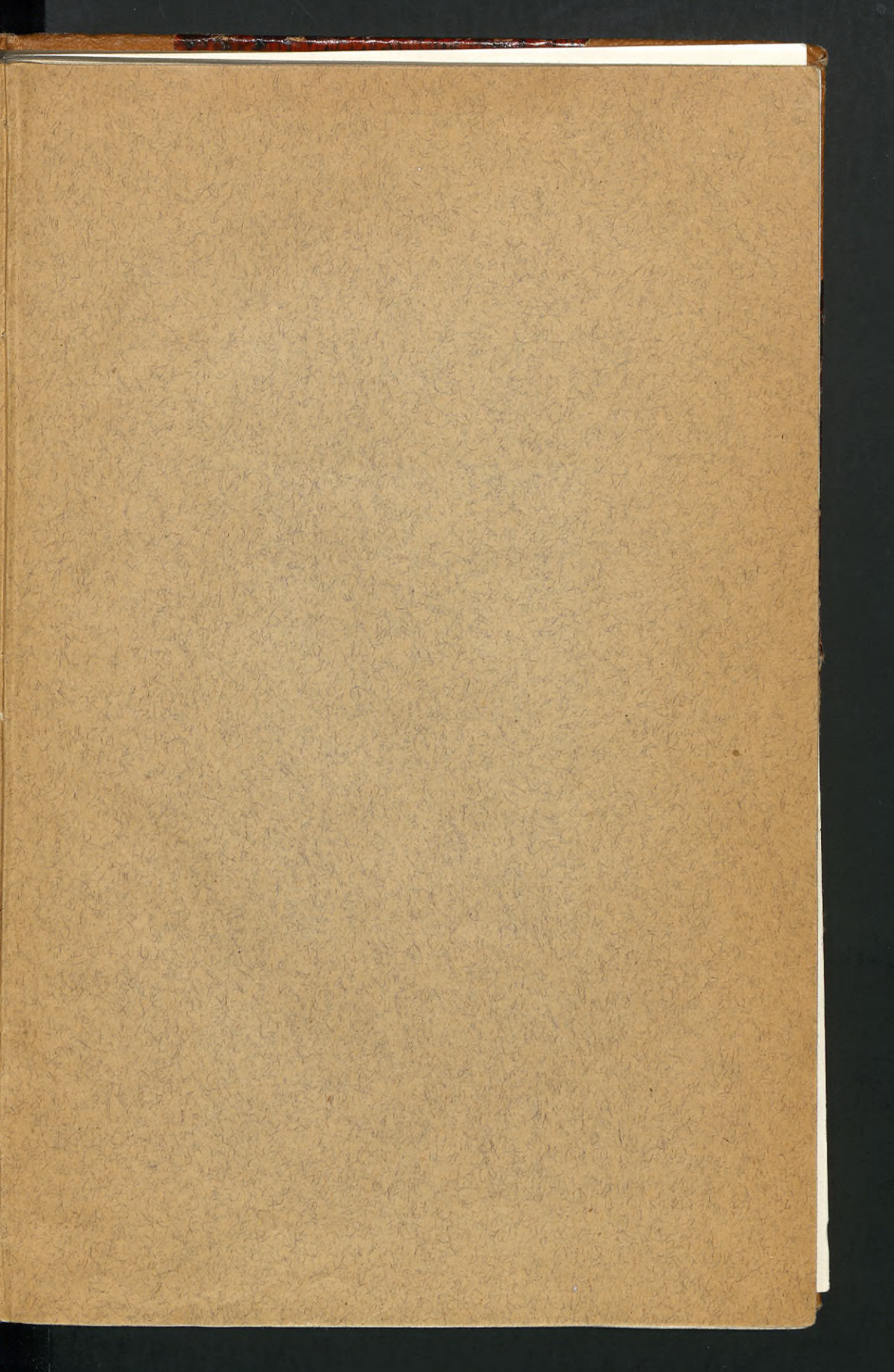

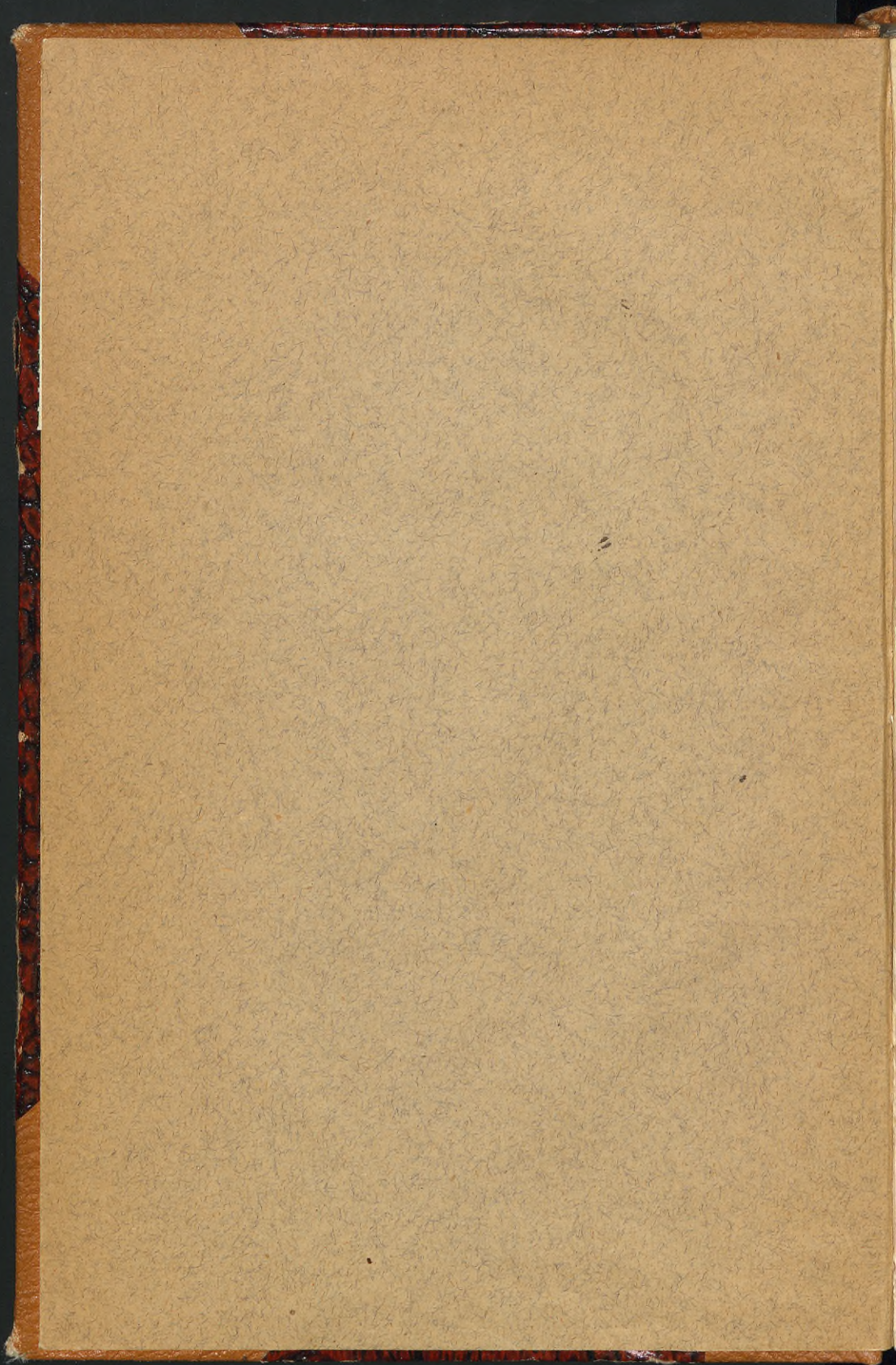

Allmänna Sektionen

Religionsvet.

TEOSOFI OCH TEOSOFER

AV

ANNA MARIA ROOS

AMR

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

PAPPER FRÅN LESSEBO.

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1913

[132535]

Inledning.

Vilken tid av oro och sökande är det icke som vi nu uppleva! Huru många äro icke de, för vilka livets stora tysta ve är icke bekymren för huru alla de jordiska önskingarna och behoven skola tillfredsställas, utan de evigt gnagande frågorna: Vad är meningen med detta liv, i vilket vi inkastas utan vår vilja och utan vårt hörande? Vad är syftet med den tillvaro, som så ofta synes oss grym och orättvis? Vart för den oss hän, den jordevandring, som mången gång kännes så tröttande tung?

Mer än en gång har man — och visserligen icke utan skäl — jämfört vår tid med tiden för den antika världens förfall. Då liksom nu voro spörjarna och tvivlarna många, då liksom nu hade för många den inlärdas religionen mist sin auktoritet. Så gällde det då att söka en annan religion, en annan lärobyggnad, som tilläventyrs bättre kunde besvara de stora frågorna, bättre lugna och stilla det av tvivel sargade hjärtat.

Vi veta vad *den* tidens oro var ett förebud till, vad den tidens sökande nådde fram till, när det var ärligt och starkt och varmt.

En stjärna tändes i Betlehem. . . . En sol rann upp över Oljebergets lunder. . . .

Och se — i den stjärnans ljus göts det klarhet över jordlivets gåtor; i den solens glans frambröt en jublande visshet om frälsning ur allt mörker.

Och vår tids oro? Vad skall den manne båda? Vår tids sökande, vart skall det leda hän?

Bådar den manne att det slocknat, det ljus som för nittonhundra år sedan rann upp över världen? Bådar den att kristendomens dag är all? Att mänskligheten nu kräver något högre, något bättre och rikare?

Det finnes ju de som så mena. Det finnes de som anse sig kunna bringa visare, djupare svar på mänsklighetens stora frågor än det som Mästaren från Nasaret gav.

Bland dem som så förmena, ha förkämparna för *teosofien* på senaste tiden tilldragit sig en icke ringa uppmärksamhet. Och många sökande dragas dit, där det lovas så stort och mycket och där det arbetas så ivrigt för att vinna själar.

Men den som är viss om att den vägen är en villoväg, den som i sitt innersta bär en stark och levande övertygelse om att svaret — det enda svaret — på livets stora frågor i dag liksom i går och liksom i all evighet är att söka hos Herren Jesus Kristus — vad skall den människan göra?

Vad kan hon göra annat än ropa ut sitt ord — sitt varningsord — bedjande dem som ämna sig in på avvägen, att besinna *vad* det är de välja, att betänka *vad* det är de förkasta.

Kanske äro de icke ännu så många, de som valt den vägen. Men de må vara många eller få — varje själ har dock ett oändligt värde, därför att hon gömmer på oändliga möjligheter. Och om jag lyckas övertyga en eller annan av dem som sökt sig in på avvägen, att han gått vilse — och att han icke behöver gå vilse — då skall jag räkna detta som den bästa vinsten av min bok.

Det är närmast ur några tidningsartiklar som denna bok vuxit fram. Då jag av Aftonbladets redaktion blev tillfrågad, om jag ville resa ned till den teosofiska kongressen på Visingsö och därifrån skriva några korrespondenser, åtog jag mig detta, därför att jag ansåg det vara av intresse att närmare studera den Tingleyska grenen

av den teosofiska rörelsen. Sedermera kom jag — därtill delvis föranledd av talrika brev och mig tillsända böcker och broschyrer — att närmare än vad jag förut gjort studera teosofiens historia och dess läror. Och jag fann då att vad som härom borde och behövde sägas icke kunde inrymmas i några tidningsartiklar.

Det gör mig ont att tänka, att somligt av vad jag i denna bok säger skall såra många uppriktiga anhängare av teosofien. Men just de ärliga sanningssökarna ibland dem skola förstå att jag måste uttala det som för mig stod som sanning — de skola förstå att jag icke kunde tåga utan måste ropa ut mitt ord — till vad gagn och verkan det hava kan.

Augusti 1913.

Anna Maria Roos.

The first of these is the fact that the
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

The second of these is the fact that the
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

The third of these is the fact that the
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

The fourth of these is the fact that the
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

The fifth of these is the fact that the
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

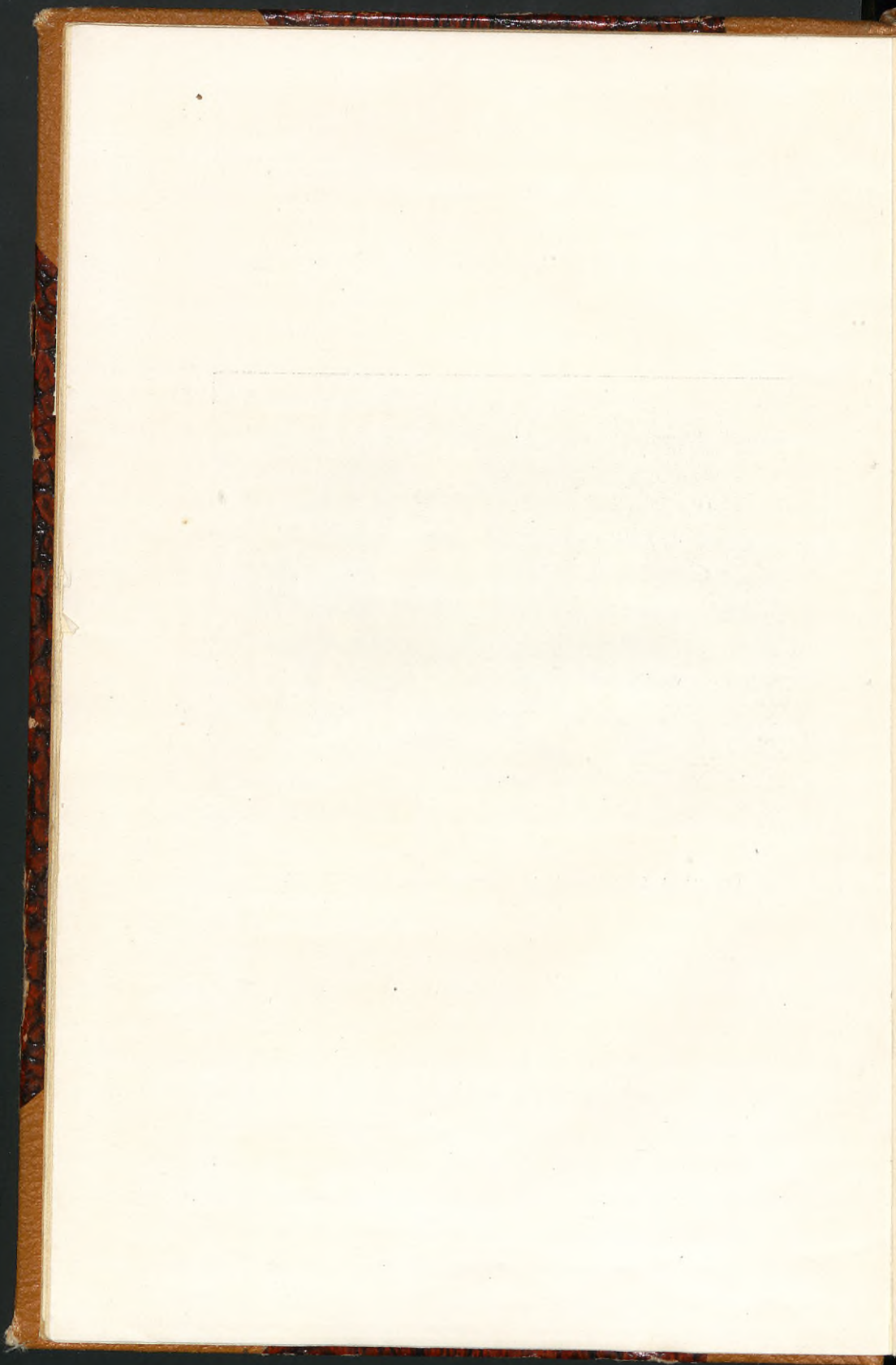
I

UR TEOSOFIENS HISTORIA

ON THEOLOGY'S HISTORY

DE BÅDA STIFTARNA AV TEOSOFISKA SAMFUNDET.

I. Gammal och ny teosofi.

1.

Med ordet teosofi menade man, *innan* madame Blavatsky stiftat det Teosofiska samfundet, den åsikten, att människoanden genom en inre koncentration, som tvingar det yttre, det tillfälliga, att sjunka under medvetandeströskeln, kan träda i förbindelse med den gudomliga visheten och från denna omedelbart erhålla insikter i de andliga tingen.

Teosofi sattes sålunda i motsats till *teologi*. Den senare var en uttolkning av den en gång givna uppenbarelsen — i regel förutsättande, att denna en gång för alla var avslutad; den förra innebar en förvisning om att uppenbarelsen alltjämt fortsattes. Vilkendera av dessa uppfattningar som är med den ursprungliga kristendomen mest överensstämmande, därom kan man lätt övertyga sig genom att studera Nya testamentet, i vilket ju tydligt framhålles, hurusom den direkta upplysningen från Gud — eller »utgjutandet av den helige ande», såsom det heter på det nytestamentliga språket — för den kristne är något städse eftersträvansvärt och städse uppnåeligt.

I enlighet med denna *ursprungliga* uppfattning av ordet teosofi kan man ju med fog säga, att t. ex. neoplatonikerna voro teosofier, att desslikes flera av de äldre kyrkofäderna voro det — samt icke få av de av kyrkan såsom kätterska fördömda sekterna. Likaså kan man med full rätt kalla Jakob Böhme, Saint-

Martin, Swedenborg för teosofer. Även beträffande t. ex. Viktor Rydberg torde i denna *ursprungliga* mening benämningen teosof vara berättigad.

Men alltsedan det Teosofiska samfundet blivit ett vida spritt och av det stora flertalet känt samfund, har ordet teosofi fått en helt annan betydelse än förr. *Nu* menar man i regel med teosof en anhängare av nämnda samfund och dess läror. Och dessa läror äro delvis sådana, att de alldeles icke kunna påstås vara utmärkande för alla tiders teosofi.

Det är därför mycket missledande, när teosoferna — såsom de ofta göra — använda ordet teosofi i dess ursprungliga bemärkelse och på så sätt vindicera åt sig en hel rad berömda namn i det förflutna. Ett ord kan ej i längden brukas under två helt olika betydelser, när detta tvefaldiga bruk visar sig ägnat att åstadkomma förvirring och missförstånd. Man måste bestämma sig för den ena betydelsen. Och det som faller utslaget, det blir helt naturligt detta: i vilkendera meningen det oftast brukas. Nu har ju under de senaste decennierna den Blavatsky-teosofiska rörelsen låtit så mycket tala om sig, att för allmänheten ordet teosofi i regel sammanfaller med detta samfunds världsåskådning.

Av denna anledning borde man numera slippa få höra vissa uttryck från teosofiskt håll, som verka så irriterande på varje med logik och sunt språksinne utrustad människa — jag menar dessa uttryck: »teosofien hos Plato», »de teosofiska tankarna i Nya testamentet» m. m. Ordet *teosofi* i den gamla bemärkelsen bör helt enkelt avföras ur språket. Eller åtminstone ej användas utan att man uttryckligt angiver att man brukar ordet i dess ursprungliga bemärkelse. För min del vill jag hava sagt, att jag i denna bok kommer att följa denna regel.

*

*

*

2.

Nu är det visserligen sant att, när t. ex. mrs Besant definierar ordet teosofi (se »Om teosofi och Teosofiska samfundet» utg. 1903), så gör hon det i ord, som uttala ungefär detsamma som här ovan sagts beträffande den *gamla* teosofien. Hon skriver: »Teosofiens innersta kärna är sanningen om att människan, som själv till sitt innersta väsende är gudomlig, kan vinna kunskap om den gudom, av vars liv hon är en del. Liksom strålar från solen flamma alla själar ut från den stora själen; här är deras tillvaros källa, här är den centraleld, varav de alla äro gnistor. Härav följer alla väsendens inre enhet, och ju närmare de komma sin källa, desto närmare komma de även varandra inbördes.»

Det är också sant att teosoferna — i det de åberopa sig på sitt program, som framställer samfundets »tre huvuduppgifter», nämligen, förutom att bilda en kärna av broderskap, att studera österländsk filosofi samt människans dolda psykiska krafter — pläga framhålla att teosofien icke äger några dogmer, och att det följaktligen är oriktigt att tala om »teosofiens läror», oriktigt att t. ex. säga att teosofien lär »mahatmernas» existens.

Men gent emot sådana hävdanden av fullständig dogmfrihet kunna anföras några ord av madame Blavatsky själv, meddelade av mrs Besant i hennes verk »H. P. Blavatsky and the masters of wisdom».

Mrs Besant skriver däri (sid. 56): »Det fanns en politik beträffande mästarna, de fenomen hon (H. P. Blavatsky) gav upphov till och deras (mästarnas) meddelanden, som hon icke ville tåla: försöken att skilja det ockulta från det filosofiska och att undgå en okunnig världs kritik och fientlighet genom att framhålla det filosofiska på bekostnad av det ockulta. Att så göra, det var, förklarade hon upprepade gånger, att arbeta på Samfundets undergång. . . . Hon skrev till Adyar från Schweiz, att . . . . det betydde död för samfundet, om mästarnas manifestationer

och deras meddelanden till medlemmarna skulle uppgivas såsom bedrägliga; hon citerade med gillande dem, 'som sade mig att Teosofiska samfundet utan mästarna är en absurditet; och att jag utgör det enda medlet för deras samband med mästarna samt för bekantgörandet av deras filosofi — samfundet är ett dött ting, såvida icke jag arbetar för det liksom förr.' Att samfundet icke var värt att leva, om det icke var ett vittne till, en kanal för mästarernas lärdomar, det var hennes ständiga förklaring, och hon värderade det inte för något annat än såsom ett verktyg för att utföra deras vilja i världen.»

Tydligare kan man icke säga, att i Teosofiska samfundets grundstadgar uttryckes *icke* det som dock är samfundets egentliga mening.

Beträffande för övrigt påståendet att Teosofiska samfundet såsom sådant ej har några läror, vill jag även anföra några uttryck ur det genmäle mot Karl af Geijerstams bok »Den avslöjade Isis», som på sin tid (år 1896) publicerades av en del framstående medlemmar av det Svenska Teosofiska samfundet: där talas om »detta storartade allomfattande, urgamla lärosystem», »en filosofiskt religiös världsåskådning», »teosofiens lära», teosofiens »huvudläror om broderskapet, om reinkarnationen, karma och den verkliga tillvaron av mänsklighetens föregångsmän eller äldre mera utvecklade bröder, de s. k. mahatmerna», och där säges: »Vi tro att de teosofiska sanningarna just äro de som mänskligheten för sin vidare utveckling bäst behöver.»

Den mest avgjorda olikheten emellan den gamla och den nya teosofien är just den ovan nämnda läran om »mahatmerna» eller »mästarna» — läran om ett hemligt brödraskap, »den stora vita logen» som leder världens öden. Medlemmarna av detta brödraskap påstås nämligen hava makt att, när och var de anse det nödigt för mänsklighetens utveckling, låta sig återfödvas på jorden — eller ock inkarneras i en redan född människas gestalt, varvid den människans själ frivilligt giver vika för den höga ande,

som vill använda hennes kropp till vehikel. Alla mänsklighe-
tens stora religionsstiftare ha — så lär den nutida teosofien —
varit medlemmar av detta brödraskap. De »mästare», som f. n.
leva på jorden, framträda dock ej i allmänhet för människorna,
men de besitta underbara förmögenheter: de läsa på vilka av-
stånd som helst andra människors tankar, de förmå påverka
deras vilja, de kunna sända budskap genom vanliga brev, som
på ett mystiskt sätt komma adressaten till handa, och de kun-
na — även på avstånd — åstadkomma varjehanda slags mirakel. —
Vanligen brukar det uppgivas, att de nu levande mahatmerna
bo i Tibet, men den ene av Teosofiska samfundets stiftare, Hen-
ry S. Olcott, upplyser oss om att det också finnes afrikanska
mahatmer, och bland dem en särskild »egyptisk sektion». Även
i de övriga världsdelarna tycks det finnas en och annan. Utom —
för så vitt jag kunnat finna — i Australien.

Det faktum att i alla de högre religionerna finnas några gemen-
samma grundsanningar och att även i de lägre stående religions-
formerna dessa samma sanningar dunkelt skönjas, det anses av
teosoferna utgöra ett bevis på att de utgått från samma bröd-
raskap. I själva verket har den nutida teosofien genom denna
förklaring gjort sig ovärdig det gamla namnet teosofi. Ty för
den ursprungliga teosofien var det en grundsanning att nämnda
faktum berodde på att alla dessa mänsklighetens stora lärare
varit i stånd att mottaga och förstå ingivelser från den Högsta
Visheten — från Gudomen.

3.

Att en trosläras anhängare kunna ha ganska divergerande upp-
fattningar om denna trosläras innehåll, det veta vi ju väl. Men
att inom ett religionssamfund, vars stiftarinna i omfångsrika litte-
rära verk behandlat de religiösa frågorna, det kan förekomma
att tre år efter stiftarinnans död hennes hängivna anhängare

kunna skriva sådant om sin religion som av stiftarinnan skulle i högsta grad ogillas — det torde dock vara något enastående.

Man jämföre emellertid följande två uttalanden:

I det nyss nämnda genmålet mot K. av Geijerstams bok skrives:

»Endast i en fanatikens hjärna kan upprinna den dåraktiga tanken att på *sådant* sätt» (nämligen så som Geijerstam: genom att angripa stiftarens karaktär) »söka undergräva förtroendet till en filosofiskt-religiös världsåskådning, vilken har rätt att dömas efter sitt innehåll, icke efter sina anhängares verkliga eller förmenta fel och brister.»

I mrs Besants nyss anförda arbete »H. P. Blavatsky and the masters of wisdom» skrives (sid. 56): »Hon (H. P. Blavatsky) var bittert medveten om den illojalitet, med vilken hon behandlats, och om det sätt, på vilket många teosofier voro villiga att offra henne åt hopen, medan de drogo nytta av hennes lärdomar, förklarande att det Teosofiska samfundet hade sin grund i sig själv och kunde fortsätta att existera, till och med om hon betraktades som en bedragerska.»

Det är emellertid dessa vitt divergerande uppfattningar av vad teosofien innebär, som göra det så svårt att med teosofier diskutera religiösa frågor. Det blir villsammt och besvärligt att definiera teosofi eller bemöta teosofi, när man inom vart och ett av de stora teosofiska samfundena har att räkna med minst tre olika uppfattningar av vad teosofi är.

För det första uppfattningen hos dem som hålla fast vid programmet och sålunda betrakta samfundet såsom egentligen en sammanslutning av personer, intresserade för samma slags studier, nämligen studiet av jämförande religionshistoria och av människans latenta psykiska förmågheter.

För det andra den uppfattning som tagit sig uttryck bl. a. i nyssnämnda genmålet mot K. af Geijerstam, i vilket man be-

tecknar som teosofiens »huvudläror»: »broderskapet, karma och den verkliga tillvaron av mänsklighetens föregångsmän eller äldre mera utvecklade bröder, de s. k. mahatmerna».

För det tredje de som hysa fru Blavatskys egen uppfattning om samfundet såsom först och främst en vehikel för Mästarnas vilja.

När man söker visa sig annorlunda än man är, så uppstår alltid missförstånd. Teosofiens grundstadgar voro avsedda att verka i hög grad frisinnade och vidhjärtade. Bakom dessa teoser fanns dock stiftarinnans underförstådda mening: att teosoferna skulle tro på alla hennes fenomen och alla hennes meddelanden från Mästarna.

Av de ovan nämnda tre kategorierna är, skulle jag tro, den första den minst talrika, ehuru den torde innefatta de klaraste och redbaraste intelligenserna inom de teosofiska samfundet.

Vid ett flyktigt studium av de båda stora teosofiska samfundet, det amerikanska och det österländska, skulle man vara benägen tro, att det förre representerar kategorien 2 och det senare kategorien 3. Mrs Besant och mr Leadbeater, de nuvarande ledarna av det samfund som i Indien har sitt huvudkvarter, tala nämligen obestriddigen mera om mahatmerna än mrs Tingley gör. Men utom det att, redan då mrs Tingley blev ledare av Esoteriska sektionen, hon försäkrades ha »trätt i förbindelse med madame Blavatskys lärare» (se Theosophia, okt. 1896), så framgår det av ett cirkulär från dr Franz Hartmann — en vän och lärjunge till madame Blavatsky — som år 1898 blev kringläst till ett stort antal teosofier och som i denna stund ligger framför mig, något som torde vara en överraskning även för många av hennes anhängare, nämligen att mrs *Tingley själv* anser sig vara en mahatma, vilket ju förklarar att hon icke så mycket brukar åberopa sig dem.

Jag har hört en teosof yttra: »På läran om mahatmerna är hela vår lära byggd», och det förefaller som om denna uppfattning på det hela vore den förhärskande bland teosoferna.

I ett i år hållet föredrag i härvarande Besant-teosofiska samfund yttrade en av de ledande: »Tro vi eller tro vi icke på att 'Mästarna' stiftat samfundet och övervaka dess arbete? Om vi tro detta — och annat kan knappast en medlem av T. S. göra — etc.»

Och då de båda samfundens alla ledare förklarar sig stå i förbindelse med mahatmerna, så är det ju klart att de flesta teosofier skulle anse det som en förolämpning mot deras ledare och presidenter att betvivla dessa mahatmers existens och deras stora och underbara makt.

När man dessutom betänker, att inom det österländska teosofiska samfundet alla medlemmarna av den esoteriska sektionen genom löften äro förbundna att »utan invändning och utan dröjsmål» lyda mrs Besant i allt, och att inom det amerikanska samfundet *alla* medlemmarna äro genom löfte förbundna att i allt vad teosofien angår följa sin ledare, så torde det vara på det hela *mera* överensstämmande med teosofien, *sådan den i allmänhet* läres, att säga att »på läran om Mästarna är hela teosofien byggd» än att, visande på grundstadgarna, förklara: »Det teosofiska samfundet har inga läror.»

Dessa två fakta:

att läran om Mästarna, trots allt vad som säges om teosofiens dogmfrihet, dock av de flesta teosofier anses — och av samfundets stiftarinna uttryckligen förklarats — vara en hörnsten för hela deras system,

och *att* denna lära för flertalet vilar på deras tillit till ledarnas auktoritet,

dessa två fakta är det som göra, att man icke rätt kan bedöma teosofien utan att känna dess stiftare och ledare.

Och det är med anledning därav som jag anser det nödvändigt att i det följande giva en kort framställning av dessa personligheter, sådana de te sig i sina egna skrifter samt enligt andras vittnesbörd.

II. Helena Petrovna Blavatsky¹

1.

Helena Petrovna Hahn föddes år 1831 i Jekaterinoslav och var dotter till en överste av tysk extraktion. Redan som barn lär hon ha visat en betydande intelligens — och påstås ha röjt märkliga psykiska förmögenheter. Hon gifte sig vid sjutton års ålder, och förhistorien till detta tidiga gifte berättas ha varit denna: hennes guvernant skulle ha yttrat att hon säkerligen aldrig skulle kunna bli gift, och förtretad häröver beslöt Helena Petrovna i ungdomligt trots att strax förmå en man — som hon alls ej brydde sig om — att fria, vilket också lyckades. Men mycket snart efter bröllopet rymde hon från sin make. Någon laglig skilsmässa kom dock aldrig till stånd.

Det är vanligt att bland teosofier få höra uppgivas — såsom en förmildrande omständighet beträffande hennes rymning — att hennes make, Nikefor Blavatsky, var sextio eller t. o. m. sjuttio år då de gifte sig. Men då han överlevde henne och sålunda levde i minst fyrtiotre år efter deras bröllop, är det uppenbart att han ej kunnat vara så gammal. Dock är det nog möjligt att madame Blavatsky själv någon gång uppgivit att han vid deras bröllop var helt ålderstigen; överste Olcott säger att hon hade högst motsä-

¹ Sedan ett par decennier finnes på svenska en skildring av H. P. Blavatskys liv, skriven av hennes vän och beundrare G. P. Sinnett. Även i Karl af Geijerstams »Den avslöjade Isis» är hennes liv skildrat. Då båda dessa böcker torde vara rätt mycket kända, har jag i det följande så mycket det varit möjligt sökt undvika att upprepa vad de berättar.

gande uppgifter om sig själv och särskilt om sin ålder, och det är ju ingalunda omöjligt att hon också fantiserade en smula beträffande sin mans ålder.

Under åtskilliga år förde hon ett kringirrande liv, besökande en mängd olika länder inom och utom Europa. Att denna tid av hennes liv varit stormigt, har hon själv erkänt i ett brev till den ryske spiritisten Aksakoff, där hon skriver:

»Blott Gud vet hur jag lidit av mitt förflutna. Det är uppenbarligen mitt öde att icke på jorden få förlåtelse. Detta förflutna har, liksom förbannelsens märke på Kains panna, följt mig hela mitt liv och följer mig även här i Amerika, varthän jag kom för att vara långt därifrån och från människor, som kände mig i min ungdom.» Och i ett annat brev: »Ehuru ni, liksom varje hederlig man, har rätt att ringakta mig för mitt dåliga rykte från fordom —.» Och i ännu ett tredje: »Se där de bittra frukterna av min ungdom, som jag ägnat åt Satan, hans fåfänglighet och hans gärningar.»

Det är kanske skäl att nämna, att ehuru teosoferna om åtskilliga andra brev från madame Blavatsky förklarar att de äro förfälskade, så ha de aldrig i fråga om breven till Aksakoff vågat påstå något sådant.

År 1873 reste m:me Blavatsky över till Amerika, där hon snart gjorde bekantskap med överste Olcott, som i ett fyra delar starkt arbete, »Old Diary Leaves», skildrat brottstycken ur hennes och Teosofiska samfundets historia. Då detta arbete torde i Sverige vara föga känt, vill jag anföra ett och annat därur.

Överste Olcott — vars överste-titel, inom parentes sagt, lär ha varit mycket problematisk — sysselsatte sig med journalistik och hyste intresse för spiritism, och då han hört talas om några egenomliga fenomen i en stad vid namn Chittenden, reste han dit för att skriva korrespondenser om saken till en New-York-tidning. Han hade med sig en tecknare, som på en dag ritade av fyrtio olika spöken, som visade sig i samma rum — vilket torde vara ett

rekord både av tecknaren och av spökena. Olcott skrev en serie korrespondenser, vilka, försäkrar han, väckte icke ringa uppseende. Mycket folk kom till Chittenden för att se fenomenen, och bland besökarna syntes en dag en dam i kortklippt blont hår och röd Garibaldiskjorta och med ett manhaftigt väsen. Hon tyckes strax ha gjort ett visst intryck på översten, oaktat hon, enligt vad han upprepade gånger framhåller, var ganska ful. Han bjöd henne eld på en cigarrett, och bekantskapen var gjord. De kommo underfund med att de båda voro intresserade av ockulta frågor, och snart nog voro de goda vänner. Några månader efter besöket i Chittenden finna vi dem boende i ett hus i New-York med gemensamt hushåll. Dock voro de aldrig annat än goda kamrater, försäkrar översten; de som antytt att ett närmare band förenat dem ha alldeles misstagit sig. Han refererar upprepade gånger till det manhaftiga i hennes väsen såsom ett indicium på hennes oskuld.

Från deras samvaro först i Philadelphia, sedan i New York berättar översten åtskilliga prov på sin väninnas underbara ockulta förmåga. Däribland en historia, som synes ägnad att öppna oanade möjligheter för strävsamma husmödrar.

Översten hade en dag köpt hem ett dussin handdukar — han hade nämligen märkt att sådana väl behövdes. Fru Blavatsky ville strax börja använda dem, men översten, såsom tydligen varande den mera huslige av de två, yrkade på att de först skulle fällas. Fru B. gav efter och började fälla en handduk. Vi tvivla inte alls på överstens uppgift att den blev mycket illa fällad. Plötsligt sparkade fru B. till med foten under bordet och sade: Gå din väg!

— Vad är det? undrade översten.

— Å, det är bara ett litet kräk till elemental,¹ som rycker mig i kjolen och vill ha något att göra.

¹ Enligt den teosofiska terminologien ett slags naturandar, ungefär motsvarande folksagans tomtar.

— Utmärkt, sade översten. Låt honom fälla handdukarna!

Fru Blavatsky gick in på saken. Översten lade in i ett bokskåp — som han sedan stängde — alla handdukarna samt nål och tråd.

En kvart senare hörde översten liksom pipandet av en råtta under bordet.

— Nu har han det färdigt, anmärkte fru Blavatsky.

Översten gick till skåpet och tog fram handdukarna — och se, de voro alla fällade.

Dock visade sig den tjänstvilliga elementalen likna sin matmor däri att han fällat dem mycket illa.

Vilken grotesk nutidstravestering av en naiv medeltida legend! Vem minnes icke här den gamla berättelsen om Sankta Birgitta som ungmö, drömmande över sin sybåge och seende himmelska syner, medan madonnan under tiden hjälpte henne med sömnaden, på det att hon ej måtte få bannor för sin försumlighet?

Om historien om den sykunniga elementalen kan komma en huslig kvinna att drömma, så är en annan av överstens historier ägnad att väcka en författares bittra avund. När fru Blavatsky höll på med sin bok »Isis unveiled» och bara önskade sig någon viss bok för att hämta upplysningar ur — strax låg den boken på en hylla bredvid henne! Så fort hon eller översten använt den, försvann den åter lika mystiskt och lika snabbt.

Då det ej sällan av teosofiska författare framhållits att ifrågasvarande arbete — Isis unveiled — såsom vittnande om en fenomenal och hos H. P. Blavatsky absolut oförklarlig lärdom, knappast kunde ha tillkommit utan övernaturlig hjälp, är det skäl att framhålla, för det första att fru Blavatsky — enligt vittnesbörd från hennes ungdom — ägde en sällsynt receptivitet och snabbhet i att assimilera vetande, för det andra att plagiaten i boken äro oerhört talrika. En orientalist — W. E. Coleman — har i denna bok upptäckt omkring 2,000 ställen, som avskrivits ur andra böcker, utan att detta angivits. Man torde då ej be-

höva anse det så underbart att hon under två års tid lyckats åstadkomma denna bok. Enligt Olcott arbetade hon under dessa två år ofta i femton, ja t. o. m. sjutton timmar om dygnet.

Plagiaten, som Olcott ej kan förneka, söker han förklara på så sätt, att det ofta under arbetet — av mahatmerna — visades för fru Blavatsky böcker, vilka — osynliga för andra — av henne sågos liksom sväva i luften inför hennes ögon. Så skrev hon av ur dessa för andra osynliga böcker, utan att alltid göra klart för sig att det var riktiga arbeten hon skrev av.

Bland de fenomen som Olcott berättar ha inträffat under skrivandet av »Isis» är också följande: Fru Blavatsky hade — säger hennes vän och kollega — en stor svaghet: hon lånade ofta pennor, pennknivar m. m., men hon gav aldrig igen dem. Hon inte bara glömde att lämna igen dem — vilket ju kan hända även den bästa — utan hon nekade energiskt att återställa dem, när hon ombads att göra det. Nåväl, en dag då fru Blavatsky satt vid skrivbordet och hennes kamrat tydligt iakttog, att en mahatma dvaldes i hennes kropp och skrev i stället för henne, sträckte denna mahatma ut handen och bad att få låna överste Olcotts blyertspenna. Denne hade just för tillfället en utmärkt bra blyertspenna, och han tänkte melankoliskt: Lånar jag nu ut den, så får jag aldrig igen den! Han tvekade ett ögonblick — och mästaren läste hans tankar. Han log — milt sarkastiskt — och började fingra på ett pennställ som stod å bordet. Han hade inte fingrat lång stund, förr än där inför den häpne övers- tens ögon låg — ett helt dussin likadana blyertspennor som den han själv hade. Varpå han greps av blygsel över sin oginhet!

Dock — vad var detta emot den ånger som grep honom, då han en annan gång — i tro att han talade till fru Blavatsky — använde tilltalet: »Nå, gamla häst» — och så upptäckte att han talat så vanvördigt till en av de allra finaste mahatmerna!

En annan gång kom en dam upp på visit, medan en mahatma dvaldes inom H. P. B. Vid avskedet kysste damen mahatman, i sin okunnighet troende att det var fru Blavatsky hon visade denna vänlighet. Så fort den främmande gått, gav mahatman den gode översten en djupt melankolisk blick, sägande: »Hon *kysste* mig» i en så tragisk ton, att översten började skratta.

Läsaren kanske också skrattar.

En episod under dessa Amerika-år var m:me Blavatskys andra giftermål. (Hon utgav sig för änka, ehuru såsom redan nämnts, hennes första man överlevde henne.) Hennes andra make — också ryss — var en helt ung man — blott nitton år. Efter någon tid lär han ha spårlöst försvunnit. Olcott förklarar emellertid, att en formlig skilsmässa kom till stånd.

Under detta giftermål förbehöll hon sig att få behålla namnet Blavatsky. Dock hade hon, säger överste Olcott, egentligen motvilja för detta namn, vilket synes ha varit anledningen till att hon oftast betecknade sig — och lät sig betecknas — med sina initialer. Teosoferna kalla henne ännu i dag oftast H. P. B.

2.

I företalet till första delen av sina »Old Diary Leaves» yttrar överste Olcott, att för honom ett huvudsakligt skäl till offentliggörandet av dessa anteckningar varit en önskan att »bekämpa en inom Samfundet växande benägenhet att förguda madame Blavatsky» — ett uttalande som han längre fram i boken upprepar. Han talar om hur man velat ge »hennes enklaste litterära verk en quasi-inspirerad karaktär» och »blint ignorerat hennes påtagligaste fel».

Det må medgivas att förf. till »Old Diary Leaves» gjort icke litet för att avhålla folk från att förguda den kvinna som varit hans mångåriga kollega. Han framhåller starkt såväl vissa

mera periferiska omständigheter — hennes fulhet, hennes kolossala fetma, hennes enorma omåttlighet (han citerar efter henne själv uttrycket: »Blavatsky äter som tre svin»), hennes benägenhet för grova uttryck — som ock några mindre tilltalande karaktärslyten: hennes ofta påkommande ursinniga vredesutbrott av de obetydligaste anledningar, hennes vana att ljuga — han citerar en mängd exempel på de varierande och tydligen osanna uppgifter hon brukade lämna om sig själv — och hennes opålitlighet (han skriver att hon icke kan sägas ha varit lojal mot någon av sina vänner, att det var minst ett tjog personer, åt vilka hon sagt att hon tillämnade dem platsen som hennes efterträdare, och minst ett dussin män, åt vilka hon sagt att *han* var hennes enda vän).

Han döljer icke heller motsägelserna i hennes läror. Han citerar åtskilliga yttranden av H. P. B. från tiden före 1875, däri hon på det bestämdaste och ivrigaste förklarar sig för spiritismen: hon säger sig vara med liv och själ spiritist och berättar bl. a. att hon »omvänt sin far till spiritismen».¹ Som bekant ställde hon sig sedermera högst fientlig mot denna riktning, och för teosoferna gäller det numera, att det dels är brottsligt att syssla med spiritism, enär man därigenom lockar de avlidnas själar till något som är skadligt för deras utveckling, dels innebär spiritismen ett misstag, ity att det i själva verket icke är de avlidnas själar som tala genom medierna utan blott de dödas tomma »skal». Hur teosoferna lyckas inför sig själva förlika dessa båda stridiga åsikter, vet jag ej. Emellertid äro de från sin ståndpunkt fullt ursäktade, om de härvidlag äro något ologiska, ty deras samfunds båda stiftare äro lika inkonsekventa. Ännu när Olcott på sin ålderdom — sedan teosofiens läror blivit ut-

¹ De allra starkaste och mest bevisande uttrycken härvidlag citerar dock ej Olcott; de förekomma i breven till Aksakoff, där hon kallar spiritismen »en gudomlig sanning» samt berättar hur hon håller på att översätta en novell av Dickens som efter förfs död blivit färdigskriven av hans ande genom ett spiritistmedium.

vecklade och formulerade — skriver sina »Old Diary Leaves», berättar han att bland dem som brukat inspirera H. P. B. vid författandet av »Isis unveiled» var en avlidn engelsk platonist, vilken — omväxlande med de riktiga mahatmerna — brukade använda henne som medium.

Varför har H. P. B., efter-att i många år ha varit ivrig spiritist och uppträtt som spiritistiskt medium, sedermera ställt sig fiendlig mot spiritismen?

För teosoferna är naturligtvis skälet det att »mästarna småningom lett henne till sanningen» — ehuru Olcott själv medger, att det är svårt att fatta varför mästarna i början skulle helt och hållet ha misslett henne härvidlag. Ty att hon alltifrån början leddes av mästarna, försäkra både hon och Olcott.

Tar man icke den teosofiska förklaringen — sådan den nu är — för god, så torde man dock kunna finna orsaker till hennes omsvängning härvidlag.

Madame Blavatsky, som under åtskilliga år varit spiritistiskt medium — och under sitt kringirrande liv till stor del lär ha försörjt sig därmed — miste, så har det berättats, vid några och fyrtio års ålder sin mediumitet. Nu kan man ju ha olika åsikter om vad mediumitet är — det finns ju många som icke tro på att det innebär en möjlighet att kommunicera med de avlidnas själar, utan anse att det blott utgör ett slags abnorm personlighetsklyvning — men vad det nu än är, så är det ett faktum att människor, som äga mediumitet, kunna mista den. Har man då haft sitt mediums-kap som födkrok, så ligger det för de flesta nära till hands att försöka sig på med knep. Olcott yttrar på ett ställe, att man ej bör döma för hårt de medier som leva på sitt yrke och som tillgripa bedrägerier, när de ej äro i stånd att framkalla fenomen; de ha ju endast svält i utsikt, påpekar han, då de oftast äro klena och ej i stånd till annat arbete.

Det tyckes, som också madame Blavatsky hade tillgripit nämnda

H. P. BLAVATSKY.

utväg. Åtminstone blev hon av Home — adertonhundraålets kanske mest ryktbara spiritistmedium — anklagad för bedrägerier. Hon hade en gång skrivit till Aksakoff, att det för henne var av yttersta vikt, att de amerikanska spiritisterna hade en god tanke om henne. Efter Homes avslöjanden ha de helt säkert dragit sig ifrån henne, och möjligheten att genom spiritistseancer — med eller utan små underhjälpande konstgrepp — förvärva sitt uppehälle torde därefter för henne varit stängd. Dessa förhållanden göra det förklarligt att hon förändrade sin hållning gentemot spiritismen. Emellertid uppstod förändringen ingalunda i och med det att Teosofiska samfundet stiftades. Om detta skrev hon själv — under dess första tid — till Aksakoff att det var »spiritism under ett nytt namn». Och när Olcott talar om en bok »Art Magic», som utgavs av en framstående amerikansk spiritist, mrs Nogett, samtidigt med stiftandet av »Teosofiska samfundet», citerar han — tydligen med instämmande — ett uttalande av nämnda dam: att det var ganska eget att dessa två saker med samma syftning skulle tilldraga sig samtidigt. Det var först någon tid efter Teosofiska samfundets stiftande som de Homeska avslöjningarna skedde.

Liksom i fråga om spiritismen, så ändrade fru Blavatsky också åsikter beträffande reinkarnationsläran. Och även härvidlag har hon rätt betänkligt komprometterat mahatmerna. Ty vid tiden för utgivandet av »Isis unveiled» skrev hon att hon »av en auktoritet» fått veta att reinkarnationen var något som blott undantagsvis förekom. Med en »auktoritet», som härvidlag kan giva säkra underrättelser, bör hon ju ej kunna mena annat än en mahatma — eftersom hon ju förklarat att hon redan på den tiden stod under mahatmernas ledning.

Enligt vad Olcott medger, var det först efter ankomsten till Indien — där reinkarnationsläran är så allmänt omfattad, att en förkunnelse som ej lär densamma torde ha mycket svårt att

vinna fotfäste — som fru Blavatsky och Teosofiska samfundet upptog nämnda lära på sitt program.

Det var år 1875 som Teosofiska samfundet stiftades. Det förde emellertid under sin första tillvaro — i New York — en tynande tillvaro. En av medlemmarna, som lovat »framkalla elementaler», höll icke sitt ord, och fru Blavatsky kunde — enligt Olcotts uppgift — aldrig förmås att på dess sammankomster åvägabringa några fenomen.

Men under det att samfundet i New York var nära sin upplösning, hade det i Indien fått en del medlemmar som — antagligen genom pressen underrättade om att i Amerika bildats ett samfund, vilket hade till huvudsyfte studiet och uppmuntrandet av österländsk filosofi — skrivit och begärt inträde i detsamma. Kanske hade dessa hinduer också uppmanat de båda stiftarna att komma över till Indien. Olcott förklarar, att det var mahatmerna som drevo dem därtill. Fru Blavatsky skriver i brev till Aksakoff, att det var Homes förut nämnda angrepp på henne som tvang henne till att lämna Amerika. Allt nog, år 1879 begåvo sig de båda stiftarna till Bombay, där de mottogos av några anhängare — av vilka den ivrigaste snart narrade av dem en god del av deras reskassa och därpå blev utstött ur samfundet.

Emellertid vann samfundet snart framgång i Indien. Orsaken är lätt förklarlig. Indiens invånare voro vana vid att av sina engelska behärskare bemötas med högdragen kyla, vana vid att deras religion föraktades. Men här kommo vita människor som i stället sade dem, att deras religion var bättre än kristendomen, och som gärna emottogo infödda i sitt samfund. Överste Olcott övergick själv till buddhismen och uppträdde emellanåt klädd som hindu.

Intet under att de båda främlingarna blevo populära.

Men den stora framgången i Indien kom dock först såsom

en följd av en rad fenomen, vilka skildrades av A. P. Sinnett — utgivare av tidningen *The Pioneer* — i en bok kallad »Den dolda världen». Ett flertal av dessa fenomen tilldrogo sig hos mr Sinnett, och det mest beryktade av dem var det s. k. tekopps-miraklet. Vid en picknick som H. P. B. och överste Olcott företogo tillsammans med Sinnetts och några andra personer, befanns det att de medförda tekopparna inte räckte till. Fru Blavatsky lovade att försöka på ockult väg anskaffa en kopp, på det att ingen av de närvarande måtte bli utan. Hon koncentrerade en stund sina tankar på det önskade föremålet och tillsade därefter, att man skulle gräva i jorden på en bestämd av henne utpekad plats. Man grävde — och se, där fanns i jorden en tekopp. Och det till på köpet en som var av precis samma mönster som den övriga servisen!

Mr Sinnetts bok gjorde uppseende; hela Indien talade om undergörerskan, och nya anhängare strömmade till samfundet.

Olcott berättar med tydlig förnöjelse om huru han under sina föredragsturnéer genom Indien blev firad: huru han intågade i städerna hälsad av folkets jubelrop, huru massorna strödde blommor för honom och hur de infödda furstarna gävo honom dyrbara presenter.

Efter ett par år inköptes för samfundet en villa i Adyar, en förstad till Madras. Detta skulle bliva rörelsens huvudkvarter. Här slog sig de båda stiftarna ned, och här upprättade de »helgedomen i Adyar», som sedan skulle bli så beryktad.

»Helgedomen» bestod i ett väggskap som var uppsatt i ett rum, tillbyggt utanför fru Blavatskys sängkammare och kallat »det ockulta rummet». Inne i väggskapet hängde ett par porträtt — bilder av de två mahatmerna, Morya och Koot Homi, som ansågos särskilt leda och beskydda det teosofiska samfundet. Angående tillkomsten av dessa bilder berättar Olcott, att mahatmerna själva på ockult väg åstadkommit en kolteckning och att en engelsk målare efter denna målat ifrågavarande porträtt, varvid

han tydligen av högre makter blivit inspirad, så att dessa målningar utvisa en slående likhet.

Framför de båda porträtten stod inne i skåpet en silverskål. Emellanåt, när besökande teosofier voro inne i det ockulta rummet och någon yttrade en önskan om att få »ett råd av någon av mästarna», hände det något underbart: när man öppnade skåpet, låg i silverskålen ett brev, adresserat just till den frågande och undertecknat med initialerna av någon av mästarna. Oftast tyckas väl breven ha varit tämligen intetsägande. Men underbart och tröstande föreföll det ju likväl mottagaren att få ett bevis på att mästaren tänkte på honom.

Ibland inträffade där också andra slags fenomen. Så hände det en dag, när madame Coulomb — madame Blavatskys husförestånderska — öppnade skåpet, att en tallrik som stod där innanför, stödd mot skåpdörren, föll ut och slogs sönder. Madame Coulomb började jämra sig över olyckan, hennes man gick ut ur rummet för att hämta fisklim; en av de närvarande undrade om inte möjligen mahatmerna skulle vilja avhjälpa olyckan, madame Coulomb stoppade in bitarna i skåpet igen och stängde till dörrarna. Och när en liten stund därefter dörrarna åter öppnades, se, då låg där en hel tallrik i stället för bitarna.

3.

Det var år 1884 som »helgedomen i Adyar» blev ryktbar över hela världen.

Detta år hade madame Blavatsky och överste Olcott begivit sig till London. Under sin bortovaro hade de lämnat samfundets ledning åt en kommitté och vården om sitt hus åt herrskapet Coulomb. Dessa hade förut innehaft ett hotell i Kairo, där madame Blavatsky gjort deras bekantskap. Madame Coulomb var ett spiritistmedium — liksom madame Blavatsky på den tiden —, och de båda damerna hade tillsammans bildat ett spiritistiskt sällskap,

vilket likväl snart — efter en skandal med avslöjningar — måste upplösas. Sedan det teosofiska huvudkvarteret i Adyar upprättats, kom herrskapet Coulomb dit — madame C. som husförestånderska, monsieur C. som bibliotekarie och snickare och hjälprea med litet av varje. Enligt teosofernas uppgift skulle madame Blavatsky av medlidande ha låtit dem komma, enär de i ekonomiskt hänseende voro under isen.

Medan de båda stiftarna voro i Europa, råkade Coulombs och kommittén i delo. Kommittén ansåg att herrskapet Coulomb ej voro fullt ärliga. Slutet blev att Coulombs uppsades och avflyttade.

Men strax därpå syntes i en av kristna missionärer ledd tidning i Madras en rad avslöjanden om det Teosofiska samfundet. Herrskapet Coulomb hade på en gång fått hämnd och en betydande pekuniär vinst för blottandet av egen och andras vanheder. Ty herrskapet Coulomb förklarade sig ha varit delaktiga i en serie bedrägerier, huvudsakligen hänförande sig till »helgedomen i Adyar». De meddelade, att det mystiska skåpets baksida var rörlig, och att i väggen där bakom fanns en skjutdörr till madame Blavatskys sovrum. Sålunda var det ganska lätt att insmuggla brev i silverskålen eller en hel tallrik i stället för en söndrig.

Även publicerades i den nämnda tidningen en serie brev från madame Blavatsky till madame Coulomb, i vilka mer eller mindre förtäckta häntydningar på de gemensamma bedrägerierna förekommo.

Saken väckte naturligtvis stor uppståndelse. Teosoferna förklarade att det hela var lögnen av herrskapet Coulomb för att hämnas över avskedandet. De förklarade att breven voro förfalskade och att lönnörren emellan madame Blavatskys rum och det ockulta rummet — som onekligen fanns — hade åstadkommits av monsieur Coulomb under madame Blavatskys bortovaro och varit av honom avsedd endera för att därigenom åstadkomma några små bedrägerier för egen räkning — d. v. s. för att på ett eller annat sätt narra pengar från besökande — eller ock såsom en akt av hämnd.

Då herrskapet Coulomb redan någon tid kunde ha anat att de skulle bli avskedade, skulle de ha varit så listigt förtänksamma att de på detta sätt i förväg planerat sin hämnd.

I London hade icke långt före dessa händelser bildats ett »Sällskap för psykisk forskning», som föresatt sig den uppgiften att inregistrera samt kritiskt undersöka alla berättelser om egendomliga företeelser å det psykiska eller psykofysiska området. Sällskapet, som har på sitt program att grundligt och förutsättningslöst göra undersökningar av relaterade fall, har under årens lopp utgivit åtskilliga samlingar, innehållande fall av clairvoyance, telepati m. m., av vilka fall många äro väl bestyrkta. Till en början torde ett flertal av samfundets medlemmar ha varit avgjort skeptiska beträffande möjligheten av antydda slag av fenomen, men så småningom har mängden av bestyrkta fall kommit dem att ändra åsikt härvidlag.

När nu den Coulombska saken väckte uppseende, beslöt nämnda sällskap att utsända en av sina medlemmar, mr Hodgson, till Indien för att undersöka saken. Om den utsände — vars rapport gick ut på att de Coulombska anklagelserna tydligen voro väl grundade — ha sedan teosoferna anmärkt, att han under en senare period av sitt liv kommit till övertygelse om verkligheten av fenomen mera egendomliga än de som berättats ha ägt rum i Adyar. Nåväl, detta stärker icke i förevarande fall teosofernas sak. Snarare tvärtom. Ty det visar att mr Hodgson icke var av det slags bornerade skeptici som icke kunna övertygas om sådant som de på förhand tro vara omöjligt. Att han var grundlig och kritisk vid sina undersökningar i Adyar, det var både hans rättighet och hans skyldighet som forskare.

Det som emellertid försvårade mr Hodgsons undersökningar, det var det förhållandet att den interimistiska styrelsen för Teosofiska samfundet företagit sig att tillmura paneldörren och förstöra väggsåpet (= helgedomen). Det har sedermera från teosofiskt håll försäkrats, att på väggsåpets baksida ej fanns någon lucka,

att den paneldörr som fanns tydligen blivit gjord alldeles nyss, och att man ej kunde skjuta på den utan att starkt buller därav uppstod. Följaktligen skulle det ha varit alldeles omöjligt att manövrera lönndörren utan att det hörts mycket väl för besökarna i »det ockulta rummet».

Men om de ägde så utmärkta bevis för att den Coulombska historien var osann, *varför* förstörde de då själva dessa bevis?

Det är en sak som icke låter sig förklara.

Mrs Besant har i »H. P. B. and the masters of wisdom» framlagt en hel del intyg, avsedda att visa att dr Hodgson missagit sig och att intet bedrägeri förelegat. De intygande förklara att de undersökt skåpet både före och efter den Coulombska historien och ej funnit något misstänkt. Nu beror ju emellertid härvidlag allt på hur pass trovärdiga de personer äro som avgivit sina intyg, om de voro tillräckligt intelligenta och tillräckligt noggranna i sina undersökningar, och om de ägde en karaktär som icke tillät dem att eventuellt vittna en smula falskt för att tjäna en i deras ögon god sak.

Om jag framhåller att alla de vittnande äro hinduer, så sker icke detta för att därmed instämma i den vanliga brittiska uppfattningen: att hinduer äro föga benägna att hålla sig till sanningen. Det är blott för att framhålla, att den pietet som *kan* avhålla en från att göra en noggrann undersökning — när nämligen det noggranna undersökandet kan anses innebära en misstanke för bedrägeri — den pieteten borde ju i särskilt hög grad förefinnas bland de hinduer som slutit sig till samfundet. Dessa hade ju skäl att anse teosofiska samfundets stiftare såsom i utpräglad grad Indiens vänner, och de kunde lätteligen föreställa sig att en anklagelse, framställd i en missionärtidning, vore ett uttryck av förföljelseanda.

För den, som helt opartiskt vill söka utröna sanningen i denna affär, är det i alla händelser tre saker som göra det mycket svårt att tro på madame Blavatskys oskuld — även oavsett det att

fenomenen i sig själva äro tämligen svårsmälta för en västerlänning.

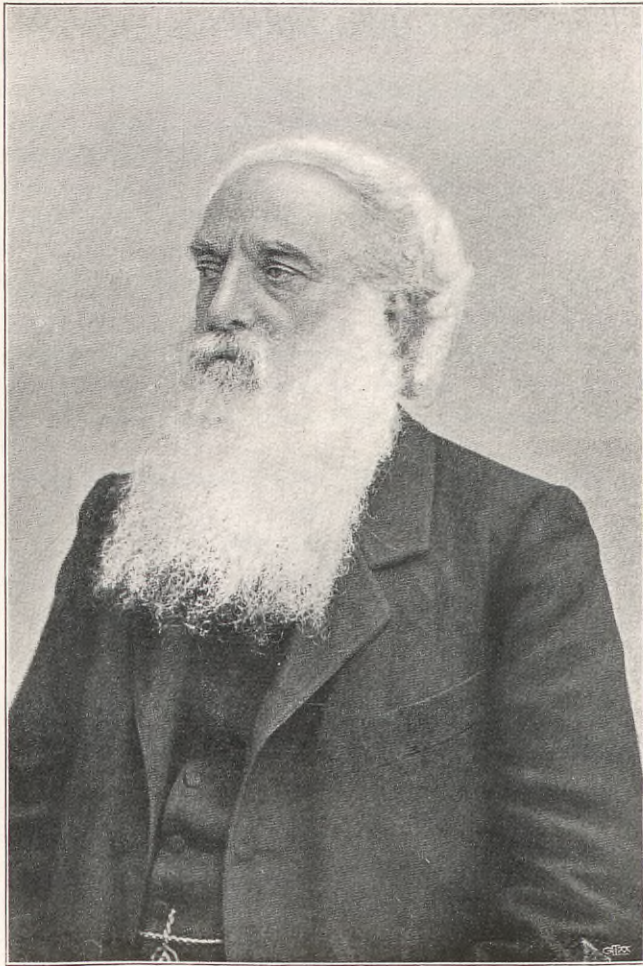
För det första det redan omnämnda förhållandet, att teosoferna genom skåpets förstörande omöjliggjorde undersökning av en viktig del av problemet.

För det andra det förhållandet att man icke redan förut — då misstankar framkastats beträffande skåpet — *flyttat skåpet till en annan vägg*. Detta hängde nämligen framför ett igensatt fönster till madame Blavatskys sängkammare (rummet var, såsom förut nämnt, tillbyggt utanför detta rum). Då ju tydligen genom detta fönster kommunikation relativt lätt kunde erhållas med »det ockulta rummet», borde man väl, när misstankar uppstodo — och att sådana uttalats även före den Coulombska anklagelsen framgår indirekt även av mrs Besants ovannämnda bok — ha vidtagit den synnerligen enkla åtgärden att flytta skåpet, *ifall* misstankarna varit helt ogrundade.

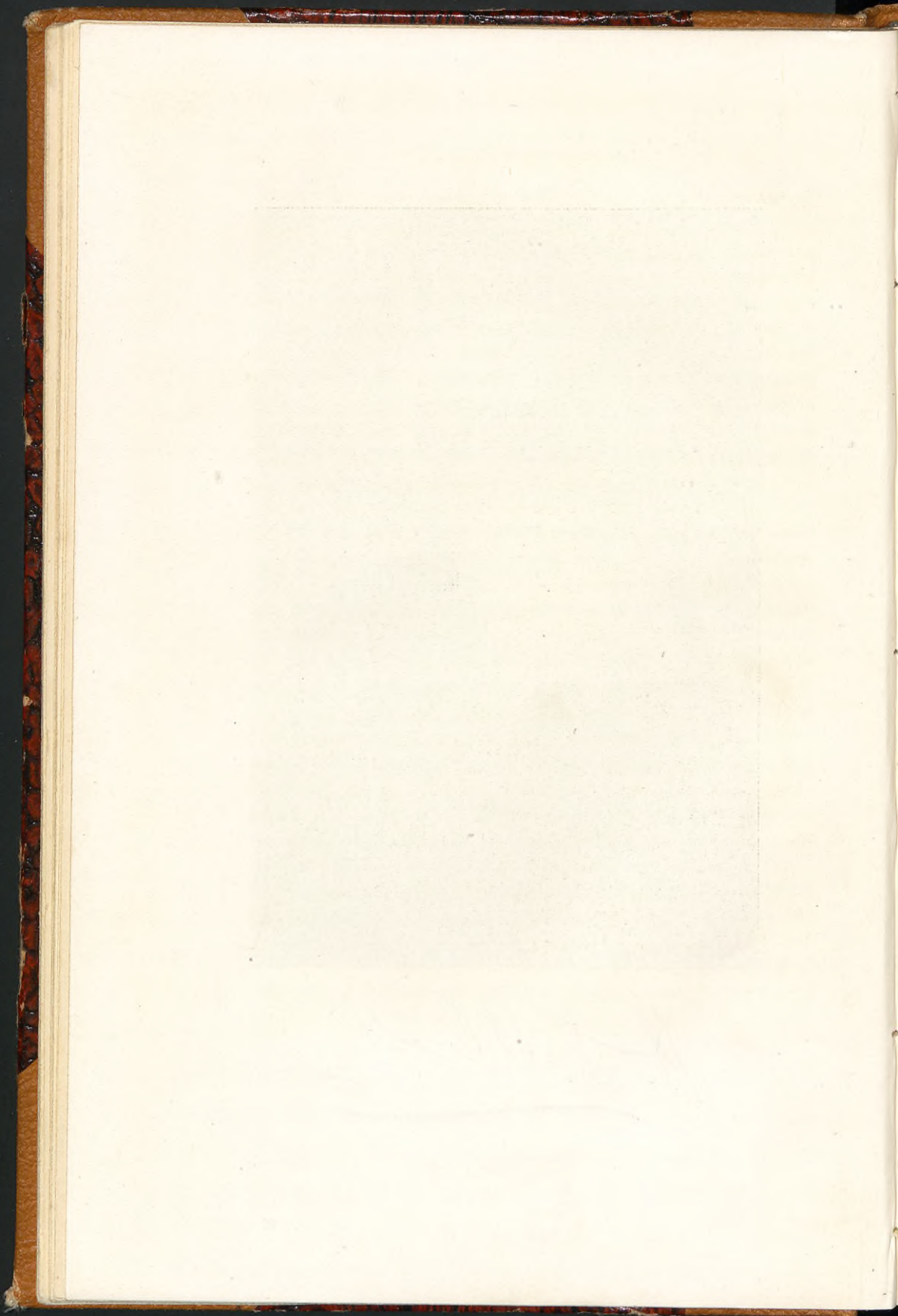
För det tredje: varför beslöt man sig för att *icke* låta på juridisk väg undersöka saken? Olcott säger, att madame Blavatsky ville stämma makarna Coulomb för ärekränkning, men att han satte sig däremot »för samfundets skull».

De ledande inom Teosofiska samfundet hade en rådplägning om saken, och det beslöts att man icke skulle vädja till rätten. Det skäl Olcott anförde för beslutet är tämligen svagt: det indiska folket, som trodde på mahatmerna, skulle bli upprört i sina heligaste känslor, om frågan om mahatmernas existens upptoges inför en domstol!

»Alla hennes (H. P. B:s) fiender önskade att det skulle bli rättegång av», skriver Olcott och röjer därmed, att hennes sak allmänt ansågs mycket svag. Då det blev bekant, att intet åtal mot makarna Coulomb skulle anhängiggöras, försöktes det i själva verket från den motsatta sidan att få saken på juridisk väg undersökt. Makarna Coulomb skulle åtala för ärekränkning en teosof som kallat dem lögnare, och under denna rättegång skulle madame

H. S. Olcott

Blavatsky — så var planen — inkallas som vittne och korsförhöras. Då denna plan blev känd, avreste H. P. B. från Indien och återvände aldrig dit.

I den offentliga protest mot anklagelserna som madame Blavatsky avgav nämner hon sin fattigdom såsom skälet till att hon ej väckte rättegång. Olcott anför emellertid icke något skäl av ekonomisk art för sitt bestämda avrådande från process. Det är också svårt att tro att Teosofiska samfundet — och här gällde det ju en fråga av vikt för hela samfundet — skulle ha varit ur stånd att finansiellt bestrida en rättegång. Överste Olcott talar flera gånger om huru välvilligt stämda och huru frikostiga de indiska furstarna voro mot samfundet; det skulle väl då varit ganska naturligt, om man i en så viktig sak åtminstone försökt få ett tillfälligt pekuniärt bistånd av dem, ifall saken ej kunnat på annat sätt ordnas.

För övrigt berättar översten i sina »Old Diary Leaves» åtskilliga exempel på huru mahatmerna alltid skaffade honom och H. P. B. pengar, då de verkligt behövde sådana. Ett par gånger hade t. o. m. en mahatma trätt in på ett bankkontor i Amerika och satt in några hundra dollars på överste Olcotts konto! Och en gång då madame Blavatsky inte ägde ett öre men likväl varit ute i bodar och handlat för femtio dollars kände hon plötsligt i sin hand en femtiodollars-sedel! I betraktande av dessa överstens upprepade försäkringar om underbara penningeförsträckningar har man svårt att förstå mrs Besants ståndpunkt, när hon, som ju tror på mahatmerna och deras makt, förklarar att madame Blavatsky var för fattig för att kunna väcka rättegång.

Något som mrs Besant — i sitt ovan citerade arbete »H. P. Blavatsky and the masters of wisdom» — anför är för övrigt i ganska hög grad ägnat att bekräfta den anklagelse, vars berättigande hon är så ivrig att förneka.

Hon berättar — efter dr Franz Hartmann, som en tid vistades i Adyar — att madame Coulomb, »om hon fann ett villigt öra,

icke ett ögonblick tvekade att insinuera att hela samfundet var en humbug, att fenomenen åstadkommos genom bedrägeri och att hon skulle kunna berätta mycket saker, om hon ville. Hon kunde — vänligt och förtroligt — berätta för en aspirant till teosofiska hedersplatser, att överste Olcott var en narr, som drogs vid näsan av madame Blavatsky. Om man bad henne förklara sig, svarade hon: 'Min mun är förseglad, jag kan inte tala emot folk, vilkas bröd jag äter', och när man sade henne att ockulta fenomen inträffade, medan madame Blavatsky var på tusentals mils avstånd, så svarade hon, att 'hon visste vad hon visste'.

Nu säger dr Hartmann strax därpå, att den bekymmerfria tillvaro, som madame Coulomb åtnjöt i Adyar, var för henne ett verkligt paradiset i betraktande av att hennes liv förut varit uppfyllt av ekonomiska svårigheter. Han säger också, att hon förstod att sköta hushållet så, att det blev mycket dyrt för madame Blavatsky, men mycket inkomstbringande för henne själv, och att hon, när hon lämnade madame Blavatskys hus, ägde en hel packe banksedlar — efter att ha kommit dit alldeles utblottad.

Om man nu också antager, att madame Coulomb var ett sådant odjur av elakhet och otacksamhet som mrs Besant och dr Hartmann vilja göra troligt,¹ så att hon av ren skadelust spred ut det svartaste förtal om sin välgörarinna — kan man verkligen anse det sannolikt, att hon på detta sätt oupphörligt skulle sätta sin förmånliga plats på spel? Då hon just inför *teosof*er framkastade sina äreröriga beskyllningar mot madame Blavatsky och samfundet, så borde hon ju ha ansett det ganska sannolikt, att dessa skulle inberätta dem för madame Blavatsky och att denna i rättmätig vrede strax skulle köra bort henne och hennes man. Men var madame Coulomb en medbrottsling till madame Blavat-

¹ Dock förklarade ett mahatma-brev — som sökte mäkla fred innan schismen var ohjälplig — att madame Coulomb till sin natur var »god och mild». Om det är mahatman eller dr Hartmann som blamerat sig genom en felaktig psykologisk analys, vågar ju ej en utomstående avgöra.

sky, var hon i besittning av komprometterande hemligheter, då blir hennes uppförande ej svårförklarligt. Då behövde hon ej befara att bli bortkörd. Och då kunde hon — det är psykologiskt förklarligt — känna det som en lättnad att, allt under det hon hjälpte till med bedrägerierna, stundom giva dunkla antydningar om dem och varna nykomlingar för att tro på dem.

Ett uttryck av madame Coulomb i ett brev till madame Blavatsky — att hon inte kunde stanna i hennes hus, emedan hon »trodde att hon skulle bli tokig där» — anföres av mrs Besant såsom ett bevis på att tydligen verkliga fenomen där förekommit. Madame Coulomb var »en vidskeplig kristen», förklarar mrs Besant, och trodde att fenomen skedde genom tillhjälp av onda andar. Nåväl, antingen hon var kristen eller icke, så var hon mediumistiskt anlagd — d. v. s. hon såg och hörde eller trodde sig se och höra andar; alla spiritistmedier förklara ju att de på somliga ställen se flera och mera skräckinjagande andar än annars. Om hon nu ansåg sig se ovanligt många eller ovanligt onda andar i madame Blavatskys hus, så förklarar detta fullkomligt hennes ovanförda uttryck, men behöver icke bevisa att fenomen med brev m. m. voro verkliga.

Vad för övrigt beträffar uttrycket »en vidskeplig kristen» i förevarande fall, så vet jag inte riktigt varför det skall betraktas som mera vidskepligt att tro att andeväsen — så väl goda som onda — kunna ha förmågan att på ett eller annat sätt göra sig förnimbara än att tro på att levande människor kunna visa sig i sin astrala gestalt några hundra mil från den plats där deras kropp befinner sig.

Bland de skäl som från teosofiskt håll anföras emot den Coulobska anklagelsen är också detta: om H. P. B. visste att madame Coulomb satt inne med så komprometterande hemligheter, icke skulle hon väl då ha givit sig i delo med henne.

Men nu var det icke H. P. B. som kom i delo med henne, utan den kommitté som styrde samfundet under hennes borto-

varo. Och medlemmarna av denna kommitté torde icke ha vetat om några bedrägerier. Av ett brev (anfört av K. af Geijerstam) som H. P. B. skrev till madame Coulomb, sedan hon genom brev fått höra om dessa misshälligheter, framgår det för övrigt tydligt att H. P. B. av all makt söker mäkla och ställa madame Coulomb till freds. Hon lovar att försöka skaffa henne en större penningssumma, hon påminner henne om deras gamla vänskap, och när hon berör ryktena om att madame Coulomb hotat att komma med avslöjanden, påpekar hon, att hon (madame Coulomb) därpå själv kommer att bli lidande, emedan hon ju då måste öppet erkänna att hon själv också varit en bedragerska.

När slutligen Coulombs avskedades, så var det visserligen med H. P. B:s medgivande, men då tyckes man ha fått veta, att Coulombs i alla fall voro beslutna för att framträda med sina avslöjanden.

I fråga om de komprometterande breven från madame Blavatsky till madame Coulomb har man, såsom ett bevis för att de måste vara falska, anfört att det ju vore otänkbart att en intelligent kvinna — såsom madame Blavatsky utan allt tvivel var — skulle ha begått den oklokheden att nedskriiva så komprometterande saker. Men nu skriver mrs Besant själv, att H. P. B. var »öppenhjärtig ända till oklokhets», och Olcott skriver, att hon ofta visade sig förvånande godtrogen gent emot människor, som sedan befunnos synnerligen opålitliga. Även andra personer, som känt henne, ha intygat, att hon var en av de ytterligt impulsiva naturer, som i hastigt mod säga och skriva sådant som de sedan få bittert ångra.

Om jag ansett det nödvändigt att tämligen utförligt behandla denna sak, oaktat Geijerstam ägnat en god del av sin bok åt densamma, så är det emedan mrs Besants här flerstädes citerade bok »H. P. Blavatsky and the masters of wisdom» utkom flera år *efter* Geijerstams redogörelse för saken och innehåller en del argument och bevis från teosofiskt håll, som voro för Geijerstam okända eller åtminstone ej äro av honom berörda. Och då mrs Besants bok både är skickligt sammanställd och innehåller passager, ty-

dande på egen övertygelse och verkligt varm känsla, så måste den göra intryck. Man förstår väl att teosoferna, som i allmänhet torde ha ur nämnda skrift hämtat sin kännedom om saken i fråga, anse det bevisat att de Coulombska historierna vila på falsarier. Också åtskilliga personer utom det teosofiska lägret synas ha blivit övertygade om den saken. Det är därför nödvändigt att framhålla dels att mrs Besant i sin nämnda skrift *med tystnad förbigått* de viktigaste bevisen i frågan, dels att de intyg hon anför måhända icke äro så bevisande, som hon anser. Så t. ex. nämner hon alls icke ett så tungt vägande indicium som att teosoferna ansågo det klokast att förstöra »helgedomen».

För övrigt bör det nämnas att den Hodgsonska rapporten ingalunda — såsom saken ofta framställts — uteslutande vilade på uppgifter av herrskapet Coulomb. Mr Hodgson anställde vidlyftiga undersökningar, och såsom ett litet exempel på de resultat han härvid kom till vill jag nämna att han fann den affär, där den ryktbara tallrik, som »mästarna» skulle ha lagat, blivit inköpt. Den hade blivit köpt av madame Coulomb och i *två exemplar*. Nu berättas — även i den teosofiska versionen — att madame Coulomb vid tallrikens söndersläende utgöt sig i livlig klagan; tallriken i fråga hade varit särskilt omtyckt av madame Blavatsky, och hon skulle bli så ledsen över att den vore sönder. Nu förstår man ju dessa utgjutelser, om de voro avsedda att motivera ett mahatmernas förmenta ingripande i något så smått som att laga en tallrik. Men hade ej sådana biavsikter funnits, hade det ju varit tämligen omotiverat att så beklaga förlusten, när man hade en annan i reserv.

För min del kan jag ej finna annat än att man efter opartisk undersökning av föreliggande fakta måste komma till det resultatet, att skälen *för* den Coulombska anklagelsen äro betydligt starkare än skälen emot.

Nu är jag visserligen icke av samma mening som Geijerstam: att i och med det madame Blavatsky överbevisats om bedrägeri

i fråga om somliga fenomen, så är det självklart att alla hennes fenomen måste ha varit bedrägliga. Men säkert är, att den som gjort sig skyldig till upprepade systematiska bedrägerier har förverkat rätten till det förtroende, som en människa måste ingiva oss, för att vi på hennes ord skola tro det, som vi på annat sätt ej känna till.

4.

Våren 1884 — samtidigt med att det Coulombska dramat förbereddes — befann sig madame Blavatsky i Paris och gjorde där bekantskap med en ung ryss, Solovyoff, som ägnade sig åt studiet av ockultism. Följande år, då hon för alltid lämnat Indien och återvänt till Europa, sammanträffade hon åter med honom i Sydtyskland. Solovyoff, som några år efter H. P. B:s död utgav en skildring av henne — under titeln: »En modern Isisprästinna» — hade alltid, påstår han, varit något skeptisk beträffande de fenomen som plägade uppenbara sig i madame Blavatskys närvaro. Under vistelsen i Würzburg fick han upprepade bevis på sina misstankar. Han överraskade hennes indiske tjänare, då han var i färd med att skriva något, som tydligen var avsett som ett mahatmabudskap; han såg H. P. B. tappa i golvet den lilla silverklocka, som hon hade döld i sin vida morgonrock och med vilken de mystiska ringningarna åstadkommos, som ansågos innebära ett giv akt från den osynlige mästaren; och han hittade en dag i hennes skrivbord en packe av det slags egendomliga kinesiska kuvert, som plägade omsluta mahatmabreven.

Vid den sista upptäckten ansåg han sig kunna taga bladet från munnen, och — med en ironisk uppmaning till undergörerskan att bättre gömma så dyrbara hemligheter — förklarade han, att det nu icke lönade sig att spela komedi för honom.

H. P. B. satt först liksom förkrossad. Men Solovyoff, vilken, enligt sin egen uppgift, länge planerat ett slutgiltigt avslöjande av henne och därför önskade få henne att skriftligen kompromettera sig, låtsade som om han alls icke föraktade henne för hennes knep, utan som om han i stället beundrade hennes intelligens, beundrade det storslagna i hennes förmåga att sätta i gång en världsörelse och behärska tusentals människor.

Inom några ögonblick hade i H. P. B:s livliga fantasi upprunnit en plan: Solovyoff, som var så intelligent och så fördomsfri, skulle bli henne en utmärkt hjälpare. De två skulle tillsammans behärska världen.

Och hon började utveckla sina åsikter om människorna och deras dumhet.

»Vad skall man göra, då det är nödvändigt att bedraga folk för att leda dem . . . . Antag att mina böcker och 'The Theosophist' hade varit tusen gånger intressantare och allvarigare — kan ni ändå tro att jag hade haft någon som helst framgång, om icke bakom allt detta 'fenomenen' hade funnits! Jag skulle helt enkelt icke hava uträttat någonting. Jag skulle för länge sedan ha dött av hunger.»

Och då Solovyoff undrade, om hon ej ofta blivit ertappad, förklarade hon för honom, att människor i allmänhet äro förunderligt ouppmärksamma och blinda.

»Under hela denna tid, före och efter Teosofiska samfundets grundande, har jag ej påträffat mer än två eller tre personer, som visste hur det går till att iakttaga och se och minnas vad som försiggår runt omkring dem. Det är rent av förvånande! Åtminstone nio av tio äro fullkomligt berövade förmågan av iakttagelse och sakna gåvan att precis minnas, vad som inträffade bara få timmar förut. Hur ofta har det icke hänt, att under min ledning och mitt överinseende berättelser om tilldragelser och fenomen blivit uppsatta; de mest oskyldiga och samvetsgranna personer, även skeptici, även sådana, som

bestämt misstänkte mig, hava egenhändigt underskrivit dessa berättelser i egenskap av vittnen. Och hela tiden har jag vetat att vad som inträffat icke var i minsta mån det, som berättelserna innehöllo.»

Vid ett följande sammanträffande märktes det, att H. P. B. börjat frukta, att Solovyoff skulle avslöja henne. Hon bad honom lova att åtminstone dröja i två månader därmed. Han gav detta löfte. Under de följande två månaderna erhöll han från henne flera brev. Då han besvarade dem med ett råd: att hon skulle upphöra med alla dessa bedrägliga fenomen och i stället ägna sig åt utbildandet av sin litterära talang, erhöll han från henne en skrivelse, vilken har till överskrift »Min bekännelse».

Detta egendomliga aktstycke är tydligen skrivet i full för-tvivlan. Hon hade sett verkningarna av den Coulombska anklagelsen — många hade med anledning därav utgått från samfundet, och i de indiska tidningarna skrevos många skarpa artiklar om henne och samfundet — och hon fruktade en offentlig anklagelse av Solovyoff. Nu synes hon vilja avvärja honom genom att förklara, att hon själv ämnade avlägga en offentlig bekännelse. Hon skulle skriva en bok, som skulle väcka genljud både i Europa och i Asien, och hon antyder en del av vad den boken skulle innehålla. Hon talar om huru hon rymde från sin man, »som jag hatade», hur hon »älskade en man djupt» och reste omkring med honom. Där skulle »komma fram sanningen om madame H. P. Blavatsky, i vilken psykologi och hennes egen och andras omoraliskhet och dom och politik och all hennes egen och andras smuts en gång till skall visas fram för Guds värld».

Genom att framvisa detta brev och meddela sina upptäckter i Würzburg åstadkom Solovyoff, att den loge av Teosofiska samfundet som fanns i Paris blev nästan upplöst. Men han dröjde med att offentliggöra vad han visste till efter madame Blavatskys bortgång.

Geijerstam, som meddelar ovannämnda bekännelse in extenso, har visserligen — såsom påpekats i en av svenska teosofers utgiven broschyr: »Det senaste angreppet på teosofien och H. P. Blavatsky» — vid offentliggörandet av dessa brev gjort sig skyldig till en ensidighet. Han har hämtat sin framställning ur en av »Society for Psychical Researches» utgiven volym, men han har icke berört ett tillägg till Solovyoffs bok som i samma volym finnes intaget, nämligen några brev från Solovyoff till m:me Blavatsky, som meddelats av den senares syster. I dessa brev framstår Solovyoffs karaktär i en ganska ogynnsam dager. Om det verkligen, såsom han påstår, hela tiden varit hans mening att avslöja m:me Blavatsky, så är det endera en osanning eller innebär det ett bedrägeri även mot andra personer, när han i dessa brev berättar att han lovordande skildrat henne — m:me Blavatsky — för framstående personer i Paris, nämligen professor Richet och m:me Juliette Adam.

Emellertid, Solovyoff må ha stått aldrig så lågt som karaktär — och naturligtvis är den roll han spelar av ett slags »agent provocateur» i alla händelser icke tilltalande — så äro dock de brev han mottagit från H. P. B. tungt vägande dokument — för så vitt de äro äkta. Teosoferna förneka detta. Emellertid finnes det ett skäl som — här liksom i fråga om de Coulombska breven — gör detta påstående om förfalskning tämligen ohållbart. En *handstil* kan man ju lära sig efterhärma, och sant är därför att intyg från grafologiska experter aldrig kunna bli ofelbart avgörande. Men det är något annat som är vida svårare att efterhärma, och det är den litterära stilen. Isynnerhet när det är fråga om en person så utpräglad originell som H. P. Blavatsky, med en så levande stil, full av överraskande vändningar. Att sådana personer som herrskapet Coulomb — vilka aldrig framhållits som vare sig överdrivet bildade eller särdeles intelligenta — skulle varit i stånd att sammansätta sådana brev som de av dem publicerade — det måste, synes

det mig, var och en som har någon känsla för stil och någon psykologisk uppfattning, förklara omöjligt. Och ehuru Solovyoff ju stod på en betydligt högre nivå vad bildning och intelligens beträffar, så kan man dock knappast antaga att han skulle ha kunnat dikta ett så levande och personligt brev som det i vilket H. P. B. gör bekännelsen om sitt liv, utan att han vore ett litterärt geni — och som sådant har han dock icke varken förut eller efteråt dokumenterat sig.

En liten historia jag hört av en dam som en gång träffat H. P. B. kan måhända förtjäna att berättas, därför att den på sätt och vis är ganska karaktäristisk.

Damen i fråga, fru D., befann sig en gång i London, på den tid m:me Blavatsky bodde där. Hon hade hört mycket talas om den ryktbara ryskan och önskade — ehuru icke teosof — livligt göra hennes bekantskap, varför hon skrev en biljett och bad att få göra henne ett besök. Hon fick ett ja, fick en tid bestämd och begav sig i väg. Då hon på vägen gick förbi en blomsterförsäljerska, köpte hon en bukett violer för att överlämna vid framkomsten. Så fort fru D. inträdde med sin bukett i handen, utropade madame Blavatsky: »Se, där är ni! *Jag väntade er!* Och det var jag som ingav er att ni skulle köpa några violer åt mig. Ser ni, att ni inte kunde motstå min suggestion.» Detta sades med så mycken suggestiv kraft, att fru D. för ögonblicket blev imponerad och tänkte att hon verkligen erfarit ett bevis på en förvånande clairvoyance och dito suggestionsförmåga på avstånd. När hon väl kom hem och i lugn tänkte över saken, gjorde hon ju den reflexionen att det hela var mycket enkelt. Att m:me Blavatsky väntade henne var ju klart, eftersom det var överenskommet att fru D. vid denna tid skulle göra henne ett besök. När H. P. B. såg henne inträda med en violbukett i handen, kunde hon ju förstå att denna var ämnad till henne själv, ty det torde väl knappast hända att en besökande träder in till en dam med en bukett i handen utan att

ha för avsikt att överlämna den. Om nu m:me Blavatsky önskade imponera på främlingen, så var det ju därför lätt för henne att säga, att hon just koncentrerat sin tanke på att den besökande skulle ha med en violbukett. Motsatsen kunde naturligtvis aldrig bevisas.

Om jag anför denna lilla i sig själv obetydliga historia, så är det därför att den tydligt visar att hos m:me Blavatsky fanns en avgjord lust att imponera med sina ockulta gåvor. Nu är det ju så, att de ockulta fenomenen icke låta befalla sig — såsom medgives av var och en som på ett eller annat sätt sosselsatt sig med dem. De kunna icke vid vilket tillfälle som helst framkallas. Det är därför som två saker äro även för den begåvade ockultisten synnerligen farliga: att taga betalt för sina prestationer och att vilja skryta med dem. Båda delarna kunna locka till tillfälliga bedrägerier, t. o. m. den som vid andra tillfällen utfört märkliga saker.

Nu är det ju sant att det finns människor, som jämte sina påtagliga fel ha så stora förtjänster, att vi nästan glömma de förra för de senare. Och man *kunde* ju därför möjligen tänka sig att H. P. B. vore i viss mån värd vår beundran och vår sympati, även om hon vore skyldig till alla de bedrägerier, som man från olika håll anklagat henne för. Men vilka skulle de överskylande förtjänsterna vara hos H. P. B.? Ägde hon månne den egenskap, som mer än allt annat kan överskyta brister och fel — ägde hon *godhetens* adelsmärke? Ur ingen av hennes biografier får man det intrycket. Inga av hennes fenomen tyckas ha varit avsedda att hjälpa människor. T. o. m. när hon ett par gånger — enligt Olcotts berättelser — framtrollar lek-saker åt barn, sker det icke för att glädja dem utan för att bli av med dem, när de bli henne för besvärliga. Blott *ett* drag av godhet berättar Olcott om henne i sin omfångsrika bok. Hon tyckes ha kommit över till Amerika på fördäcksbiljett, och då hon i allmänhet lär ha haft det smått i ekonomiskt hänseende

— Olcott kallar henne upprepade gånger »penniless» — så är det ej ägnat att förvåna. Men för Olcott tyckes hon ha berättat att orsaken till att hon den gången rest på andra klass var att hon, just då hon skulle avresa, påträffat en fattig kvinna som förlorat sin biljett, varpå H. P. B. för att hjälpa henne utbytt sin första klass biljett mot två fördäcksbiljetter. Av skäl, som nedan skola anföras, behöver man kanske ej obetingat tro på denna historia, men *om* den är sann, så var det ju onekligen en god gärning hon den gången gjorde. Dock — någon gång i sitt liv ha väl de flesta människor gjort en god gärning. Och Olcott har så många gånger berättat eller antytt, att så väl han själv som andra fått lida av hennes fruktansvärda lynne, att vi knappast kunna genom denna berättelse — om den är sann — förmås att kalla m:me Blavatsky en godhjärtad människa.

Sålunda, frågan om Teosofiska samfundets ledare äro och varit sådana personligheter, att man bör av förtroende till dem lita på deras uppgifter angående mahatmerna och deras makt — den frågan måste, synes det mig, beträffande H. P. B. besvaras med ett bestämt nej.

III. Henry S. Olcott.

Om mycket blivit skrivet om den ena av det Teosofiska samfundets stiftare, så har den andre av dem — den man som var Teosofiska samfundets förste president — blivit relativt föga behandlad i litteraturen, så väl den teosofiska som den anti-teosofiska.

Men överste Henry S. Olcott har själv sört för att vi skola få en ganska tydlig bild av hans personlighet. I sina »Old Diary Leaves» har han tecknat sig själv med all önskvärd tydlighet. Skulle vi se saken från hans egen synpunkt, så skulle vi säga: med mer än önskvärd tydlighet.

Vi känna litet var till den typ av kristna, som äro uppfyllda av en stark övertygelse om egen förträfflighet, allt under det de med många fraser söka visa sin stora ödmjukhet. En motbild till den salvelse som från det hållet presteras har man tillfälle se i nämnda dagbok. Här är det den teosofiska salvelsen i all sin prydno, som kommer till synes. Allt emellanåt uttalar den gode översten en from och ödmjuk undran varför just *han* blivit så benådad med otaliga besök av mahatmerna, då ju så många andra förgäves trånat efter denna utmärkelse — och därpå komma med klädsam anspråkslöshet några häntydingar på de förtjänster som torde ha ådragit honom dessa höga väsens ynnest. Gång på gång återkommer han med försäkringar om att *han* alltid, oavlåttligt, strävat att göra sin plikt och att hjälpa mänskligheten.

Såsom ovan nämnt, framhåller Olcott att publicerandet av dessa memoarer till stor del skett därför, att han ville motverka en tilltagande benägenhet att förguda H. P. B.

Man kan ju ana ett skäl till att han ej ville ha henne betraktad som en ofelbar gudomlighet, då man betänker att ett par år innan dessa memoarer begynte publiceras, hade Solovyoff offentliggjort uttalanden av H. P. B., däri hon yttrat: »Olcott är en åsna» samt talat om hans »obotliga dumhet». Emellertid torde också andra skäl här ha inverkat. Man läser mellan raderna i dessa memoarer, att överste Olcott anser det hans egen del i den teosofiska rörelsen ej blivit tillräckligt beaktad av en otacksam mänsklighet. Han är därför mycket noga med att framhålla allt vad han själv gjort: huru han företagit många och långa missionsresor i Indien — medan H. P. B. nästan inte alls reste omkring där —, huru han höll massor av föredrag, medan H. P. B. aldrig någonsin höll ett föredrag. Han berättar om sina besök hos indiska furstar och om huru de sågo upp till honom och gävo honom vackra presenter och om intåg i indiska städer, där han red i triumf på en elefant, medan folket kastade blommor för hans fötter och myndigheterna höllo långa tal för honom eller överlämnade till honom adresser, dem han av ren blygsamhet omöjligt kan helt och hållet avtrycka utan måste återge med några asterisker här och där för att antyda de översvallande lovord som han av anspråkslöshet måste utelämma.

Något större mått av bildning eller någon kulturell förfining röjer han knappast i dessa anteckningar. Karakteristiskt är något som han berättar från ett besök i San Francisco. Han hade i därvarande teosofiska samfund sett något som mycket tilltalade honom och som han rekommenderar såsom synnerligen efterföljansvärt. Man hade inövat några barn till följande nätta och lärorika komedi: En större flicka föreställde Theosophia, medan några yngre barn voro utklädda till Gautama Buddha,

Zoroaster, *Kristus*, Muhammed m. fl. religionsstiftare. Theosophia förhörde dessa, utfrågade dem om hur pass mycket av sanningen de lärt människorna, varpå var och en av de examinerade religionsstiftarna svarade, snällt och undergivet, med att läsa upp några av sina egna yttranden, som överensstämde med teosofiens lärdomar, och så fick ett nådigt gillande av fröken Theosophia.

Jag talar inte om vad en kristen måste känna inför ett dylikt narrspel — den saken behöver inte utläggas. Men jag vågar påstå, att vem som helst som äger någon skymt av kultur och förfining i sina tänkesätt skall finna detta osmakligt.

Man tyckes inom Teosofiska samfundet ha gjort ett och annat försök till uppror emot Olcotts — efter vad det vill synas — tämligen enväldiga styrelse. En gång försökte man åvägbringa en styrelsenämnd av fem personer, däri Olcott skulle ingå, och man hade av H. P. B., som då låg sjuk — efter vad det troddes dödligt — fått hennes underskrift å beslutet. Men Olcott tyckes ha ställt till en scen, varpå H. P. B. rev sönder papperet igen. Sedan tillsattes ett råd jämte presidenten. Men snart nog, säger Olcott med tillfredsställelse, upphörde medlemmarna av rådet att infinna sig till sammanträdena, eftersom det i alla fall inte blev annat än att stadfästa och gilla presidentens beslut.

Mrs Besant säger på ett ställe, när hon åberopar sig på överste Olcotts vittnesbörd beträffande ockulta fenomen, att ehuru väl man stundom påstått att Olcott var bedragen — av H. P. B. — så har dock ingen någonsin kallat honom en bedragare. Detta visar att mrs B. ej med tillräcklig uppmärksamhet läst hans publicerade dagbok. Där talar han själv om de »många som kallat honom en lögnare och en bedragare». Och han berättar likaledes om en mycket graverande anklagelse som framställdes emot honom av den berömde forskaren Max Müller.

Olcott hade gjort ett besök i Max Müllers hem, och under ett samtal emellan fyra ögon hade Max Müller sagt, att Teosofiska samfundets uppmuntran av de orientalska studierna vore värt erkännande, men att han ogillade deras trafik med ockulta fenomen. Förmodligen hade han, ehuru Olcott ej uttryckligen säger det, låtit förstå att han ej trodde på dessa fenomen. Detta var innan den Coulombska historien. Härpå skulle — enligt den redogörelse som Max Müller lämnat för samtalet i en tidskriftsartikel och ett föredrag — Olcott ha svarat att i alla religioner förekomma underverk, och ske icke sådana, måste man fabricera några. Naturligtvis påstår Olcott, att Max Müller missförstått honom. Emellertid tror väl näppeligen någon, att denne framstående vetenskapsman skulle ha varit ur stånd att klart uppfatta och ihågkomma vad som vid ett samtal förekommit, ej heller att han skulle offentligen ha uttalat sig därom, ifall han ej varit viss om sin sak.

Egendomligt nog har jag sammanträffat med en person som en gång av överste Olcott fått höra någonting liknande det som upprörde den store engelske lärdes rättskänsla, nämligen ett uttalande om att världen vill bedragas, att — så outvecklade som människorna äro — man aldrig skulle fått till stånd en teosofisk rörelse, om man ej piggat upp folk med diverse fenomen och att, när dessa ej komme av sig själva, man fick lov att hjälpa under en smula.

För övrigt — oavsett vittnesbördet av professor Max Müller — har överste Olcott själv i sin dagbok tydligt angivit sin egen moraliska ståndpunkt. Han citerar på tal om de Coulombska anklagelserna — och såsom en avslutning av det hela — ett uttalande av W. T. Stead:

»Ingen bryr sig numera om, ifall Samfundets för psykisk forskning och Coulombs anklagelser för bedrägerier äro sanna eller falska, ty hennes värsta fiender kunna ej fränkänna henne förtjänsten av att ha i utomordentlig grad påverkat den moderna

filosofiska tanken genom att popularisera vissa ädla österländska idéer.»

Med W. T. Steads åsikter härvidlag behöva vi i detta sammanhang ej sysselsätta oss. Men det som är av intresse, det är att Olcott för sin del tydligen instämmer i den uppfattningen att har en människa förstått att popularisera värdefulla idéer, då betyder det ingenting om hon begått grova bedrägerier!

Samma uppfattning tyckes också framgå ur Olcotts ord: »Hon var en alltför stor ockultist för att vi skulle kunna tillåta oss att mäta hennes moraliska värde (she was too great an occultist for us to measure her moral stature).»

I det följande säger han emellertid att hemligheten i H. P. B:s makt över människorna och det som kom dem att förlåta hennes stora fel, det var »hennes oförlikneliga psykiska makt, hennes tydliga hängivenhet för mästararna, som hon skildrade såsom nästan övernaturliga personligheter, och hennes iver för att andligen lyfta mänskligheten genom den österländska visdomens makt».

Sålunda, det som skall komma oss att överse med hennes fel, det är hennes psykiska makt, hennes hängivenhet för mästararna och hennes iver att andligen lyfta mänskligheten.

Men om de Coulombska anklagelserna voro sanna, då var ju hennes psykiska makt ej så stor, att hon ej åtminstone ibland måste tillgripa bedrägerier, d. v. s. den var ej större än hos många andra medialt utrustade personer. (I själva verket torde t. ex. mediet Homes prestationer vara betydligt bättre bestyrkta än H. P. B:s.)

Och om hon var skyldig till bedrägerierna i »helgedomen i Adyar» — hur kan man då tala om hennes hängivenhet för mästararna? Endera trodde hon alls icke på dem, då hon kunde på ett så grovt bedrägligt sätt utgiva sina egna påhitt såsom meddelanden från dem, eller — om hon i alla fall trodde på dem — måtte hon väl genom detta sitt handlingssätt sägas ha visat motsatsen till hängivenhet för dem. I all synnerhet som

ett bedrägeri av denna art, när det bleve upptäckt, naturligtvis skulle hos många, som förut trott på mästarna, förstöra tilliten till dem.

Och hur kan slutligen den, som gör sig skyldig till sådana upprepade systematiska bedrägerier, sägas »andligen lyfta mänskligheten», även om hon populariserar aldrig så ädla idéer?

Sålunda, även om man utgår från Olcotts egna ord, finner man att det är ett nonsens att säga, att man numera ej behöver bry sig om huruvida anklagelserna för bedrägeri voro grundade eller ej. Men det är på samma gång något långt värre än nonsens. Den man som uttalar — i fråga om en person som han vill förmå oss att skatta högt —: Det är likgiltigt om hon gjort sig skyldig till vissa bedrägerier eller ej — den mannen har därmed moraliskt dömt sig själv.

IV. De två i Adyar.

(*Mrs Besant och mr Leadbeater.*)

1.

Mrs Besants historia torde ej här behöva berättas. Var och en vet att hon varit gift med en engelsk präst, skildes från honom, associerade sig med Bradlaugh, redaktören för Truth, och blev ivrig ateist. Hon var en redan känd talarinna och skriftställarinna, då hon år 1889 anslöt sig till m:me Blavatsky. Denna — som en gång förklarade henne »högmodig som själve Lucifer» — satte emellertid stort värde på hennes obestriddliga begåvning, och före sin död — i London 1891 — förordnade hon att mrs Besant skulle efterträda henne såsom ledare för den Esoteriska skolan. Nämligen för Europa och Indien; i Amerika förordnades mr W. Q. Judge till att innehava samma ställning.

I denna »esoteriska sektion» ingå de medlemmar som önska under ledning av chefen träna sig i och för ernående av vissa psykiska förmögenheter och särskilt — antagligen — för att bli i stånd att mottaga budskap från »mästarna».

Jämte denna befattning innehade mrs Besant redan då — eller tillträdde inom några år — ett antal andra. Sålunda var hon — jämte mr G. R. S. Mead — utgivare av »Theosophical Review», och sedan hon överflyttat till Indien, blev hon president för en hinduisk högskola i Benares samt utgivare också av en därstädes utkommande tidskrift.

Allt detta räckte dock icke till för hennes verksamhetslust.

När överste Olcott började bli gammal och sjuklig, uppmanades han av de ledande inom samfundet att i tid besluta sig för vem som skulle bliva hans efterträdare. Presidenten-stiftaren hade nämligen enligt stadgarna rätt att utse sin efterträdare — dock ej ovillkorligen utan med rätt för samfundet att bekräfta hans val eller ej. I samråd med sina vänner beslöt sig nu presidenten för en framstående medlem av samfundet — enligt vad jag hört uppgivas en mr Bertram Keightly. Och mrs Besant, som vid denna tid överflyttat till Adyar och följaktligen stod i ständig beröring med presidenten, lovade vid ett sammanträffande i Paris de ledande engelska teosoferna — bland dem sin medredaktör i Theosophical Review, mr Mead — att göra vad hon kunde för att han skulle fasthålla vid detta — efter vad det ansågs — kloka beslut. Även i brev från Indien upprepade hon detta löfte. Men när Olcott i början av år 1907 avlidit, förkunnades det för den teosofiska världen att presidenten fått uppenbarelse om att mrs Besant borde efterträda honom som president.

Mr Mead blev så upprörd häröver, att han strax i den tidsskrift, vilken han själv jämte mrs Besant redigerade, skrev en skarp artikel, däri han förklarade att denna underrättelse på många håll väckt stor förstämning och att han kände mrs Besant tillräckligt för att veta att hon, till följd av sin härsklystnad, vore olämplig på denna ledareplats.

Och i ett cirkulär, kringsänt till de teosofiska logerna i olika länder, sade mr Mead oförbehållsamt ifrån att han ansåg detta beslut framkallat under presidentens svaghetstillstånd genom obehörig påtryckning från mrs Besant. Presidenten hade vid sitt senaste besök i Europa yttrat — meddelar mr Mead — till honom och till andra, att han till följd av mrs Besants »temperament» icke ansåg henne lämpad för fullgörande av en konstitutionell presidents plikter, och att han icke ämnade föreslå henne.

Mr Mead ansåg att mrs Besants förfarande i denna sak borde utgöra en varning för samfundet, ity att man när som helst kunde vänta att hon skulle vilja påtvinga samfundet liknande psykiska uttalanden och därigenom utöva ett slags skräckvälde över de svaga och okunniga. Mr Mead anser tydligen »uppenbarelserna» i fråga synnerligen apokryfiska.

Han påminde också om att mrs Besant inom den esoteriska sektionen var absolut enväldig, och att det icke vore lämpligt att förena detta envælde med platsen som konstitutionell president. Han uppmanade därför sina kolleger att icke rösta för godkännandet av mrs Besants val, enär ett sådant godkännande skulle innebära »vår konstitutions död och samfundets överlämnande på nåd och onåd till ett oansvarigt psykiskt tyranni». Varjämte mr Mead på förhand avsåg sig det vicepresidentskap som man tilltänkt honom själv.

Emellertid blev mrs Besants val godkänt, förmodligen av respekt för den bortgångne presidenten och hans uppenbarelser.

Härpå drog sig mr Mead tillbaka från allt aktivt arbete inom samfundet, och åtskilliga medlemmar utgingo ur detsamma. Det var en av de många schismer som samfundet genomgått, och denna härrörde — liksom alla de andra — från en personfråga om makt och myndighet, icke från skiljaktigheter i åsikter.

Mrs Besant har formligen övergått till hinduismen — den gamla veda-religionen eller brahmanismen, såsom den också kallas.

Den andra av de två som nu från Adyar styra en god del av den teosofiska världen, mr Charles W. Leadbeater, är född i England år 1847 och har i sin ungdom tillbragt en tid i Syd-Amerika, blev sedan engelsk präst, men slöt sig år 1884 till Teosofiska samfundet, övergick samma år formligen till buddhismen och har utgivit flera teosofiska skrifter. År 1906 anklagades han av föräldrar, vilkas unga söner han handlett, för att ha — helt oombedd och utan föräldrarnas vetskap — givit

gossarna lärdomar av upprörande art ävensom för förseelser av grövre slag. Inför en kommission, tillsatt inom samfundet, förhöordes Leadbeater och erkände att han givit ifrågavarande råd, men förklarade att han handlat av fysiologiska grunder och för att förekomma sådant som han ansåg värre. Då här emot invändes att han givit antydda råd åt gossar som ännu voro så späda, att det föreföll alldeles obehövt, svarade han att han, till följd av sin ockulta begåvning, var i stånd att se de förskräckliga och orena tankeformer som redan skönjdes hotande kring somliga unga människor.

I Alcyone-processen — för vilken här nedan skall redogöras — hördes bland vittnena även den nämnde Bertram Keightly, som varit medlem av kommissionen för undersökning av den Leadbeaterska saken; han vittnade nu, att man inom kommissionen till en början varit benägen för att tro att »ingen dålig avsikt» (no evil intention) varit förenad med de ifrågavarande råden, men efter det ett ingående förhör med mr Leadbeater hållits, föranleddes medlemmarna av kommissionen genom den anklagades svar till att *härutinnan ändra åsikt*.

Med anledning av undersökningen inlämnade Leadbeater anmälan om utträde ur samfundet. Av kommissionen röstade hälften för att han skulle utstötas ur samfundet, hälften för att man skulle acceptera hans egen anmälan om utträde. Presidenten, överste Olcott, resolverade för det senare alternativet.

Från denna tid finnes ett brev från Mrs Besant, i vilket hon uttalar sig skarpt fördömande om mr Leadbeaters handlingssätt, vilket hon kallar »liderligt, ja diaboliskt».

Då överste Olcott låg på sin dödsbädd, skrev han till Leadbeater, att under den senaste tiden »mahatmerna flera gånger visat sig för honom i fysisk gestalt» och talat om Leadbeater, som de önskade få in i samfundet igen. Mrs Besant, som tydligen ändrat åsikt i saken, visade sig också benägen att få in honom. Det har antytts att han på något sätt varit henne be-

hjälpig i fråga om presidentvalet. Innan mrs Besant valdes till president, ställdes till henne — från den brittiska sektionen — en förfrågan om hon ämnade arbeta för att få in Leadbeater igen. Härtill svarade hon, att hon i alla händelser ämnade dröja i två år (från sommaren 1907) med att upptaga frågan och ej invälja honom annat än ifall majoriteten inom samfundet önskade det.

Emellertid började agitationen för Leadbeaters återinval snart nog, och år 1908 beslöts att han skulle inbjudas att återinträda. Av den majoritet, som röstade för saken, ha sedan flera förklarat att deras votum helt och hållet berodde på att mrs Besant önskade det och på hennes försäkran att Leadbeater var oskyldig till det han anklagats för. Resultatet av Leadbeaters inval blev åter en schism inom samfundet. Åtskilliga medlemmar av Teosofiska samfundet utgingo, medan andra, utan att utgå, likväl drogo sig tillbaka från aktivt arbete.

Mr Leadbeater, som slog sig ned i huvudkvarteret i Adyar, fick snart uppenbarligen ett mycket stort inflytande över mrs Besant. »Mrs Besants onda genius» har han kallats av somliga, som ansett detta inflytande fördärligt. Det som gjort honom outhärlig för mrs Besant, det är tydligen hans ockulta begåvning.

De ha tillsammans upplevat märkliga ting, dessa två. De ha i en uppenbarelse fått skåda »Den högste Ledaren av den jordiska evolutionen». Men mr Leadbeater synes ha varit ensam om äran att ha, öga mot öga, fått skåda Logos själv.

Deras ömsesidiga uppskattning är synnerligen stark. Mrs Besant har om mr Leadbeater uttalat att han är »ett helgon, som står på tröskeln till gudomlighet», och mr Leadbeater har om mrs Besant i »Adyar Album» skrivit: »Vad kan jag säga er om eder president, som ni ej redan veta: Hennes kolossala intelligens, hennes ofelbara vishet, hennes ojämförliga värtalighet, hennes märkliga självförgätnhet, hennes outtröttliga hän- givenhet i arbetet för andra, allt detta är er välbekant. Dessa

egenskaper och dessa förmögenheter utgöra likväl blott en del av hennes storhet. — — Hon är en lärjunge till våra mästarer; ur deras uråldriga källa upprinner hennes egen. Besinnen då huru stor den ära är som bevisas eder, i det att ni tillåtas arbeta under henne, ty i det ni göra detta, arbeta ni i själva verket under dem. Tänken på hur ni borde vaka över att icke förlora minsta vink, som faller från hennes läppar, hur ni borde rätta er efter de uppmaningar, vilka de än må vara, som hon ger er! . . . . . Antingen ni förstå henne eller ej, göra ni klokt i att obetingat följa henne.»

Om än icke i detta uttryckligen säges att också mrs Besant »står på gudomlighetens tröskel», så behöver man icke befara att ej också hon skall ha haft nöjet att få höra antydningar av liknande art. En av hennes indiska anhängare, en brahmin som tillhört den esoteriska skolan, har i Alcyone-processen förklarat, att vissa bruk inom nämnda sektion avse att betyga henne en vördnad nästan såsom inför en gudomlighet, och han har likaledes bekänt att han under många år, medan han tillhört det Teosofiska samfundet, betraktat henne såsom »till hälften en gudomlighet».

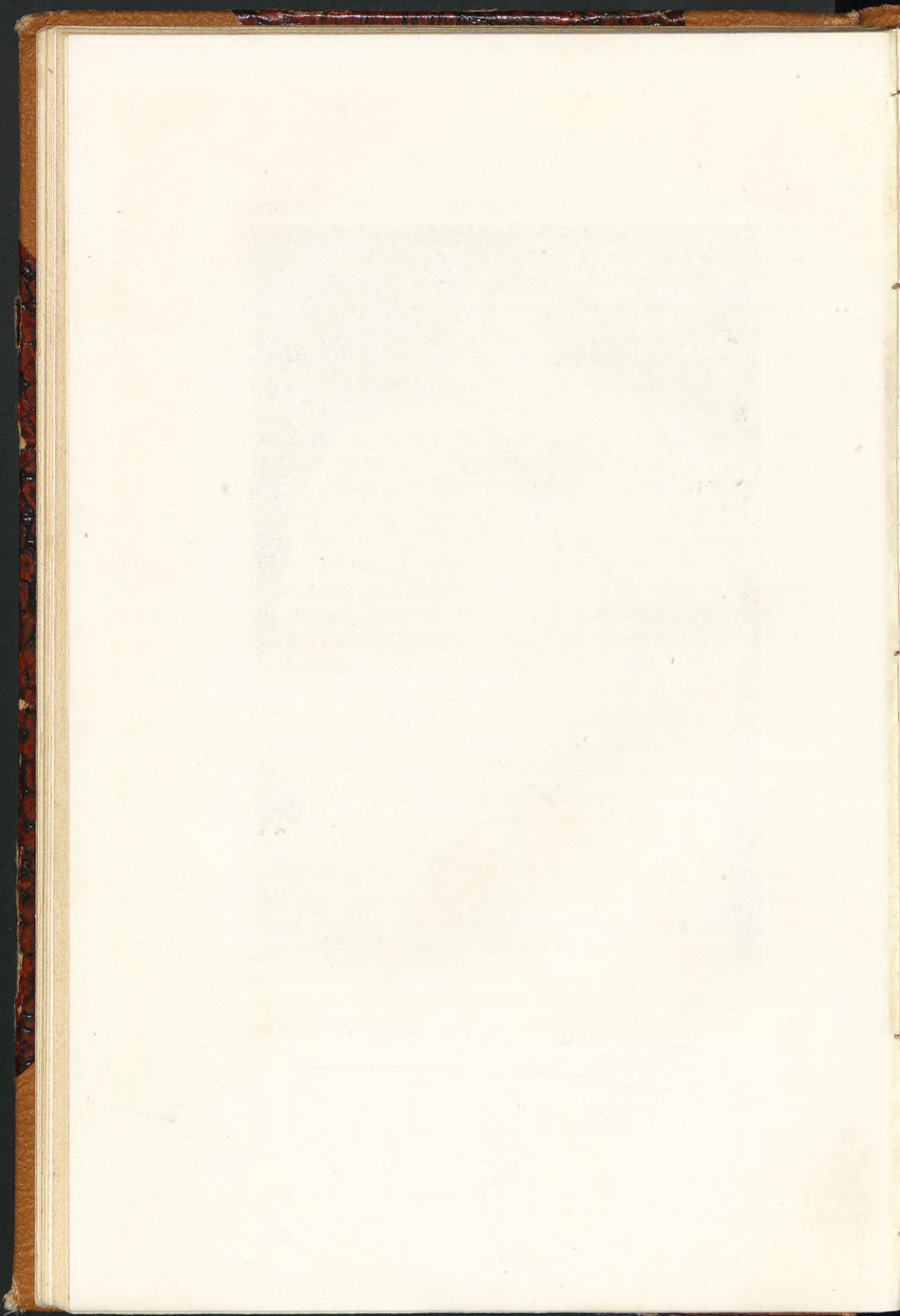
Och en kvinnlig norsk teosof, som besökt Adyar, har sedan i ett föredrag här i Stockholm förklarat att »mr Leadbeater och mrs Besant äro halvgudar, ja gudar».

2.

Här häntyddes nyss på Alcyone-processen. För denna rättgång, som väckt ett så stort uppseende ej blott inom teosofiska kretsar utan i hela den engelsk-talande världen, redogöres utförligt i ett i år i Madras utgivet arbete, »Mrs Besant and the Alcyone Case» av signaturen Veritas, som utförligt refererar förhandlingarna och vars noggrannhet härvidlag verifierats av en medlem av rätten.

Currie Besant

Förhistorien till målet är denna.

En hindu av den brahminska kasten vid namn Narayaniah, som innehade något ämbete i den brittiska förvaltningen, hade i åtskilliga år tillhört det Teosofiska samfundet. Såsom sådan hyste han den största vördnad för mrs Besant, och då han år 1907 fick avsked med pension, beslöt han — som förut varit bosatt i staden Mandapalle — att försöka komma närmare detta »till hälften gudomliga väsen». Han skrev följaktligen till mrs Besant att han var betänkt på att flytta till Adyar och erbjöd henne sina tjänster. Härför fick han emellertid ett avböjande svar. Men då det några månader senare befanns att sekreteraren i esoteriska sektionen i Adyar behövde hjälp, erbjöds Narayaniah detta arbete. Varpå han flyttade — med sin familj — till Adyar, där han tyckes ha befunnits duglig, ity att han snart fick i uppdrag att — förutom att biträda nämnde sekreterare — ha uppsikt över samfundets parker, ävensom över ett bageri och ett mejeri. För allt detta erhöll han i lön endast fri bostad. Det tyckes nämligen vara en princip inom båda de stora teosofiska samfunden, att medlemmarna i allmänhet skola ge sitt arbete så gott som för intet. Härom vore ju intet att säga, om ledarna själva vore lika försakande — vilket emellertid ej tyckes vara fallet.

Narayaniah hade fyra söner med sig, då han kom till Adyar, av vilka en var fullvuxen, en helt liten och två i skolåldern. Dessa två — vilka snart skulle vinna stor ryktbarhet inom den teosofiska världen — hette Krishnamurti och Nityananda. Båda skildras som mycket vackra, i synnerhet den äldre. Ett porträtt av honom i Veritas' bok tyckes mig dock ej särdeles tilltalande.

En dag, några veckor efter sin ankomst till Adyar, mötte Narayaniah, då han var ute med sina båda nämnda söner, mr Leadbeater, som stannade och talade med dem och begärde faderns tillstånd att få taga gossarna med sig ned till havet för

att lära dem simma. Efter detta sågs mr Leadbeater vid flera följande tillfällen noga iakttaga de båda gossarna. Så bad han en dag Narayaniah att komma till honom med Krishnamurti; då de anlönt, placerades Krishnamurti bredvid Leadbeater i en soffa, varpå den senare, med sin hand på gossens huvud, började skildra huru han såg dennes nästföregående inkarnation upp- rulla sig för hans själs blickar. Med detta, att skåda Krishna- murtis föregående inkarnationer, har sedan mr L. varit mycket sysselsatt, och han har icke underlåtit att delgiva världen vad han sett. Det må vara nog att säga om dessa reinkarnations- historier att de äro utesägligt puerila och obeskrifligt tråkiga samt att de röra sig med ett virrvarr av kända namn ur myto- logien och historien. Hjälten i alla historierna, Krishnamurti, är gift än med Herakles, än med Orion, än med andra märkliga personligheter, och bland hans nära vänner och fränder äro Sirius, Merkurius, Mars, Jupiter m. fl. I någon av dessa före- gående inkarnationer har Krishnamurti burit namnet Alcyone, och det är vanligen med detta namn han nu nämnes av sina anhängare.

Med häpnadsväckande noggrannhet angiver mr L. det precisa årtalet, då Herakles (= dåvarande hustrun till Krishnamurti) avled i det tjuguantra årtusendet före Kr., nämligen år 21,396, och han meddelar också att Krishnamurti såsom änkling sam- manskrev — i kompani med sin vän och svåger Sirius — en bok om södra Indien, som »under århundraden betraktades som ett klassiskt verk».

Oaktat denna litterära framgång för över tjugutusen år sedan befanns Krishnamurti i skolan ha en rätt klen begåvning, och det hände någon gång att han fick stryk av läraren. När mr Leadbeater erfor detta, sade han till fadern att det vore bättre att taga gossarna ur skolan, så ville han, Leadbeater, åtaga sig deras undervisning. Narayaniah tvekade först, men inom ett par månader blev det ordnat så, att de båda gossarna fingo sin

bostad i det teosofiska huvudkvarteret i Adyar och undervisades av Leadbeater samt några andra personer. Snart nog erbjöd sig Leadbeater att helt åtaga sig gossarna, något som emellertid fadern vägrade att gå in på. Då föreslog mrs Besant att hon skulle åtaga sig de båda barnen. Narayaniah tyckte naturligtvis att det var svårare att säga nej till den som var »till hälften en gudomlighet», men han var dock mycket tveksam. Slutligen beslöt han sig — enligt sitt eget påstående — övertalad av Teosofiska samfundets vice president, en hindu vid namn Sir S. Subramania Iyer, att underteckna ett dokument, genom vilket mrs Besant gjordes till förmyndare för de båda gossarna.

Kort därefter hände det en dag, att Narayaniah, som säger sig ha fått vissa misstankar, begav sig till mr Leadbeater vid den timme, då hans gossar varje morgon voro hos denne för att, som det uppgavs, erhålla undervisning. Narayaniah fann sin yngre son stående på verandan utanför mr Leadbeaters rum. På faderns fråga var Krishnamurti var, svarade gossen att denne var inne hos mr Leadbeater, men att han, Nityananda, blivit tillsagd att vänta utanför. Narayaniah tittade in genom jalsierna och såg något, som kom honom att rycka upp dörren, rusa in och med ett rop till Leadbeater: »Du smutsiga djur!» rycka till sig sin son.

Någon tid därefter erfor Narayaniah att en indisk tjänare hos mrs Besant likaledes vid ett tillfälle — då han oförmodat kommit in i badrummet — påträffat mr Leadbeater och Krishnamurti och efteråt förklarat att han sett »något otäckt».

Med anledning härav, ävensom med anledning av de klagomål som några år tidigare framstälts mot mr Leadbeater, bad Narayaniah upprepade gånger mrs Besant att hans söner icke mera skulle få vara tillsammans med Leadbeater, åtminstone icke annat än när mrs Besant själv vore närvarande. Beträffande mrs Besants svar å dessa framställningar variera uppgifterna, i

det att Narayaniah påstår, att Mrs B. lovat honom vad han begärde, något som Mrs B. icke vill medgiva.

Så inträffade i december år 1911 i Adyar det fenomen, som sedermera av Mr Leadbeater förklarats vara den största utgjutelse av den helige ande som förekommit på jorden allt sedan pingstundret i Jerusalem, då apostlarna mottogo andens utgjutelse (Mr Leadbeater har visserligen i ett av sina arbeten förklarat att apostlarna aldrig existerat, men en sådan liten inkonsekvens tyckes icke genera honom). Genom Mr Leadbeaters clairvoyanta undersökningar av unge Krishnamurtis föregående inkarnationer, ävensom — förmodligen — genom »uppenbarelsen» av mahatmerna hade såväl Leadbeater som Mrs Besant blivit övertygade om att denne gosse var ämnad att bliva en ny världsfrälsare, den nye Kristus, med vilken en ny tid skulle randas för mänskligheten. Eller noggrannare uttryckt: Krishnamurtis kropp skulle bliva en bostad för Kristus, på samma sätt som en gång för 2 000 år sedan Jesu kropp blev bostad för Kristus. Ty enligt den Besant-Leadbeaterska läran inkarnerades Kristus i »mästaren Jesus» först vid dennes dop — en lära som för övrigt förkunnades av vissa av de gnostiska sekterna.

Nu stiftades av Mrs Besant en orden, kallad »Österns stjärna», vars chef blev den unge Krishnamurti — då sexton år gammal — och vars beskyddarinna var Mrs Besant själv. Medlemmarna av denna orden förpliktade sig att dagligen bedja att den nye Kristus snart måtte komma.

Under den teosofiska generalförsamlingen i Adyar i december nämnda år skulle en dag de talrika nyinträda medlemmarna i denna orden mottaga sina medlemsdiplom ur chefens egen hand. Just som denna ceremoni skulle begynna, sågo några clairvoyanta personer av de närvarande — enligt vad de sedan påstodo — en krona liksom av eld sväva över Krishnamurtis huvud. I kronan sågs »Mästaren Jesu rosenröda kors» och därovan en stjärna, och runt omkring salens väggar hängde lik-

som en vakt av gröna glänsande deyer (= ljusandar). De som inte sågo alla dessa märkvärdiga saker smittades likväl av hänförelsen och kastade sig på knä inför Krishnamurti, hyllande honom såsom en gud — eller åtminstone såsom i detta ögonblick uppfylld av gudomlig ande.

Det var emellertid icke få medlemmar av samfundet som harmades över detta uppträde och ogillade förgudandet av den unge Alcyone. Vad Narayaniah beträffar, så förklarade han förtretad att detta spektakel skulle göra hans son till ett åtlöje för hela Indien.

Då han kort därefter åter bad mrs Besant att hans söner måtte bli helt skilda från mr Leadbeater, yttrade mrs Besant att hon hade för avsikt att föra dem till England för att låta dem studera vid ett engelskt universitet. Härtill samtyckte fadern. Någon tid därefter fick han emellertid höra att mrs B. från England rest med de båda gossarna till Italien, där de sammanträffade med mr Leadbeater och sedan i flera månader vistades hos honom. Nu skrev fadern och krävde tillbaka sina söner. Och då mrs B. nekade att utlämna dem, väckte han process emot henne.

Det är i denna process som dom nu fallit. De båda gossarna ha blivit tilldömda fadern, detta med den motiveringen att fadern hade full rätt att opponera sig emot att hans son hyllades som ett gudomligt väsen — något som ju måste utöva en skadlig verkan på hans karaktär — och ävenså att han hade full rätt att motsätta sig att hans son stod under inflytande av en person, som notoriskt hyste omoraliska åsikter.

Emellertid ansåg domaren, att om än mr Leadbeater helt visst vore en person olämplig att handleda ungdom, så måste man avvisa de ännu mer långt grava beskyllningarna som av käranden framställs mot mr Leadbeater. Detta delvis därför att Narayaniahs historia om vad han själv sett innehöll detaljer som bevisligen voro oriktiga, dels därför att det tycktes domaren

osannolikt att klaganden, om han verkligen sett vad han påstod sig ha sett, ej skulle ha genast och mera energiskt opponerat sig emot att hans son hade minsta beröring med förfördelaren. Vad beträffar den hinduiska tjänarens berättelse, så tyckes domaren ej ha fäst något vidare avseende vid densamma. Kanske accepterade han mrs Besants förklaring därav: att det för en hindu anses skamligt och syndigt att visa sig — ens i badet — alldeles oklädd, vadan ensamt det förhållandet att Krishnamurti varit helt oklädd tillsammans med Leadbeater skulle ha varit tillräckligt för att förklara att hinduen blivit schockerad. (Emellertid medgåvo ett par av mrs Besants egna vittnen, att de uttryck den ifrågavarande hinduen använt strax efter händelsen tydligen avsågo något mera allvarsamt.)

Vad nu den ene av de båda ledande personligheterna i Adyar angår, så avhåller jag mig alldeles från att uttala någon förmodan beträffande hans skuld eller oskuld. *En* sak framgår emellertid såsom viss av de framlagda förhandlingarna: att det är från honom som förgudandet av den nämnde hinduynghingen förnämligast utgått. Och även om man antager att han handlat på god tro, så måste det betecknas som omdömeslöst och vittnande om föga ansvarskänsla att låta såväl gossen själv som allmänheten få del av denna övertygelse. Att skatta sig själv högt är ett fel som ligger nära till hands för oss alla, och om det är farligt för envar att ge efter för den benägenheten, så är det i högsta grad ödesdigert för den unge och oerfarne. Mr Leadbeater har för övrigt tillräckligt mycket studerat religionshistoria för att böra veta att den tidiga framgångens, den lättvunna popularitetens väg aldrig varit den som de stora religiösa lärarna gått. I öknens avskildhet, i främlingsskapets kyla, under tyngden av misskännande och förakt ha de vuxit sig starka för sitt livs stora gärning. Om mr Leadbeater verkligen trott på sin skyddslings stora uppgift, då har han i sanning begått ett brott

emot den helige ande genom att låta honom hyllas och fjäsas för i Londons salonger.

Detsamma gäller ju om mrs Besant. Hon har under rätteligen anført vad allt hon gjort för Krishnamurti — huru hon kostat på honom ridlektioner, dyrbara gymnastikövningar m. m. — och framhållit att sådant skall icke stå honom till buds, om han återvänder till sin faders hus. Också hon borde ha insett, att ringheten, armodet och obemärktheten snarare skulle ha utvecklat det bästa inom honom än lyxen, pressryktbarheten och knäfallande beundran från en tanklös hop.

Man kan icke värja sig för den tanken, att för de två i Adyar har det här ej gällt enbart ett religiöst intresse — även förutsatt att detta är fullt uppriktigt — det har också gällt reklamen. Vilken förträfflig reklam för ett samfund — som börjat mista den lockelse som det nya plägar äga — att kunna skryta med att i sitt sköte hägna och fostra en blivande världsfrälsare. Vilket lockemedel för den stora tanklösa hop, som okritiskt svärmar för berömda cirkusryttare, tjugande varietéartister och våghalsiga flygkonstnärer, men också, när så faller sig, för ryktbara författare, konstnärer eller predikanter på modet. Till orden »Österns stjärna» flockades många, som aldrig skulle ha tänkt på att sluta sig till det sällskap för allvarliga psykiska studier, som Teosofiska samfundet genom sina grundstadgar tycktes avsett att bliva — men aldrig blev.

Dock — om de tanklösa bli vilseledda, så behöver man ju ej därför kosta på sig något större mått av medlidande. Mera bedrövligt är det att en del verkligt religiösa människor torde ha dragits med — människor som ej förstått skilja på den kommande Kristus, som förkunnas från Adyar, och den som själv sagt sig skola återkomma till jorden »så, som ljungelden ljungar ifrån öster och synes allt intill väster».

Samtidigt med Alcyone-processen har i Madras pågått en annan rättegång, där mrs Besant varit käreande. Hon hade stämt

för ärekränkning en utgivare av en medicinsk revy som haft en artikel om fallet Leadbeater och däri också yttrat att denne i sina förkastliga läror ägde mrs Besants understöd.

Domstolen resolverade att mrs Besant verkligen understött honom — bl. a. hade hon till en person, som utgivit en broschyr till försvar för Leadbeater och hans metoder, skrivit att hans bok tydligen var inspirerad av högre makter. Käromålet blev också ogillat.

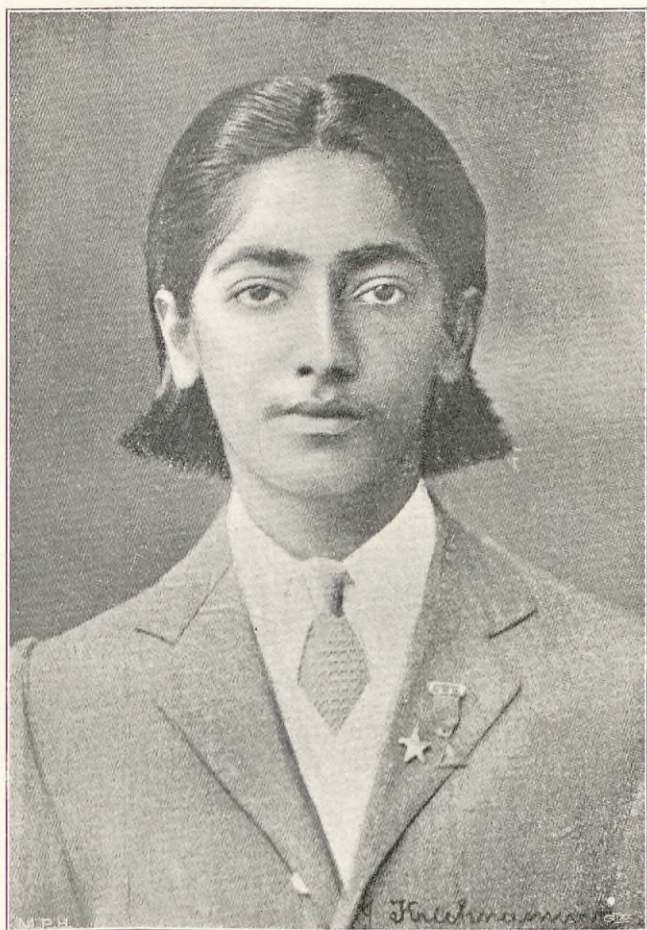
3.

Alcyone-rörelsen har visat sig vara — vanvördigt talat — en lyckad kupp. Nämligen till en början. Om den i längden skall visa sig vara till fördel för samfundet är nog mera tvivelaktigt.

Från Tyskland höjdes snart en skarp gensaga däremot att presidenten för Teosofiska samfundet — vilket, enligt sina grundstadgar, skall ställa sig fullt opartiskt gent emot alla religioner — lancerar och beskyddar en ny religion. Mrs B. har nämligen själv förklarat att »Österns stjärna» är »embryot till en ny religion» samt uttalat som sin mening att Teosofiska samfundet bör vara en härold för denna religion.

Alcyone-rörelsen och den därmed sammanhängande rättegången ha för övrigt uppenbarat ett och annat i mrs Besants karaktär, som ej kan kallas sympatiskt.

Att hon lovat Narayaniah att skilja hans söner från den man han mistroddes och fruktade, har intygats av flera av hennes egna vittnen. Och när dessa tillfogat, att de antagit — utan att det uttryckligen sagts — att härmed menades blott en skilsmässa på en kortare tid, så förefaller detta knappast att vara fullt bona fide. I betraktande av de skäl fadern hade för att önska hålla sina söner ifrån mr Leadbeater, vore det ju helt meningslöst att blott en kort tid hålla dem skilda åt. Det tyc-

J. KRISHNAMURTI.
Den »blivande Världsfrälsaren».

Faint, illegible text or markings at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

kes sålunda framgå, att mrs Besant ej uppfört sig fullt lojalt emot sina skyddslingars fader.

När Narayaniah första gången med bestämdhet begärde att få sina söner tillbaka, svarade mrs B. honom — i ett brev som företeddes för rätten — att hon, ifall han försökte genom rättegång återfå dem, skulle bevisa att barnen, då hon tog dem, voro »till hälften ihjälsvultna, misshandlade, smutsiga, att deras liv var ett verkligt helvete, att de levde i förskräckelse för er och brukade springa sin väg, då de hörde er röst».

När det sedan blev rättegång av, gjorde hon intet försök att bevisa dessa saker. Hon synes således här ha kommit med osannfärdiga hotelser.

Med anledning av påståendet att Narayaniah skulle vara ur stånd att uppfostra sina barn, bör det för övrigt anmärkas att han har lärarediplom och att han jämte sina egna söner har hos sig några andra barn, som anförtrotts honom till att uppfostras.

När mrs B. för rätten företedde en skriftlig redogörelse för vad som sagts av den omnämnde hinduiska tjänaren — vid ett förhör som mrs B. i vittnens närvaro anställt med honom —, hade hon i denna redogörelse *utelämnat en viktig detalj* (nämligen att Krishnamurti var naken och likaså — i det närmaste — mr Leadbeater), vilken — enligt hennes egna vittnens ut-sago — meddelats av den ifrågavarande tjänaren vid nämnda tillfälle.

Då i januari 1912 — kort före mrs Besants avresa till England — några ansedda i Indien bosatta medlemmar av Teosofiska samfundet talade med henne om den begynnande Alcyonerörelsen och uttryckte sitt missnöje över den då i bildning varande orden »Österns stjärna», lovade mrs Besant dem att låta hela denna sak vila, tills hon efter sin återkomst finge tillfälle att utförligare diskutera saken med dem. Någon tid därefter emottogo emellertid dessa medlemmar från England de tryckta

meddelandena om att nämnda orden definitivt konstituerats med Krishnamurti som chef, mrs Besant som beskyddarinna och en hel rad ansedda personer som sekreterare åt den sextonårige chefen.

Att alla de här nämnda fakta kasta en viss skugga på mrs Besants karaktär kan ju icke förnekas. Innan mrs Besant blev teosof, betraktades hon som den personifierade rättrådigheten. Och hon kunde den gång då hon förklarade sin anslutning till teosofien och tog farväl av sina forna meningsfränder, materialisterna, uttala de stolta orden: »Under hela mitt liv har aldrig ens min värsta offentlige fiende någonsin kastat en skugga på min ärlighet. I alla andra avseenden hava de smutskastat mig — min sanningskärlek hava de aldrig angripit.»

Numera tyckes hennes ord ej vara så helt pålitligt. I ett följande kapitel — Dr Steiner och Antroposofiska sällskapet — skola ännu ett par exempel därå anföras.

Det som emellertid förefaller kanske allra minst sympatiskt av vad mrs Besant i anledning av denna rättegång företagit sig, det är att hon efter domens avkunnande låtit genom den indiske generalsekreteraren utgå en skrivelse till sina anhängare, i vilken talas om »den glänsande moraliska seger» som Teosofiska samfundet genom denna dom vunnit.

Härpå fick hon emellertid snart nog ett skarpt svar. Ett antal medlemmar av samfundet i Indien avläto en svarsskrivelse, i vilken de på det bestämdaste protesterade för det första emot att samfundet i sin helhet gjordes solidariskt med mr Leadbeater och Krishnamurti, och för det andra emot att processens utgång betecknades som en »glänsande moralisk seger».

Det förklaras i denna skrivelse att vad som kommit i dagen vid denna rättegång måste bringa varje rättsinnig teosof att i blygsel böja sitt huvud. Och skrivelsen slutar med en förklaring att samfundets heder ej kan upprättas på annat sätt än genom att mr Leadbeater utstöttes ur detsamma och mrs Besant uppmans att nedlägga sitt presidentskap.

Också i ett annat avseende har mrs Besant mycket förändrat sig. Hon var fordom en kämpe för tankens frihet. Och hon skriver ännu ibland mycket vackert om huru hon unnar var och en tankefrihet, huru hon rent av glädes, när medlemmar av Teosofiska samfundet offentligt opponera sig emot henne, eftersom det tydligare än något annat visar vilken tanke- och yttrandefrihet de äga.

Men samma Annie Besant har dock för ett par år sedan infört det stadgandet för den esoteriska sektionen inom samfundet, att alla dess medlemmar skola avgiva ett högtidligt, skriftligt löfte att lyda henne i allt — »utan invändning och dröjsmål». Medlemmarna av den esoteriska sektionen äro 3,000, och eftersom de i regel äro de ivrigaste och verksamaste, blir ju därigenom den president, som tillika är chef för esoteriska sektionen, nästan enväldig inom samfundet.

Även innan nämnda stadgande infördes, var ju, såsom av en ovan anförd rundskrivelse från mr Mead framgår, hennes makt inom esoteriska sektionen mycket stor. Mr Mead talar ju om hennes »absoluta envælde». Vilka bestämmelserna då voro är icke för utomstående bekant. I allmänhet hålles nämligen allting rörande den esoteriska sektionen strängt hemligt. Men i ett i år utsänt flygblad av Bhagavan Das, f. d. indisk generalsekreterare inom samfundet — numera stadd i bitter opposition mot mrs Besant —, yttras det, att det nu blivit allmänt bekant att mrs Besant av esoteriska sektionens medlemmar utkräver skriftliga löften om absolut och ofördröjligen lydnad, och av detta brev synes framgå att det är från år 1911 som den nu gällande löftesformeln stammar.

I detta brev yttrar sig för övrigt den förre generalsekreteraren med största skärpa om ifrågavarande åtgärd av mrs Besant. Han talar om huru hans efterträdare i ämbetet »sålt sin själ till mrs Besant genom det lydnadslöfte som hon avfordrat de förtroendefulla och tanklösa medlemmarna». Han talar om »en

groteskt överdriven autokrati» och betecknar detta utkrävande av lydnadslöften som »mrs Besants största misstag i ett liv fyllt av misstag — liksom också av goda verk och storsinta impulser». Han tadlar också skarpt bestämmelsen att i den teosofiska uppfostringskommissionen (Theosophical Educational Trust) som lär ha till uppgift att upprätta skolor överallt i Indien, endast medlemmar av esoteriska sektionen — d. v. s. endast mrs Besants lydiga verktyg — skola kunna ingå. »Alldeles som jesuiterna försöka hon och hennes kamrater — under det nya onda inflytandet (mr Leadbeaters) — att taga i besittning barnasjälarna för att med dem göra vad som behagar dem». Och han förklarar att mrs Besant till följd av sina åtgöranden i denna riktning »ej förtjänar minsta förtroende».

Ännu i ett annat hänseende tyckes mrs Besant ha gått tillbaka. Hon har, såsom ovan nämndes, varit en framstående författarinna med en i allmänhet synnerligen klar och vältalig framställningskonst. Men hon har i en av sina senaste böcker — »Teosofi», översatt på svenska i år — gjort sig skyldig till tirader så dunkla som t. ex. denna förklaring av materiens väsen, vilken, enligt henne, består av »bubblor i etern»:

»Dessa ursprungliga, särskilda bubblor bilda materien i den gudomliga sfären, medan den monadiska sfärens materia består av bubblor, sammanslagna i grupper till atomer, bildade av en impuls av den skapande tankens livsvåg, förorsakande mindre virvlar, av vilka var och en drager tillsammans 49 bubblor: sålunda bildas två varandra genomträngande världar, den gudomliga och den monadiska, den första av fria bubblor, den andra av sådana bubblor, kombinerade till atomer, varje atom bestående av 49 bubblor.»

För övrigt: huru ologiskt är det icke att i en bok, som själv angiver sig som en sammanfattning av teosofiens läror, inrymma en så stor plats som i nämnda volym lämnats åt dylika funderingar i ockult kemi. Även alldeles oavsett riktigheten eller

oriktigheten i de resultat hon härvidlag kommit till genom sina ockulta undersökningar, är det ju lika barockt att här införa dem, som det skulle varit, ifall t. ex. Viktor Rydberg i en kort framställning av sin uppfattning av kristendomen inrymde ett långt kapitel åt sina undersökningar i germansk mytologi.

Så som mrs Besants undersökningar nu äro placerade, kan man ej gärna tro annat än att de tre tusen medlemmarna av den esoteriska sektionen, vilka lovat att i allo efterfölja mrs Besant, också äro nödgade att tro på de fyrtionio bubblorna. Och det tyckes mig nästan ännu mer hårt än att nödgas tro på alla de tjuguuåtta augsburgska artiklarna.

Såsom ett bevis på bristande omdöme kan väl också betecknas utgivandet av den bok med titeln: »Man, how, whence, whither», som hon nyligen tillsammans med mr Leadbeater utarbetat och i vilken meddelas en serie historier om Krishnamurtis föregående existenser. Jag har förut anfört ett exempel på dessa historiers puerilitet, men jag anför här ännu ett stycke ur den första av dem.

»Där finns en hydda, i vilken en månmänniska bor med sin hustru och sina barn; vi skola sedermera lära känna dem som mästaren M. och mästaren K. H., Gautama, som blev Buddha, och Herren Maitreya.¹ En skara apvarelser leva omkring hyddan och ägna dess invånare samma härgivenhet som trogna hundar; bland dessa apor igenkänna vi dem som senare skola bli mr Leadbeater, mrs Besant, J. Krishnamurti och Mizan (den sistnämndes broder).» I en rad följande inkarnationer ha aporna avancerat till att bli nära släktingar till världsfrälsaren, och genom en syn in i det tjugusjunde seklet få vi en aning om den ära som väntar dem: i staden Adyar, som blivit synnerligen stor och praktfull, ses »statyer av några av oss» (författarna äro alltför blygsamma för att uttryckligen nämna sig själva).

¹ Mästaren M. och mästaren K. H. = Mahatmerna Morya och Koot Homi; Herren Maitreya = Kristus.

Såsom en av teosofiens viktigaste uppgifter anses ju förkunnandet av reinkarnationsläran. Nåväl, jag kan inte tänka mig något som mera skulle skada denna sak än utgivandet av en bok som denna, vilken i varje tänkande människas ögon måste draga åtlöje över denna lära. Och de gälla ju en smula om sanningar lika så väl som om människor, Napoleons ord: »Åtlöjet — det är min värsta fiende.»

En intelligent och självständigt tänkande teosof, med vilken jag talat om denna bok, sade mig, att hon trodde att mrs Besant i själva verket ogärna publicerat den, men att det skett på befallning av »mästarna».

Nåväl, det är sålunda mästarna vi ha att hålla oss till. Vad skall man då tänka om de »mästare» som ej förmå inspirera till något bättre än detta och som äro nog omdömeslösa att påyrka detta sorgligt klena alsters publicerande?

Antaget att det icke är bedrägeri, ej heller självbedrägeri, när de ledande inom teosofien förklara sig se och höra och mottaga befallningar från för vanliga dödliga osynliga väsen, antaget att dessa visa sig för dem och tala till dem — nåväl, så torde det gälla för andar lika så väl som för människor, det gamla visa ordet: »Av deras frukt skolen I känna dem.»

Är det möjligt att någon klok människa kan anse de mestare, som inspirera ett sådant verk som »Man, how, whence, whither?» och som anbefalla dess utgivande, såsom »världslärare» och kommande världsfrälsare?

Nu är det ju sant att intelligensen stundom avtager vid hög ålder, och Annie Besant närmar sig de sjuttio åren. Men hon kan alltjämt skriva och tala värtaligt och fångslande — därom vittnar ej minst det tal hon höll i Stockholm i år vid sektionsmötet, vilket jag varit i tillfälle se i avskrift. Det är därför man blir mera benägen att tro vissa missgrepp härröra från den självöverskattning som lätteligen följer med lång maktutövning än från en av ålderdom förorsakad regress i de intellek-

tuella förmögenheterna. Denna självöverskattning är det väl också som gjort att hon tolererat ett förgudande som det skulle ha varit klokare av henne att avböja. Jag har visserligen hört trovärdiga personer försäkra att hon i det dagliga livet brukar undanbedja sig den beundrande dyrkan som många av hennes anhängare visa henne. Men när man i tryck ägnar henne den mest översvallande hyllning, tyckes det ej vara henne misshagligt. Åtminstone har man svårt att tro att hon skulle ha varit okunnig om de Leadbeaterska utjutelser i »Adyar Album», som läsas här ovan, ända tills de voro oåterkalleligen tryckta. I nämnda album är uppsatsen före den Leadbeaterska skriven av henne själv, och då hon är chef för det teosofiska bokförlaget i Adyar, som utgivit albumet i fråga, så är det, som sagt, svårt att tro att hon varit helt okunnig om vad hennes vän och kamrat här skrivit om henne. För övrigt lär hon i sin tidskrift »The Theosophist» rätt gärna avtrycka smickrande utjutelser om sig själv.

Inom få månader är Mrs Besant underkastad omval. Efter presidenten-stiftarens död väljas nämligen presidenterna på sju år. Det är nu ganska sannolikt att man vid presidentvalet — i januari 1914 — kommer att få bevittna en ny splittring inom den teosofiska världen. Och detta hur än valet utfaller. Blir Mrs Besant återvald — vilket kanske är det sannolikaste — så torde ett stort antal medlemmar utgå. Skulle åter majoriteten rösta på någon ny president, så är det icke troligt att de två i Adyar — som »stå på tröskeln till gudomlighet» — skola godvilligt skiljas från makten. Kanske komma de i så fall att utträda och bilda en ny fraktion.

Qui vivra verri.

V. Den amerikanska teosofien.

1.

William Q. Judge var med bland de sjutton första medlemmarna i Tesofiska samfundet, blev genast dess sekreterare och sammanhöll, då de båda stiftarna överflyttade till Indien, de få resterna av detsamma. Vid madame Blavatskys död blev han, som ovan nämndes, chef för den esoteriska sektionen i Amerika, och då han dessutom var samfundets vice president, ansågs det en tid så gott som självklart att han skulle bli Olcotts efterträdare. Han skrev själv till Olcott att han hoppades den saken var avgjord.

Men då Olcott år 1892 — av skäl som icke nämnas i hans dagboksblad, men enligt vad som uppgivits, till följd av påverkan från mrs Besant — avsade sig presidentskapet, började Judge utveckla en livlig verksamhet, som snart ledde till en schism emellan den amerikanska och den indo-europeiska teosofien. Dels drev han ett dubbelspel genom att skriva olika saker till Olcott, som var i Indien, och till mrs Besant, som var i London; dels kommo ett antal mahatmabrev i omlopp, som alla rekommenderade Judge och som misstänktes härröra från honom själv. På förslag av mrs Besant tillsattes en kommission för att undersöka saken. Men där blev ingen undersökning av, emedan det invändes att en sådan undersökning skulle giva ett sken av att Teosofiska samfundet fastslog som dogm mahatmer-

nas existens, och Teosofiska samfundet finge ej ha några dogmer. Ett något underligt skäl, måste utomstående tycka, ty det som här var huvudfrågan, det var ju om Judge själv skrivit breven, allt under det han undertecknat dem med mahatmernas namn. Hade han gjort detta, så var det ju ett bedrägeri, antingen mahatmerna existerade eller ej. Och det kunde ju med skäl anses att Judge, om han vore skyldig till bedrägeri, vore olämplig som vice-president.

Det hela resulterade i en skrivelse av Mrs Besant, utgiven som broschyr, i vilken redogöres för saken — »The case against W. Q. Judge» — och där mahatmabreven i fråga avtryckas jämte breven från Judge till Olcott och till henne själv. För den som genomläst denna broschyr tyckes ej något tvivel kunna råda om att Judge var skyldig till det han anklagats för.

En uppmaning till Judge att avsäga sig vice-presidentskapet besvarades emellertid med att denne, understödd av flertalet amerikanska teosofier, förklarade sig utgå ur modersamfundet och bilda ett nytt samfund: »Teosofiska samfundet i Amerika», vars president han själv blev.

Någon tid därefter lät Judge utgå ett hemligt cirkulär till samtliga medlemmarna av esoteriska sektionen i Europa, meddelande att mästarna befallt honom att avsätta Mrs Besant. Somliga av de europeiska teosoferna trodde på nämnda meddelande och utträdde med anledning därav ur modersamfundet för att sluta sig till det Judge'ska samfundet. Här i Sverige utträdde trettionio medlemmar med dr G. Zander i spetsen.

När Judge 1896 dog, fann man i hans testamente uttalad en önskan, att Mrs Katherine Tingley måtte bli hans efterträdarska. Denna dam tyckes då ännu ej ha varit teosof, enär inga i samfundet kände till henne utom ett par av Judges personliga vänner. Man sökte emellertid upp henne, identifierade henne med tillhjälp av en fotografi, funnen hos Judge, och erbjöd henne

presidentskapet. Hon var emellertid ej då hågad att åtaga sig detta, utan mottog blott befattningen som chef för esoteriska sektionen. Till president valdes i stället mr E. Hargrove.

Troligen var det emellertid på initiativ av mrs Tingley som kort därefter en del amerikanska teosofier — under ledning av Hargrove och henne själv — företogo en färd kring jorden. Under detta »korståg» — som det benämndes — kom man också till Berlin, och dit reste en del svenska teosofier för att göra bekantskap med sina amerikanska chefer. I tidskriften Theosophia, utgiven av G. Zander, finnes i oktoberhäftet 1896 en artikel, däri några fakta ur mrs Tingleys liv meddelas. Där berättas att hon är gift för tredje gången, att hon, innan hon blev teosof, en tid slutit sig till spiritismen och även studerat hypnotismen. Hennes nuvarande man är bosatt i New York och lär — enligt vad det uppgivits för mig — hava någon befattning med samfundets ekonomi.

Mrs Tingley tyckes snart nog ha fått lust att övertaga den presidentplats som hon år 1896 av sagt sig. Vid årsmötet i Chicago år 1898 företog hon sin stora kupp — den som, enligt dr Franz Hartmanns uttryck, gjorde henne till »kung och påve och diktator på en gång».

Nämnde dr Hartmann — densamme som under m:me Blavatskys tid vistats i Adyar — lät efter ifrågavarande kongress utgå en protestskrivelse till alla teosofier (tryckt även på svenska); ävenså läto ett par medlemmar i Amerika — av dem som blevo kullröstade på ovan nämnda kongress — kringsända en redogörelse för förhandlingarna. Av dessa två dokument — som blivit mig tillsända — framgår att en ivrig agitation före mötet bedrivits för att åt mrs Tingley giva det mest oinskränkta envälde — detta under förklaring att hon var en mahatma och därför borde obetingat lydast. Om mr Hargrove redan förut förmåttis till att avgå och mrs Tingley valts till hans efterträdare, framgår ej klart ur de nämnda dokumenten. Men det tyckes

nästan så. I alla händelser avföres mr Hargrove härefter fullständigt ur teosofiens historia. I den av mrs Tingley föranstaltade historik, som vid kongressen å Visingsö utdelades, får man det intrycket att mrs Tingley omedelbart efterträtt mr Judge.

Vid ifrågavarande kongress i Chicago upplästes det nya förslaget till konstitution med förklaring att det måste antagas i sin helhet och att de särskilda paragraferna ej finge tagas var för sig. Då en medlem, tillhörande oppositionen, begärde ordet, svarade ordföranden: *Diskussion är stridande mot ordningen.* När en annan medlem frågade om man finge avgiva en protest till intagande i protokollet, nekades detta.

I denna konstitution avslutas så godt som varje paragraf med — eller åtföljes av — en förklaring, att vad som enligt denna paragraf beslutes likväl blir ogiltigt, ifall presidenten ej gillar det. Om den verkan, som uppläsningen av dessa stadgar utövade på dem som ej voro mrs Tingleys svurna anhängare, heter det i nämnda redogörelse: »Att hindra skrattsalvorna var omöjligt; verkan av uppläsningen av varje klausul och varje avdelning och sedan deras omedelbara upphävande i följande klausul väckte ytterligt löje.»

Emellertid voro mrs Tingleys anhängare i majoritet, och konstitutionen antogs. Det ropades: »Detta är värre än påvedömet.» Mrs Tingley framträdde och förklarade: »De som icke vilja följa oss, gjorde bäst i att lämna oss.»

Och sedan mr Hargrove, den förre presidenten, blivit nekad att tala och överröstats genom högljudd orgelmusik, lämnade ett sextiototal medlemmar salen och utträdde ur samfundet för att bilda ett nytt teosofiskt samfund. Detta lär ännu existera såsom ett självständigt samfund.

Även i övriga länder utträdde många vid underrättelsen om vad som skett vid Chicagokongressen. Dr Franz Hartmann karak-

täriserar kuppen som ett införande av värsta slags jesuitiskt tvång och skriver: »Vi vilja icke närmare undersöka de medel som av Mrs Tingley och hennes anhängare använts för att komma till målet, de privata brev som ligga framför oss, skrivna av hrr B. C. och S. N. med flera, i vilka order utgives huru publiken skulle mystifieras och medlemmar av T. S. tagas genom överrumpling och i vilka varje tvivel på Mrs Tingleys mahatmaskap stämplas som en dödssynd mot den Helige Ande.... Jag kan ej se någon skillnad mellan ofördragsamheten mot varje tvivel på Mrs Tingleys mahatmaskap och tvivlen på påvens ofelbarhet.»

Mrs Tingleys samfund hade antagit namnet »Universella broderskapet», men efter någon tid utökades namnet, så att det numera heter: »Universella broderskapet och teosofiska samfundet». Modersamfundet protesterade, påpekande att förväxlingar skulle uppstå, men dess protester visade sig vara förgäves. — Mrs Tingleys ledning av samfundet har gått ut på att göra dess verksamhet av övertvägande praktisk art. Hon organiserade filantropiska företag, och hon upprättade i Kalifornien vid Point Loma en skola, vars ändamål först angavs vara att »uppväcka de forntida mysterierna». Systemet vid denna skola, där barnen uppfostras efter delvis nya principer, kommer jag att närmare beröra i nästa avdelning.

2.

Under sitt första »korståg», år 1896, besökte Mrs Tingley också Indien. Det troddes på somliga håll att avsikten var att söka åstadkomma en försoning med Adyar-samfundet. Huru mötet emellan fruarna Tingley och Besant avlopp har ej blivit för allmänheten bekant. Men det måtte ha haft till resultat att man å ömse håll insett: »Vår nåd och ers nåd trivas ej under samma tak.»

Fiendskapen mellan de båda samfunden har nämligen sedan hela tiden varit påtaglig. Dock har den i övervägande grad visat sig å mrs Tingleys sida. Mrs Besant har på det hela visat långt mera värdighet och i allmänhet avhållit sig från att svara på motpartens angrepp.

Den rättegång, som nyligen i Madras förts emot mrs Besant, påstås av besantisterna vara föranledd av mrs Tingley, så till vida som hon skall ha försträckt Narayaniah de nödiga medlen till dess förande. Det tyckes vara övertygelsen härom som föranlett mrs Besant till ett beslut att uppsöka fienden i hennes eget land. Hon har nämligen i år i sin tidskrift »Theosophist» förklarat, att hon ämnar nästa år resa till Amerika och där vidtaga sina mått och steg »för att skydda samfundet för förtal» från Point-Loma-folket.

Mrs Tingley är icke, såsom mrs Besant, någon framstående litterär begåvning. Hon har publicerat en bok kallad »Hemligheterna i Hjärtats lära», som på titelbladet anges vara författad av »Katherine Tingley och hennes lärjungar». Jag tillåter mig att som ett exempel å dess litterära stil anföra en passus därur:

»När som ödeläggande krig icke rasa, brukar den ypperliga egenskap hos människorna, som leder dem till djärva företag och bragder — på själens initiativ — skaffa sig luft och någon gång nyttig användning genom vågsamma upptäcktsfärder. Amerikas upptäckt av Columbus var en yttring av denna benägenhet.»

Vilka av de uppsatser boken innehåller som äro skrivna av mrs Tingley själv och vilka som äro skrivna av hennes lärjungar, får man icke veta. Men för hennes egen skull får man hoppas att det är en relativt ringa del av boken hon skrivit. Det översvinnliga upphöjandet av Katherine Tingley, som överallt i boken förekommer, är nämligen tillräckligt osmakligt ändå. Höjdpunkten härvidlag uppnås i en uppsats där man får världshistorien i sammandrag och där Alexander, Cæsar, Karl den

store och Napoleon betecknas som olika tidsepokers store handlande mästare, medan Zoroaster, Buddha, Confucius och Jesus nämnas som världslärarna; där förklaras att vår tid är den viktigaste av alla epoker och att naturligtvis också nu »framåtsträvandets anda måste med logisk nödvändighet taga form och gestalt i en stor individualiserad Intelligens. Det måste alltså vara sant att en sådan hög Personlighet står redo och avvaktande vid denna epokenas epok». Sedan det först förklarats, att denna personlighet — förlåt Personlighet — måste uppstå i Amerika, emedan »i Amerika hava hela världens överfyllda kanaler för framåtskridandet funnit ett utlopp» — framhålls det att den naturligtvis måste finnas inom Universella Broderskapet. Och »så måste ju Universella Broderskapets Hjärta och Huvud¹ vara en av de stora Personligheter i vilka tid efter annan under cyklernas lopp Världssjälen inkarnerar sig».

Då, som ovan nämndes, vår epok förklaras viktigare än någon föregående, så anses förmodligen Katherine Tingley vara en ännu kraftigare och fullkomligare »inkarnation av världssjälen» än de förut nämnda världslärarna Zoroaster, Buddha och Jesus.

Man tycker sig också ur uppsatsen i fråga utläsa att mrs Tingley anses förena den handlingens energi, som utmärker t. ex. en Cæsar och en Napoleon, med den heliga vishet som kännetecknar de stora andliga lärarna — en Buddha och en Zoroaster — vadan hon skulle vara den största Personlighet som någonsin trampat denna jord.

Jag har i ett föregående kapitel anfört uttryck för en osmaklig förgudning av mrs Besant, men det är blott rättvist att erkänna, att hon likväl är alldeles för klok och för måttfull för att tillåta sig en sådan självförgudning som den vilken tager sig uttryck i detta av mrs Tingley utgivna verk.

¹ »Universella Broderskapets Officiella Huvud» är mrs Tingleys titel.

VI. Dr Steiner och Antroposofiska sällskapet.

1.

Dr Rudolf Steiner, född österrikare, hade före sin anslutning till Teosofiska samfundet gjort sig ett visst namn såsom litteraturhistorisk och filosofisk författare. Han hade bl. a. utgivit ett arbete om Goethes världsåskådning som lär ha rönt ganska mycket erkännande. Tidigt hade han anslutit sig till rosenkreuzarna eller de »Johanneskristna», såsom de också kallade sig. Då han — år 1902 — ingick i Teosofiska samfundet, innebar detta ej att han lämnade sin rosenkreuziska åskådning, utan fastmer ett sammansmältande av teosofiska och rosenkreuziska åsikter. Beträffande skälet till att han anslöt sig till teosofien har en hans vän och anhängare yttrat att han behövde en arena för sin verksamhet.

Dr Steiners motståndare ha sagt ungefär detsamma, men med den antydningen att för hans ärelystnad var det relativt fåtaliga rosenkreuzarsamfundet alltför otillräckligt, varför han sökte sig över till teosoferna för att bli mera känd och få större åhörarskaror.

Dr Steiner blev snart generalsekreterare för den tyska sektionen av Teosofiska samfundet. Det dröjde icke länge därefter, innan han och mrs Besant befunno sig i öppen konflikt. Det torde ej vara nödvändigt att redogöra för alla tvistefrågorna, men det tyckes som om en av de huvudsakliga anmärkningarna mrs Besant framställt emot dr Steiner varit den att han framhållit

kristendomen mera avgjort än som enligt hennes mening lämpade sig för ett samfund sådant som det teosofiska, vilket har på sitt program att vara odogmatiskt och neutralt i fråga om alla religioner. Härpå kunde ju med fog svaras att då mrs Besant blev beskyddariinna för orden »Österns stjärna» och förklarade att Teosofiska samfundet borde bli en härold för den religion som hon ansåg skulle komma att framgå ur nämnda orden, så hade hon knappast rätt att beskylla en annan teosof för bristande opartiskhet.

Spänningen mellan presidenten i Adyar och den tyske generalsekreteraren blev allt starkare. Mrs Besant beklagade sig över bristande tillmötesgående. Dr Steiner och hans anhängare åter ha beskyllt mrs Besant för osannfärdiga uppgifter. Detta särskilt i två fall.

1) »Fallet Lugano». Mrs Besant hade i en skrivelse till någon schweizisk loge yttrat att Luganologen borde förbliva tysk, ehuru dess grundande genom dr Steiner innebar en förnärmelse mot Italien. Likaså hade hon i ett annat brev yttrat, att den italienske generalsekreteraren önskade att Lugano måtte inskrivas i hans sektion.

I en synnerligen skarp svarsskrivelse från sju schweiziska loger anföres beträffande dessa utsagor, att Lugano-logen alls icke grundats av dr Steiner; att hon själv en gång skrivit att Lugano var en av de första tyska logerna och vidare att det enligt den italienske generalsekreterarens utsago var en osanning att han önskat få Lugano till sin sektion.

2) Fallet Genua.

En teosofisk kongress var i september 1911 utlyst till Genua. I början på månaden fick den italienske generalsekretararen ett telegram från mrs Besant, som då befann sig i London, med underrättelse att hon ej kunde infinna sig på kongressen. Generalsekreteraren telegraferade såväl till mrs Besant som till den engelske sekreteraren en fråga om han skulle inställa kongressen (abandon Congress); härpå fick han till svar: »Presidenten be-

kräftar sitt gårdagstelegram, uppgivande kongressen» (abandoning Congress). Uttrycket är ju dunkelt, men betraktar man detta telegram i sammanhang med det å vilket det utgör svar, så ligger det ju onekligen nära till hands att tro att mrs Besant önskade att kongressen skulle inställas. Så uppfattades det av italienske generalsekretären, som strax telegraferade åt alla håll och gav återbud. Mrs Besant förklarade sedan, att det aldrig varit hennes mening att inställa kongressen, och då dr Steiner vid ett tyskt loge-möte refererade förloppet, beklagade hon sig över att han »strängt klandrat» henne.

Dessa och andra fakta föranledde den tyska sektionen av Teosofiska samfundet att vid ett möte i december 1912 avsända ett telegram till samfundets generalråd i Adyar, i vilket talas om presidentens »vanställande av fakta» och om huru hon »upprepade gånger och rent av systematiskt kränkt T. S:s högsta princip: »Ingen religion högre än sanningen». Till följd härav förklarade den tyska sektionen, att den endast i presidentens tillbakaträdande kunde se en möjlighet för samfundets fortbestånd».

Detta consilium abeundi besvarades av presidenten med att utsluta den tyska sektionen ur Teosofiska samfundet.

Dock icke så att det nämnda telegrammet angavs såsom orsak till uteslutningen. Såsom skäl nämndes det förhållandet, att dr Steiner, som kraftigt opponerat sig emot Alcyone-rörelsen, nekat medlemmarna av orden »Österns stjärna» att inträda i samfundet. Mrs Besant förklarade att detta strede emot samfundets stadgar om full neutralitet gentemot olika åskådningar, vilket det ju också onekligen gjorde.

De flesta tyska teosoferna — till ett antal av 2400 — följde nu dr Steiner, när denne bildade ett nytt samfund, kallat »Antroposofiska sällskapet». Ett antal loger i Schweiz, Österrike, Italien, Sverige, Norge och Danmark ha också slutit sig till honom.

I detta sällskap kunna — enligt en ukas av dr Steiner — inga medlemmar av Teosofiska samfundet vinna inträde.

2.

Såsom nyss nämndes, har dr Steiner av mrs Besant blivit beskyldd för att alltför mycket sysselsätta sig med de kristna föreställningarna.

När man läser igenom förteckningen på dr Steiners böcker och föredrag, finner man också redan av titlarna därå att han ägnat en öfvervägande uppmärksamhet åt kristendomen. Likväl är hans uppfattning av kristendomen sådan, att ej blott ortodoxien utan också en friare evangelisk riktning måste ifrågasätta om den egentligen kan betecknas som kristendom. Hans ståndpunkt påminner i flera hänseenden om vissa gnostiska sekters, särskilt deras som i Kristus sågo först och främst en kosmisk princip. Dr Steiner talar ofta om Kristus under uttryck såsom »Kristus-principen», »Kristus-väsenheten»; när han skriver om de gamla mysterierna, säger han att Kristus är »ett sammanflöde av Mithras och Dionysos», och han ger honom stundom rent av benämningen »solguden». (Se »The turning point of evolution by Baron C. A. Walleen».) Han lär också — detta i likhet med mrs Besant — att den Jesus som föddes i Betlehem icke var Kristus, utan att han blev det först i och genom dopet i Jordan. D. v. s. Kristus-anden nedsteg då i honom för att i tre år förbliva inkarnerad i hans kropp. Vid detta Kristus-principens nedstigande gav Jesu egen individualitet frivilligt vika och lämnade plats. Jesu egen individualitet var för övrigt — enligt dr Steiners lära — densamma som förut inkarnerats som Zoroaster.

Medan den Besant-Leadbeaterska läran är att Jesus icke dog på korset utan att han blev stenad till döds och först därefter upphängd på korset (detta i enlighet med en judisk berättelse), så överensstämmer dr Steiners med evangeliet i fråga om Jesu dödssätt. Men hans förklaring av huru Jesu död blev för mänskligheten så betydelsefull är ganska egendomlig: Jesu blod flöt

ned i jorden, och därigenom blev jorden liksom impregnerad med Kristus-principen.

Det finns visserligen passager i dr Steiners skrifter som synas giva vid handen, att han anser Kristus — och ingen annan — såsom världens frälsare, men å andra sidan finnas också uttalanden av honom som göra läsaren tveksam beträffande hans ståndpunkt härvidlag.

Så i föredraget: »I vilken mening äro vi teosofier och i vilken mening äro vi rosenkreuzare?» i vilket föredrag han polemiserar mot mrs Besants påstående, att Kristus snart skall återfödas på jorden. Enligt de teosofiska lärorna har den människa, som är »bodhisattva», nått så högt i sin utveckling, att hon i nästa inkarnation äger möjlighet att bliva en »buddha». När hon väl blivit en buddha, återfödes hon icke mer på jorden. Nu säger buddhismen — och häri tyckas även alla teosofier vara ense — att Gautama eller prins Siddharta — buddhismens lärofader — vid sin senaste födelse för 2500 år sedan var en bodhisattva, men att han under det heliga liv han då förde nådde buddhaskapet och därför aldrig mer skall återfödas på jorden. Om Kristus säga nu besantisterna, att han under sin senaste inkarnation ej nådde högre än till bodhisattvaskapet. Följaktligen behöver han ännu en inkarnation för att bliva en buddha. Det är denna inkarnation som besantisterna nu vänta på. I Krishnamurtis kropp — så tro mrs Besant och anhängarna av orden »Österns stjärna» — skall Kristus ännu en gång inkarneras och skall då, hoppas man, nå buddhaskapet.

Nu påstår i stället dr Steiner att också Kristus — *liksom Buddha* — när han för nittonhundra år sedan levde på jorden, nådde så högt han kunde och borde nå, och att det därför ej kan bliva tal om någon återfödelse för honom.

Sedan dr Steiner i nyss nämnda föredrag talat om att Kristus lever ännu i dag, yttrar han: »Vi anse på samma sätt Buddha

för levande, som följer sin princip,¹ och att Buddha icke mera återkommer i köttet. Om någon skulle tro motsatsen, så måste man säga, att han icke förstår någonting av buddhismen, ty den som uppstiger från bodhisattva till Buddha vänder icke åter. Buddha lever och verkar just i vår rörelse och belyser vad han utträttat för 2500 år sedan genom det som han verkar i dag. På samma sätt som endast den som känner Buddha vågar tala över honom, på samma sätt vågar endast den som känner Kristus tala över honom.»

Jag kan ej förstå annat än att dessa uttalanden innebära, att dr Steiner anser Kristus och Buddha som lika höga väsenden. Kanske menar han, att Buddha är för Österlandet detsamma som Kristus för Västerlandet. Men hur än en sådan åskådning må rubriceras, som *kristen* kan den ju ej betecknas. Ty ehuru inom kristendomen finnas många varierande uppfattningar av Kristus, ehuru där ju tvistats och tvistats om huru hans väsen rätteligen skall definieras, i *detta* äro dock alla kristna ense: att aldrig någon levat på jorden som kan förliknas med Kristus och att aldrig heller någon skall födas som kan med honom jämföras.

Då dr Steiner i nyss citerade föredrag också talar om madame Blavatsky såsom »den person som vi alla, såsom tillhörande rörelsen, se upp till med den största vördnad», blir man också härav tveksam med avseende på dr Steiners ställning till kristendomen. Dock bör det tilläggas att han strax därpå framhåller att han ej i allo delar hennes meningar.

Det som likväl — ur kristen synpunkt — tyckes mig vara nästan det betänkligaste i dr Steiners förkunnelse, det är hans förklaring att evangelierna ej äro att betrakta som historiska urkunder, att de alls icke varit avsedda att meddela något slags

¹ Att sist anförda sats är något dunkel kan möjligen bero på den översättning jag följt; själva originalet har jag ej varit i tillfälle att se.

skildringar av Jesu liv utan att de äro att betrakta som allegorier, som en utformning i levande bilder av det som i de antika mysterierna lärdes. Härigenom förklaras, menar dr Steiner, vissa motsägelser i de olika evangelierna. Den ene evangelieförfattaren har utgått från ett slags mysterier, den andre ifrån andra; eller ock har den ene fäst mer vikt vid vissa detaljer i mysterierna,

Vad motsägelserna i evangelierna beträffar, så äro de, synes det mig, av den art att de alls icke behöva oroa den kristne — för så vitt han ej är blint bokstavstroende. Vi äga ju inga uppteckningar i manuskript från Jesu egen tid, och vi veta väl att om också evangelierna hava sin upprinnelse i skrifter av Jesu egna lärjungar, så för det första begå de allra flesta människor misstag, när de nedskriva vad som hänt några år förut, och för det andra betraktade bokavskrivarna under de första århundradena e. Kr. det alls icke som något förkastligt att göra smärre förändringar i det de avskrevo. Sålunda, att detaljerna variera finna vi ganska förklarligt, och det bekymrar oss ej, därför att dock inga motsägelser finnas i den Jesusgestalt som evangelium skildrar. Ty att den fjärde evangelisten skildrar Jesus mera inifrån, de andra mera hans exoteriska verksamhet, det innebär ju ingalunda en motsägelse. Ity att varje människa ju äger en inre sida, som hon visar blott för de få, och en yttre som hon visar för de många.

Sålunda, det som dr Steiner menar sig ha vunnit genom sin tolkning av evangelierna synes mig vara en ringa sak. Men de värden han — genom att förtunna dem till allegorier — låter gå till spillo äro, synes det mig, av omätligt värde. Ty det är dock just dessa evangeliernas berättelser i sin enkla hjärtgripande åskådlighet, det är dock de som dragit tusenden och åter tusenden till Kristus. Må vara att vi småningom lära oss förstå, att de gärningar han under sitt jordeliv utförde, de äro i jämförelse med den kärlekens verksamhet, han såsom världens frälsare av evighet och i evighet utför, blott såsom droppar att förlikna vid

en ocean — det är i alla fall de gärningar han här gjorde, de ord han här talade, som först lärde oss att älska honom. Och det är de som, så länge denna jorden står, skola fortfara att draga människornas hjärtan inåt — till Gud. —

Den personlighetsdyrkan och det auktoritetsvälde, som är så utmärkande för teosofien i allmänhet, tyckes också i ej ringa grad förefinnas inom den Steinerska gruppen. Somliga av dr Steiners lärjungar ha låtit förstå att han är den reinkarnerade aposteln Johannes. En av hans anhängare, dr Hubo, har i en tidskrift yttrat — sedan han förklarar att »den invigde måste se att dr Steiner står på ett högre trappsteg och äger en djupare kunskap än mrs Besant»: — »Jag tror mig icke taga miste i det antagandet att i den andliga världen uteslutande den hierarkiska principen gäller, och att denna princip borde dock även de på jorden levande invigde underkasta sig. Därför borde det vara så, att intet nytt viktigt steg i den teosofiska rörelsen finge tagas utan att tillåtelse inhämtats härtill av den i hierarkisk bemärkelse högre stående.»

Naturligtvis kan en sådan persontillbedjan och auktoritetsdyrkan förekomma utan att föremålet självt uppmuntrar därtill. Men onekligen finnes det hos dr Steiner uttalanden, som röja ett mycket starkt hävdande av den egna auktoriteten. Så t. ex. ett uttalande i sammanhang med påståendet att Kristus levde blott tre år på jorden (i det att han först vid dopet inkarnerade sig i Jesus); dr Steiner yttrar härvid om sina lärjungar: »Av det som de hört och ännu komma att få höra skola de erhålla absolut klarhet om att det gives ett väsende som just verkar så, att det blott en gång kunde dröja i en fysisk kropp under tre år.»

Man har ju en ganska stark tilltro till sitt eget vetande och sin egen intelligens, då man tilltror sig att kunna bevisa något sådant.

II.

MRS TINGLEY I SVERIGE

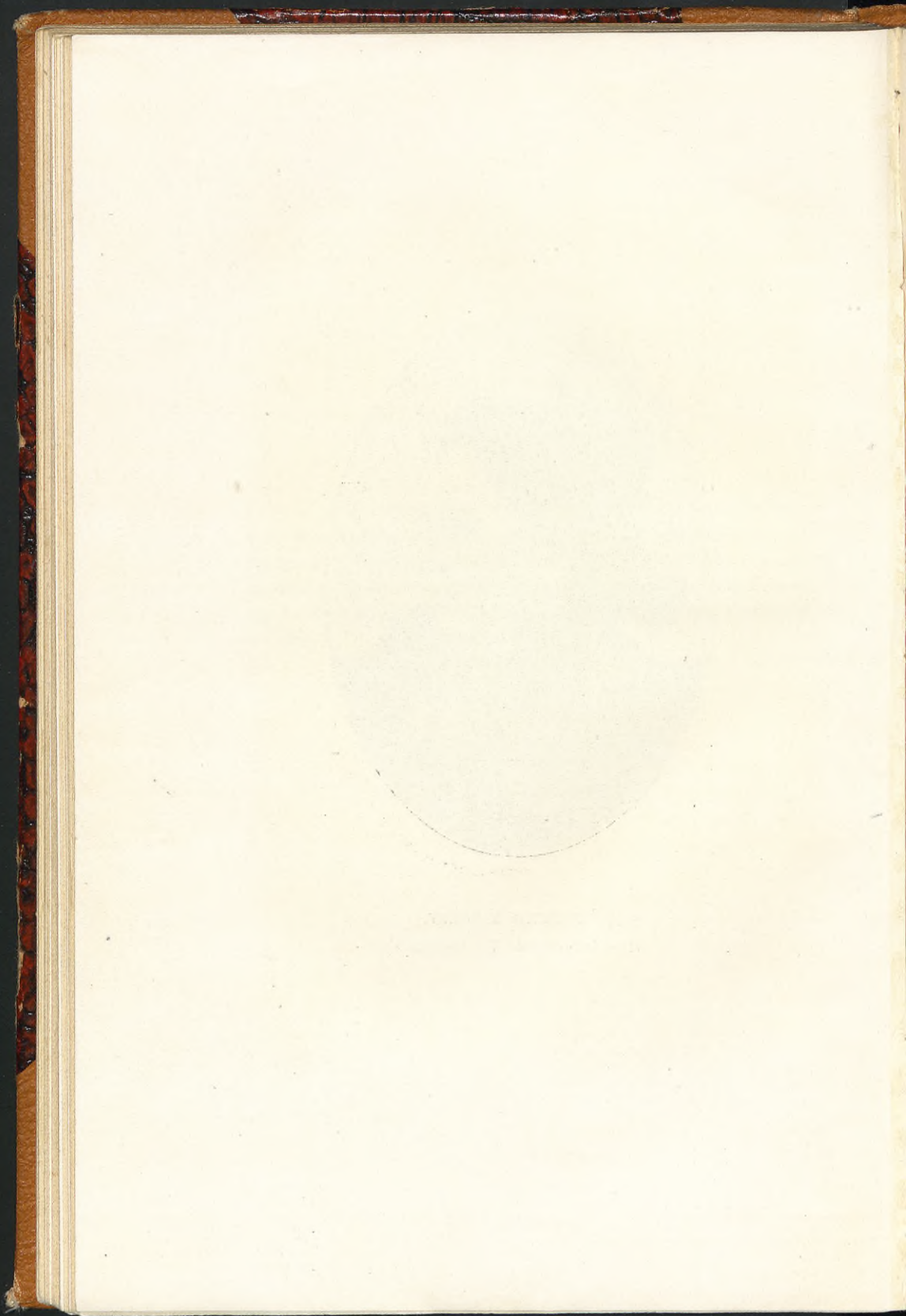
Anm. Artiklarna i denna avdelning ha alla utom den sista stätt införda i Aftonbladet denna sommar, de fyra första såsom korrespondenser från Visingsö. Ett och annat har strukits, såsom varande av endast efemärt intresse; i stället har ett och annat tillagts, som jag — av hänsyn till tidningens utrymme — ej medtog i nämnda artiklar.

KATHERINE TINGLEY.
»Den inkarnerade Världssjälen.»

187

VII. Hos mrs Tingley på Visingsö.

Visingsö, 22 juni.

På det vackra Visingsö ha alla bråttom i dag — d. v. s. alla de som ha att förbereda festligheterna. Mrs Tingley icke minst. Hon sitter i ett stort rum å det forna Turisthotellet — nu inköpt av »Universella broderskapet» — omgiven av en hop flaggor, vilka röja att hon tar en verksam del även i de yttre anordningarna — och oupphörligt knackar man på dörren och kommer med förfrågningar. Att under dessa förhållanden kunna med iver och vältalighet föra ett samtal i djupgående frågor det röjer ju ett icke ringa mått av Raja Yoga. (Jag får upplysa de okunniga — till vilkas skara jag ännu i går hörde — att Raja Yoga lär betyda »kunglig enhet» och att dess andemening är ungefär detsamma som inre jämvikt och harmoni).¹

Mrs Tingley börjar med att — på mina frågor — berätta en del om sin verksamhet innan hon ingick i Teosofiska samfundet. Alltifrån sin barndom var hon intresserad av arbetet bland de fattiga och särskilt bland fångelsernas olyckliga invånare. När hon talade med någon av dessa samhällets olycksbarn, sökte hon alltid studera hans individuella natur och historia, sökte förstå vad som drivit honom in på brottets bana, och genom att lära förstå honom blev hon ofta i stånd att hjälpa honom, d. v. s. att återupprätta hans tro på sitt eget människovärde.

¹ Annars brukar dock »Yoga» översättas med hängivenhet.

»Jag vågar säga att jag har något av en konstnärs temperament, jag tänker i bilder, och när jag vill rädda en människa, skapar jag inom mig en bild av den människan sådan hon borde vara och sådan hon ännu kan bliva. Och det är därigenom att jag framhåller den bilden för henne, som jag hjälper henne. Vi hjälpa inte en människa genom att ständigt framhålla för henne hur syndfull och svag hon är.

Det var under denna min verksamhet som jag först började drömma om att upprätta ett institut för uppfostran. Huru mycket bättre och huru mycket lättare, tänkte jag, vore det ej att genom en klok och sund och individuell avpassad uppfostran söka *förekomma* brotten.»

Jag ber att få göra en helt praktisk fråga.

»Kan en uppfostran sådan som den gives vid Point Loma verkligen tänkas bli tillgänglig för massorna? Ty det är ju, har jag hört sägas, en mycket dyrbar skola att genomgå.»

Mrs T. svarar mig med att meddela sin princip för skolavgifters erläggande, vilken rätt mycket påminner om den som förfäktades av vår barndoms vän, den ädle rövaren Rinaldo Rinaldini: att taga från de rika för att giva åt de fattiga. Med den skillnaden likväl att här de rika godvilligt låta sig beskattas.

»Om någon som är rik vill låta uppfostra sina barn vid Point Loma, så säger jag honom att han måste betala det dyrt, mycket dyrare än i någon annan skola, ty hans pengar skola hjälpa till att uppfostra fattiga barn. Var femte av våra elever är frielev.»

Mrs T. berättar mig också om det möte som anordnats i Grenna av traktens prästerskap för att protestera mot upprättdandet av Raja Yoga-skolan å Visingsö.

»Då den präst, som höll huvudtalet emot teosofien, hade slutat, gick jag fram till honom och bad att få tacka honom. Han stirrade förbluffad på mig. Varför skulle jag tacka honom? 'Jo, därför att ni fördömt just det som jag själv av allt mitt hjärta fördömer. När ni ville karakterisera teosofien, anförde

ni alltjämt mrs Besants åsikter, vilka jag anser vara till stor skada för den sanna teosofien. Ni kunde därför ej ha gjort mig större tjänst än genom ert anförande.'

När vi sedan gingo ned till båten», berättar mrs Tingley vidare, »var det en mängd ungdomar från Grenna som ropade: 'Leve Katherine Tingley'.»

Vi ha nu kommit in på den intressanta frågan om skiljaktigheterna i mrs Tingleys och mrs Besants förkunnelse.

Mrs T. anser att presidenten i Adyar icke har rätt att kalla sig teosof.

»Där finns ju en del teosofi i det hon lär, men ni förstår: det är som om vi blandade socker med sand och kalk — sockret bleve förstört, inte sant? Mrs Besant är en mycket äregirig kvinna. Men att oupphörligt framhålla sig själv såsom en högt stående personlighet — det anstår icke en lärare. Man upphör att vara en lärare om man så gör.»

Mrs T. yttrar sig f. ö. rätt föraktligt om mrs Besants föregivna clairvoyance.

»Vore hon clairvoyante, så borde hon ju ha förutsett, att somliga av hennes åtgöranden och uttalanden skulle komma hennes samfund att splittras. Vore hon clairvoyante, så borde hon märka, huru hennes samfund nu faller i stycken på alla håll.»

Jag framställer en förfrågan om mrs Tingleys åsikt angående det hemlighetsfulla »brödrskapet», »mästarna», som — enligt m:me Blavatsky och mrs Besant — skulle styra hela världsförloppet.

Mrs T. svarade något försiktigt:

»Jag är övertygad om att m:me Blavatsky lärt känna en del högt begåvade personligheter!»

»Det är ju möjligt», säger jag, »men det som ju är absurt, det är påståendet, att dessa personer skulle styra världen. Jag påminner mig en biografi över en teosof, som under en fattig och ensam barndom hade en stark längtan efter att förvärva sig kunskap; när han sedan blev stor och blev teosof, förklarade

han att nu förstod han att hans barndoms starka impulser till att utvidga sitt vetande berodde på ingivelser från dessa i fjärran boende mästare, som uppmärksammat honom och ville utbilda honom till sin lärjunge.»

Mrs T. förklarade, på min förnyade fråga, att hon icke tror på ett sådant brödraskap av mästare, som leda världens öden.¹

En annan fråga:

»Ni talade nyss om behovet av entusiasm för att kunna uträtta något här i världen, ni talade om huru man måste framställa för människorna en idealbild att efterlikna. Anser ni ej att det högsta, det renaste, det mest levande och livgivande ideal vi kunna framställa för människorna — det är Kristus. Anser ni ej, att ingen kan så som han uppväcka entusiasm?»

»Men vi framhålla ofta för våra lärjungar bilden av Kristus. Vi säga dem ofta, att han var en stor man, en helig man.»

»En stor man — icke den störste av alla?»

Nej, det ville icke mrs T. medgiva.

Jag skildes från mrs T. med en känsla av att ha gjort bekantskap med en högt begåvad kvinna, med stor organisationsförmåga och med en sällsynt energi. Men hon har icke lyckats övertyga mig om nödvändigheten av det Teosofiska samfundet.

Jag har sagt henne, att jag anser att allt vad gott som finnes inom tosofen kan inrymmas i en ren och fördjupad kristendom, och hon har svarat mig att hon också anser att sann teosofi är sann kristendom — och är för övrigt det sanna i alla religioner. På den punkten förstå vi tydligen ej varandra.

¹ När detta skrevs, visste jag ännu ej att mrs Tingley själv anser sig vara en mahatma.

VIII. Fredskongress och festspel.

1.

Å en stor gräsplan i den vackra parken bakom Visingsborgs slottsruin ha de amfiteatraliskt ordnade läktarna uppförts, och fonden utgöres av ett mangnifikt skogsparti: ett tätt granbestånd, framför vilket höja sig några jättestora askträd.

Åskådarplatserna voro ganska väl besatta, då mrs Tingley, klädd i böljande vita draperier och med en blomsterkrans på det lätt grånade håret, trädde fram till det lilla blomsterprydda altare, som upprests mitt på gräsplanen, och med ett kort tal förklarade kongressen öppnad. Hon yttrade att den allmänna freden vore ett mål som först långsamt kunde nås, kanske först efter sekler, hon yrkade därför icke på avväpning, men hon var övertygad om att teosofien skulle åvägabringa en broderskapskänsla emellan folken och förhindra alla krig.

Inne i en grönskande vrå emellan löv och barr hade Point-Loma-ungdomen sitt tillhåll, alla vitklädda och de unga flickorna med rosenkransar i håret. Från denna vrå ljödo nu tonerna av en stråkorkester — en förträffligt spelad uvertyr, i vilken trastar och bofinkar emellanåt stämde in. Den unge orkesterdirigenten uppträdde också som kompositör och väckte även såsom sådan berättigt bifall.

Redaktör Carl Ramberg — den kände reseskildraren Crambe — höll därpå ett föredrag i vilket han berättade en episod från

sitt reseliv: Vid tiden för den senaste starka spänningen mellan Tyskland och England hade han befunnit sig på ett hotell i Egypten, där flertalet av gästerna voro endera tyskar eller engelsmän. Återverkningarna av den politiska ställningen förmärktes snart: engelsmän och tyskar höllo till i olika delar av matsalen och gävo varandra vreda blickar. Så kom julen — och med den julstämning och försonlighet. Innan julmiddagen var till ända, växades hjärtliga hälsningar emellan de båda nyss så fientliga borden. Utgående från denna episod, framhöll talaren att det var till hjärtat man måste vädja, om man ville vinna folken för fredsidéerna. Att vädja till deras förstånd, till deras materiella intressen visade sig ofta föga effektivt. Men när teosofiens broderskapsidéer genomsyrat människorna, skulle krig bli omöjliga.

Det väl formade och väl framförda talet framkallade livliga applåder, men jag antar att det var mer än en som tänkte att då mänskligheten äger ett så mäktigt, så heligt minne som det vilket varje jul väckes till nytt liv och alltjämt förmår ingjuta en fläkt av broderlighet i även de kallaste sinnen, huru dåraktigt är det icke då av dem, som vilja freden, att försvaga verkningarna av detta minne — såsom ovedersägligen sker genom teosofernas uppfattning av Kristus.

Kl. 3 skulle festspelet »Folkens ljusbringare» gå av stapeln, och det var nu som man väntade att få höra Anders de Wahl. Emellertid framträdde kongressens sekreterare, löjtnant Walo von Greyerz, och meddelade att hr de Wahl, då han för någon tid sedan besökt Visingsö för att konferera med mrs Tingley, kommit till det resultat att om såväl festspelet som den därtill hörande musiken bleve uppförda, skulle detta taga allt för lång tid i anspråk. Varför hr de Wahl reste sin väg igen. När man tagit kännedom om den tryckta texten till festspelet — författad av en Point-Loma-skald — kunde man likväl ej återhålla en förmodan att den framstående skådespelaren funnit densamma alltför undermålig för att han skulle vara hågad att medverka i uppförandet.

Nu fick man emellertid i stället för festspelet se ett festtåg. Där sågs en brokig samling av representativa personligheter från olika länder och tider. Där sågs den heliga Birgitta (mrs Tingley själv) och drottning Elisabeth av England, Gustav II Adolf (redaktör Torsten Hedlund) och Arnold von Winkelried, Martin Luther och Stormogul Akbar, E. G. Geijer och Garibaldi. Många av dräkterna voro både dyrbara och smakfulla, men här och där var det litet betänkligt med stiltroheten. Så buro t. e. Luther och Garibaldi alldeles lika 1500-tals-baretter på sina respektive huvud. Till varje lands representant sjöngs en hyllningssång. Jag citerar ett par av verserna till Sverige och är ledsen åt att ej kunna uppskatta deras poetiska värde lika högt som deras välmening.

Blåögda gudinna, lys
 Vit med dina lemmars prakt!
 Strålande du stige fram.
 Res dig, Sverges själ, giv akt!

Ej du hyllar synd och skam.
 Girighet din hand ej frätt.
 Fjärran är dig maktens lust.
 Sverge, tag din häskarrätt!

Dina ögon linblomblå
 Forske ned i djupen nu,
 Rena, höga vikinghåg,
 O, gudinna, vakne du!

2.

I en av de mångtaliga publikationer, som utgivits med anledning av den teosofiska kongressen, meddelas det att mrs Tingley »anslagit en helt ny ton inom den dramatiska konsten», och där

talas likaledes om att hon håller på att åstadkomma »dramats pånyttfödelse». Detta huvudsakligen genom att framhålla, att dramat bör uppställa höga ideal och ej endast tjäna till förströelse. Nå, detta är nu visserligen inte en så alldeles »ny ton», eftersom det är ganska länge sedan Wagner proklamerade att teatern bör vara »framtidens kyrka». Men att i praktiken söka omsätta denna idé äger ju alltid sitt värde.

Mrs Tingley begynte sin dramatiskt-reformatoriska verksamhet genom att år 1898 låta — i Amerika — uppföra Aiskylos' »Eumeniderna». Vid den tiden hade Mounet-Sully redan många gånger uppträtt som »Oedipe-Roi», vadan det ju ej heller här var fråga om ett nytt uppslag. Men förtjänstfullt var det otvivelaktigt att giva nytt sceniskt liv åt ett av de gamla klassiska mästerverken, och hade Mrs Tingley låtit oss få se detta skådespel, skulle det säkerligen länt oss till större tillfredsställelse än åskådandet av »En vårfest i Aten» (eller »En grekisk midsommarfest», såsom stycket sedermera blev omdöpt på programmen). I dessa »grekiska scener, sammanställda av lärjungar vid Point Loma», införs vi i ett mycket illustert sällskap: Perikles, Fidias, Thukydidés, Sokrates, Euripides, Aspasia m. fl. uttala här i tur och ordning sina åsikter om dygd, visdom m. m. — stundom i ordalag hämtade från Platon. Knappast en skynt av liv, av handling, av individualisering i tankar och uttryckssätt. Rätt roande var det t. e. att höra pessimisten Euripides och den store spörjaren Sokrates enas i att förklara allt »bra som det är» i den ateniensiska staten. Emellertid, textens otymplighet kunde ha gottgjorts genom ett storstilat framförande. Men även här voro bristerna stora — med några få undantag — i fråga om såväl plastik som diktion och mimik. Ibland var bristen på uttrycksförmåga rent förvånande. När t. e. Hektors och Andromakes avsked — efter Iliaden — reciterades, skulle ingen av röst eller åtbörder eller mimik ha kunnat gissa sig till att det var djupt gripande ord, som uttalades. Vad själva ögonfägnaden beträffar, så voro kostymerna vackra och — i all-

mänhet — tidstrogna, men då man avstått från så gott som all grimering och då ansiktena — naturligt nog — blott undantagsvis ägde något som påminde om den klassiska typen, blev skönhetsintrycket icke vad det kunnat bliva.

Ett par moment av verkligt skönhetsvärde ägde dock denna föreställning: Först en dans av småflickor, som kommo fladdrande likt en flock fjärilar och glättigt och graciöst svängde sina blomsterslingor, allt under det de sjöngo en näpen liten sång om vår och svalor. Det var en förtjusande syn. Även för sin recitation utmärkte sig ett par av dessa små Point-Loma-flickor. Vackert var det även, när mot slutet bengaliska eldar tändes inne i skogsdunklet och en högtidlig procession skred fram, än dold av jättestammar, än belyst av ett fantastiskt fladdrande sken.

Stycket avslutades med att Sokrates, gripen av extas, profeterade om Point-Loma-skolans upprättande.

Man kan ju gott tänka sig, att ett stycke av detta slag kan bliva uppskattat, när det utföres såsom uppvisning vid en läroanstalt, men beträffande dess uppförande å Visingsö tror jag att flertalet av den bildade publiken — n. b. de som icke genom teosofisk entusiasm föranleddes att se allt i rosenrött — tänkte ungefär detsamma som jag hörde en person yttra: »De måtte inte ha förstått, hur högt den svenska kulturen står, då de kommit över Atlanten för att visa oss detta.»

Ett annat litet festspel, »Margareta Fredkulla» — efter Selma Lagerlöfs novell — skrivet och utfört av svenska teosofier, ägde betydligt mer av dramatiskt liv, så till text som aktion.

Åtskilliga tal ha hållits under dessa dagar.

Mrs Tingley har själv talat flera gånger. Hon talar med liv och fart och med en gestikulation, som röjer att det finns både smidighet och plastik i hennes kortvuxna, starkt fylliga gestalt. Hon förklarar, att hon älskar Sverige och alltid funnit svenskarna särskilt mottagliga för sanningen (= teosofien). Och då hon midsommardagens afton lade grundstenen till den nya Raja-Yoga-

skolan, yttrade hon, att hon ansåg Visingsö vara den skönaste plats i världen, näst en (antagligen Point Loma).

Grundstenens läggande blev för övrigt endast symboliskt. Det ansågs alltför långt att i sena kvällen gå till den plats, där skolan skall byggas. Detta blir nämligen icke på den mark i närheten av Visingsborgs ruin, som mrs Tingley arrenderar av svenska staten, utan på den gård längre inåt ön, som hon köpt av en bonde. När skolan skall börja byggas, vet man ännu ej, men att döma av ett yttrande i mrs Tingleys tal tycks det ej vara omedelbart förestående. Hon sade: »Om ni få höra folk hånande säga: 'Denna skola blir nog aldrig byggd', så skola ni svara: 'Vänta! Vänta! Den *skall* byggas.'»

Och då mrs Tingley tydligen besitter en mycket stor fond av energi samt dessutom lär ha till sitt förfogande sex à åtta amerikanska millionärer, så är det nog troligt att skolan blir byggd.

Vad säger nu allmänheten här om henne och hennes lära? Ja, omdömena äro naturligtvis mycket varierande. Men jag skulle tro att rätt många ha den uppfattning, som jag häromdagen hörde uttalas av en Grenna-yingling: »Jämnt talas det om Tingley och Tingley. När det är en fråga som säges beröra hela mänskligheten, så ska väl inte *en* människa jämt hållas fram.» — Det tycks verkligen som om teosofien — i alla dess olika grenar — hade stor benägenhet för att förguda sina ledare. I de många publikationer som utkommit till kongressen framhålles oupphörligt allt vad mrs Tingley gjort och ämnar göra för världens välfärd. Det blir ofta smaklöst och ibland en smula löjligt. Det vore klokt av mrs Tingley — som ju säges övervaka hela samfundets verksamhet in i minsta detalj — att låta inhibera det alltför ymniga lovsjungandet.

IX. Mrs Tingley som uppfostrare.

Den tredje kongressdagen höll mrs Tingley inför en tämligen fåtalig skara åhörare ett föredrag om sin uppfostringsmetod. Hon yttrade därvid bl. a.: »Allt för länge ha vi vant oss vid att söka hjälp hos en yttre gudomlighet. Vi ha vant oss vid att förlita oss på bönen, som för oss till en punkt där vi kunna vinna ett välvilligt leende (!) av en gud, som vi ställa utom oss, begränsad och formad av oss själva!»

Det är uppenbart att mrs Tingley — när hon talar om »en yttre gudomlighet» — gör såsom så många, många andra: hon bedömer kristendomen efter dess till förståndet tämligen outvecklade bekännare, icke efter dess representativa förkunnare. Hon borde annars komma ihåg vad en av det Gamla testamentets profeter — Hosea — uttalat: »Gud, den helige, är mitt uti dig», samt Paulus' ord: »I Herranom leva vi, röras och hava vår varrelse.» Hon borde likaledes komma ihåg huru många kristna tänkare som framhållit detta: att Gud är den oändlige, den som tanken aldrig kan fatta och språket aldrig definiera, varför alla uttalanden om honom måste betraktas som bildlika.

I sammanhang härmed vill jag anföra några ord som mrs Tingley fälde vid det samtal jag för några dagar sedan hade med henne:

»Vi teosofer tro på en livets urkälla, men det är för oss ett neddragande att kalla den personlig.»

»Men man kan icke älska en urkälla», invände jag. »Och kärleken till Gud — det är dock den som hjälper oss att älska våra medmänniskor.»

»Vi teosofier älska alla människor», förklarade mrs Tingley. »Vi älska varenda en.»

Utom mrs Besant, tänkte jag för mig själv. Såsom ett exempel på hur pass kärleksfullt tingleyiterna tala om mrs Besant, vill jag anföra några ord ur festspelet »Folkens ljusbringare»: »Från östern kom dödens orm, beredd att stinga. För hans giftbett skulle världens hopp, teosofien, falla.»

Om man efter dessa ord ännu kan vara tveksam om vem som åsyftas med den giftiga ormen från öster, så blir det i följande rader fullt klart. »Judge stod fast», heter det, »utan att vackla, och utan att vika gav han sitt liv som offer.» Som bekant, beskyllde mrs Besant Judge för oredlighet, och enligt tingleyiternas version var det delvis av grämselse över denna — enligt deras försäkran alldeles orättvisa anklagelse — som Judge ej långt därefter dog.

Emellertid om också Besant skulle utgöra det enda undantaget, om verkligen teosoferna älska alla andra människor — nåväl, så är det ju lyckligt att det finnes så upphöjda varelser. Men vi andra svaga dödliga, vi veta att det ej alltid är lätt att göra gott emot dem, som göra oss ont, och tänka vänligt om dem, som tala illa om oss. Och vi veta att det kan vara till en hjälp att tänka på den som är evig kärlek.

Mrs T. yttrade också i sitt föredrag på onsdagen: »Undervisningen (i Point Loma) i allmänhet uppbäres av två stora grundprinciper, som kunna betecknas såsom den skapande fantasien och en hjärtlig önskan att kunna utföra något gott för mänskligheten.» Och hon hänvisade på de ungdomar som hon fört med sig: »De unga, som äro här, äro ett bevis på vart Raja-Yoga-uppfostran för.»

Det är sant att den unga trupp, hon hade med, gjorde ett

sympatiskt intryck. Men det är dock icke möjligt att blott genom deras utseende, deras uppträdande och deras musik- och dansprestationer bedöma hur pass framgångsrik deras uppfostran på det hela taget varit. Inom parentes bör nämnas att av de dansande småflickorna, som gjorde furor, voro många från Göteborg och hade därstädes inövats. Och vad körsången beträffar, torde man i flera svenska skolor kunna uppvisa minst lika goda prestationer.

Vad som synes vara förtjänstfullt i mrs Tingleys system är det, att man söker utfinna de individuella anlagen hos barnen och utveckla dem. I princip är detta ju icke nytt. Ellen Key har starkt ivrat för detta och fördömt en nivellerande läxpluggning. Men att i ett större läroverk praktiskt genomföra den metoden — det har kanske hitintills icke skett förrän vid Point Loma. Och naturligtvis kräves det mycken psykologisk blick för att ett sådant system skall slå väl ut. Men just häri torde mrs Tingley ha sin starka sida. En person som besökt Point Loma — en särdeles intelligent man — sade mig, att han hört helt små barn lösa matematiska problem, dem han icke skulle kunnat lösa.

På det hela taget tyckes man lägga särskilt an på musik och matematik. Detta röjer ju en anslutning till gamla grekiska uppfostringsmetoder. Och i likhet med Platon tyckes Point Loma i musiken se först och främst en etiskt fostrande makt — något som höjer oss över vad som är lågt och smått, något som hjälper anden inom oss att besegra det lägre jaget.

Om emellertid Point-Loma-undervisningen har sina stora förtjänster — och detta torde icke böra bestridas —, så är det likväl min bestämda övertygelse att den icke passar för svenska barn. Genom en teosof — själv ivrig beundrare av mrs Tingley — har jag uämligen fått en del upplysningar om livet i Point Loma som äro ganska betydelsefulla.

På Point Loma råder en ytterligt sträng disciplin. Ett exempel härå: om ett barn kommer för sent till en måltid, går det

alldeles miste om detta mål. Då barnen i Point Loma få endast två mål om dagen, kan detta bli ett ganska fruktansvärt straff. Ett barn, som kommit ett par minuter för sent till frukosten, — vilken serveras kl. 7 — blir sålunda nödgat att arbeta hela förmiddagen fastande. När det omsider får sin middag, har det i tjugufyra timmar varit utan mat.

Barnens korrespondens övervakas noga. Ett barn får aldrig skriva ett brev till sina föräldrar, som icke först i Point Loma genomläses. Det som synes mig allra minst tilltalande i detta system, det är att de äldre barnen få i uppdrag att härvidlag övervaka de yngre.

Även vad beträffar de vuxna Point-Loma-invånarna — lärare och lärarinnor samt till mogen ålder komna personer, som där ägna sig åt studier — är friheten starkt kringskuren. De få aldrig gå utom grindarna utan att anmäla det. »Man är alldeles som en fånge», anmärkte min sagesman. Även i fråga om dessa vuxna är korrespondensen till en viss grad övervakad, trodde min sagesman, som f. ö. sade att de barn, vilka komma till Point Loma, i allmänhet känna sig gränslöst olyckliga det första året. Därför anses det bäst att barnen komma dit vid helt späda ålder. De växa då oförmärkt in i tvångströjan.

För min del tror jag icke att ett så starkt tvång i allmänhet är gagneligt för barnens utveckling, och jag är alldeles viss om att det ej passar för oss svenskar. Vi ha ju sedan gammalt frihetskärlek i blodet.

Men det tvång som vilar över Point-Loma-barnen gäller ej blott yttre saker. I den självbehärskning, som ålägges dem, ingår också budet att aldrig fälla en tår och att i allmänhet undertrycka sådana känslor som kärlek och vänskap; man skall älska mänskligheten med en allomfattande välvilja men att älska enskilda personer betraktas som svaghet, som sentimentalitet.

Där är tydligen icke full konsekvens i mrs Tingleys helle- niserande metod. Disciplinen är spartansk, men hon hoppas på

frukter av ateniensisk art. Hon vill väcka barnens skönhetskänsla, hon betonar vikten av den skapande fantasien, hon skattar konsten mycket högt, och man torde ej misstaga sig, om man föreställer sig att hon gärna skulle vilja se en skara unga konstnärer och diktare uppväxa och fostras vid Point Loma.

Men att söka förkväva känslolivet och likväl vilja uppamma en levande konst — det är att säga: »Jag vill ha blommor, men roten vill jag ej veta av.»

Det är sant att Platon — i sina teorier — gjorde sig skyldig till något liknande. Men hur stor Platon än var, så var han dock ett barn av sin tid i så måtto, att han ej förstod uppskatta individualitetens betydelse, när det gällde frambringande av konstverk.

I ett avseende märkte man tydligt på Point-Loma-ungdomen följderna av ovannämnda tvång. Det var vid de dramatiska prestationerna. Jag har i ett föregående brev anmärkt den därvid framträdande bristen på mimik, bristen på känsla och uttryck i röst och åtbörder. Det är ju helt naturligt att detta blir följden av en uppfostran till så sträng självbehärskning, att en tår betraktas som föraktlig svaghet. För en känslig natur, som har lätt för tårar, är det för sent att hejda tåren, då den stiger till ögat. Det gäller att betvinga den väsendets inre skälkning som föregår tåren. Men den som städse vaktar på sig själv för att undertrycka varje känsla, som vill uppröra honom, den blir icke en riktkapande konstnär, och allra minst en framstående skådespelare.

Grekernas *sofrosyne* — det ädla jämnmått som de anbefalldes — tyckes mig ha blivit till en viss grad missförstådd av Mrs Tingley. Eller rättare sagt: hennes metod vilar ytterst på grundsatser hämtade från den livsförnekande buddhismen, medan hon samtidigt hyser förhoppningar om att kunna framalstra livets skönaste och ljusaste blommor.

X. Teosofisk polemik.

Mrs Tingleys svenske sekreterare har i en artikel i »Jönköpings-Posten» (den 9 juli) förebrått kyrkoherde Holmberg för att han i nämnda tidning citerat en av mig i Aftonbladet publicerad intervju, utan att ha »gjort sig besvär med att undersöka dess större eller mindre sanningshalt».

Detta uttryck innebär ju tydligen att en förfrågan hos Mrs Tingley och en försäkran från henne, att det av mig lämnade referatet vore vilseledande, borde ha varit tillräckligt för att övertyga såväl kyrkoherde Holmberg som alla andra om min osannfärdighet.

Med anledning härav ber jag få påpeka:

För det första:

Ingen tänker sig möjligheten av att i en intervju skall kunna medtagas *allt*, som den intervjuade personen yttrar. Åtminstone icke när det är fråga om en så livlig och ordrik person som Mrs T. I ett sådant fall måste ju av naturliga skäl den publicerade intervjun bli endast en kort sammanfattning av vad som yttrats. Då nu Mrs T. bedyrar att hon — på tal om att kyrkoherde Holmberg i sitt föredrag i Grenna anfört Mrs Besants åsikter — icke använt ordet *alltjämt*, så vill jag gärna tro henne. Men vad som är alldeles visst, det är att, när hon utbredd sig över att kyrkoherde H. gjort henne en stor tjänst genom sitt föredrag, — enär han fördömt just vad hon själv

fördömer, nämligen mrs Besants teosofi — så skedde detta utan den allra minsta reservation, utan något slags tillägg om att det blott var i *en del* av sitt föredrag, som hr H. anförde något särskilt för mrs Besant karakteriserande.

Var och en som åhört mrs Tingleys och mitt samtal — och som i likhet med mig ej då läst kyrkoherde H:s föredrag — skulle ha fått samma uppfattning som jag: att nämnda föredrag *på det hela* vänt sig mot den Besantska teosofien. Jag påstår ingalunda att mrs T. avsiktligt missledde mig — ty i olikhet med mrs Tingley eller hennes svenske sekreterare är jag icke fallen för att påbürda mina medmänniskor osannfärdighet — utan jag antager att hon var så uppfylld av och så belåten över det relativt lilla misstag hr H. begått att detta — för henne halvt omedvetet — blev i hennes uttalanden till huvud-innehållet i hr H:s tal.

För det andra:

Civiliserade människor emellan brukar man, när två personer ha en något olika uppfattning av vad som i ett samtal yttrats, säga att ett missförstånd torde föreligga. Verkligt välvilliga människor emellan brukar man också *tro* att ett misstag föreligger. Att strax förutsätta osannfärdighet visar brist på *både* kultur och välvilja.

För det tredje:

När Universella broderskapet nu i fråga om mig frångått sin egen enfatiskt proklamerade princip om allmän människokärlek, så har det så mycket mindre haft anledning därtill, som jag i mina korrespondenser — av obenägenhet att i onödan kritisera eller förlöjliga sådant som jag ansåg på det hela bottna i verklig idealitet — underlät att publicera en del iakttagelser och reflexioner, som antagligen de flesta tidningskorrespondenter ej skulle ha underlåtit att framdraga.

Till exempel: I »fallet de Wahl» meddelade jag endast den officiella förklaringen, men nämnde intet om publikens indigna-

tion eller ryktena om ett stormigt uppträde emellan mrs Tingley och hr de Wahl. En annan sak, som väckte mycken kritik, var det att medan på programmen uttryckligen föreskrefs att publiken skulle iakttaga tystnad — »med anledning av dagens betydelse» — fanns det *en*, som ej det minsta brydde sig om denna föreskrift, utan under föredragen ofta och ganska högljutt konverserade med sina grannar, därvid stundom märkbart störande talarna. Och detta var mrs Tingley. Man skulle dock troligen ha med överseende betraktat detta som en livlig människas brist på självbehärskning, om man ej sett det i samband med den dyrkan av ledaren, som så tydligt i föredrag och skrifter utvecklades och som den lilla Grennatidningen helt oförblommerat kallade: »avguderiet i all sin prakt». Det var detta som gav intrycket: ledaren anses och anser sig tydligen stå så högt, att regler som gälla andra omöjligt kunna tänkas gälla henne.

Och i sammanhang härmed tänkte man ovillkorligen på berättelsen om den lärde mannen, som kom till Point Loma och som blev satt till att under ett helt år putsa lampor. Det är ju möjligt att mrs Tingley ansåg detta nyttigt för den lärde mannens nerver eller gagneligt för hans själs fostran till ödmjukhet, men som ett litet bevis på hennes suveränt autokratiska styrelsesätt är det ju i alla händelser ganska roande.

I en av de vid kongressen försålda publikationerna citeras några ord av Duse om hur den stora tragediennen hoppas på en dramats pånyttfödelse, hoppas att en annan kvinna skall utföra vad hon ej mäktat. »Jag vill hava skönhet och glöd. Men förr eller senare skall en kvinna komma och utföra det som jag en gång drömde om att göra, men ej förmådde.» Omedelbart därefter försattes: »Katherine Tingley har kommit . . .» Sammanställningen är tydlig. Och löjet är oundvikligt. I synnerhet om man sett festspelet på Visingsö.

Att jag underlät att publicera dessa m. fl. andra iakttagelser — som dock möjligen kunde ansetts ha ett visst intresse för publi-

ken — visar ju tydligt att det ingalunda var med någon illvilja som jag skrev mina korrespondenser från Visingsö.

Bland de icke få brev från teosofier av olika läger, som jag med anledning av dessa artiklar emottagit, finnes ett anonymt, i vilket brevskrivaren — som uttryckligen säger att det står mig fritt att använda vad jag vill av skrivelsens innehåll — meddelar mig att han har ett barn vid Point Loma och att han är mycket nöjd med den uppfostran detta barn där emottager. Detta brev är för mig — oaktat den förtrytelse det röjer — mycket värdefullt, enär den anonyme teosofen indirekt erkänner sanningen av det mesta av vad jag meddelat i artikeln »Mrs Tingley som uppfostrare», i det att han *försvarar* de bud och förbud där anföras. Han medger sålunda att barnens brev genomläsas, men tillägger att de sällan torde bliva föremål för censur. Nå, det förstår man nog, att när barnen veta att alla deras brev skola bli genomlästa, så skriva de intet som skulle kunna misshaga. Beträffande uppgiften att de äldre barnen få i uppdrag att genomläsa de yngres brev nämner han intet, vilket förefaller som ett medgivande. Han erkänner också att lärare, lärarinnor och andra vuxna personer, som vistas vid Point Loma, äro underkastade skyldigheten att anmäla varje gång de gå utom anstaltens grindar; uppgiften att de också måste säga vart de begiva sig säger han ingenting om. Han medger att barnen, ifall de komma för sent till en måltid, gå miste om den, men förklarar att detta straff sällan behöver påläggas. Det tror jag nog att om man pålägger ett så pass strängt straff, så verkar det avskräckande. Det enda han ej tyckes medgiva är att tårar äro förbjudna och att barnen avrådas från vänskap. Som ett halvt medgivande förefaller det dock, när han frågar mig om jag anser »uppfostrans mål vara att bilda ett sentimentalt och pjunkigt släkte». Jag har emellertid aldrig hört att i de svenska skolorna barnen uppfostras till sentimentalitet, oak-

tat några förbud i den nämnda riktningen ingenstädes vid våra läroverk torde förekomma.

Brevskrivaren anser vidare att de berörda uppgifterna motbevisas genom de små danserskornas glättiga mimik och försäkrar mig att barnen i Point Loma uppmanas att »vara små glada solstrålar». Ja, detta har jag hört förut: att de uppmanas att vara glada och att se glada ut. Men detta hindrar alls icke att man på annat sätt kan öva tvång å deras känsloliv. Vi veta ju att japanerna uppfostras till att alltid visa sig glada, aldrig visa någon sorg, aldrig heller några känslor av tillgivenhet; men de som sett japanska ansikten, veta också att i längden förefalla de oss européer ganska uttryckslösa i all sin glättighet.

Brevskrivaren kritiserar också såsom ologiskt det fasthållande vid tron på en personlig Gud, som — å min sida — kommer till synes i intervjuen med mrs Tingley. Emellertid tyckes det nästan, som om han själv — oaktat han förklarar sig »äga rätt stor kännedom om filosofi i allmänhet» — hade samma föreställning beträffande uttrycket »personlig Gud» som en del okultiverade personer, vilka tro att därmed menas en Gud, som har något slags människoliknande gestalt. Då han talar om teosofiens »urkälla», säger han nämligen: »urkälla (märk: av medvetande och liv)». Det tyckes ju, som om han därmed menade att denna »urkälla» också *äger* medvetande. Men nu är det just medvetandet som konstituerar personligheten! Menar han åter — såsom den i regel panteistiska teosofien brukar mena — att urkällan, ehuru den *ger upphov till* medvetande, dock själv saknar medvetande, så har han härmed själv framhävt det som, enligt min mening, just utgör det stora logiska felet i panteismen: att tro att det som självt, icke äger medvetande kan giva upphov till medvetande.

När den anonyme teosofen till sist säger, att det väl måste vara bildligt som man talar om att *älska Gud*, då svarar jag härfpå ett energiskt: Nej, det är *icke* bildligt. Men den okun-

nighet om det inre livets hemlighet som en sådan förmodan röjer, den visar tydligt vilket *armod* i religiöst hänseende som finnes på botten av teosofien. Att det finnes enstaka varmt religiösa personer också bland teosoferna, det betvivlar jag icke. Sådana torde finnas inom alla religioner. Men icke är teosofien ägnad att kalla fram de dolda källsprängen av värme, av kraft, av hänförelse i en människosjäl. Såsom torde framgå av vad jag förut i dessa artiklar yttrat, är jag fullt villig att se och erkänna det bästa inom teosofien, men som totalomdöme kvarstår dock: i djupare religiöst hänseende är den fattig — mycket fattig i jämförelse med kristendomens rikedom och djup och fullhet och levande kraft.

XI. Mrs Katherine Tingley har ordet.¹

1.

Min uppmärksamhet har fästs på en artikel, publicerad i Aftonbladet den 1 juli under rubriken »Mrs Tingley som uppfostrare» och undertecknad av Anna Maria Roos. En omsorgsfull genomläsning av denna artikel föranleder mig att tro, att bakom densamma döljer sig någon eller några personligheter, som föresatt sig att framställa såväl teosofien som min verksamhet i en falsk dager och som genom att lämna osanna uppgifter ådagalägga ett obarmhärtigt och allt annat än kristligt sinnelag. Möjligt är också att dessa uppgifter emanerat från en ovederhäftig, för mig bekant person, vilken nyligen här i landet föregivit sig känna mina metoder och min verksamhet vid Point Loma, men som i verkligheten aldrig varit där och icke känner till den.

Jag vill ej ifrågasätta fröken Roos' ärliga uppsåt, men visst är att hon grundligt misstagit sig i sina påståenden, vilka äro synnerligen missledande, och jag är glad att vara i tillfälle att rätta dem. Det är tydligt, att fröken Roos blivit illa underrättad och att hennes sagesman varit otillförlitlig.

Fröken Roos börjar sin artikel med att säga att mrs Tingley på den tredje kongressdagen talade över sin uppfostringsmetod. Det skulle ha varit mera korrekt, om hon sagt att jag i ett kort

¹ Jag tillåter mig här avtrycka mrs Tingleys polemik i Aftonbladet, enär jag anser att den har sitt icke ringa intresse som kulturdokument.

anförande framlade en del synpunkter rörande några av Raya Yoga-metoderna, ty jag försökte ingalunda att framlägga hela systemet; att göra detta skulle ha tagit hela timmar, och jag skulle ändock ej kunnat uttömma ämnet.

Fröken Roos säger vidare: »Det är uppenbart att mrs Tingley — när hon talar om 'en yttre gudomlighet' — gör såsom så många, många andra: hon bedömer kristendomen efter dess till förståndet tämligen utvecklade bekännare, icke efter dess representativa förkunnare.» Jag tillåter mig att anmärka, att jag i det berörda anförandet icke sade något, som hade avseende på vare sig utvecklade eller utvecklade representanter för kyrkan eller kristendomen.

Fröken Roos säger vidare (jag anför hennes egna ord): »Hon (mrs Tingley) borde annars komma ihåg, vad en av det Gamla testamentets profeter — Hosea — uttalat: 'Gud, den helige, är mitt uti dig', samt Paulus' ord: 'I Herranom leva vi, röras och hava vår varelse'. Hon borde likaledes komma ihåg hur många kristna tänkare som framhållit detta: att Gud är den oändlige, den som tanken aldrig kan fatta och språket aldrig definiera, varför alla uttalanden om honom måste betraktas som bildlika.»

Dessa reflexioner tillsammans med de anförda bibelcitaten visa tydligt, att fröken Roos är fullständigt främmande för de teosofiska läroarna. Hon borde läsa mitt svar till Grennaprästerna, nyligen offentliggjort i Jönköpings-Posten, samt studera den teosofiska litteraturen.

En av de saker som, efter vad jag vill minnas, ständigt upprepades av dessa goda prästmän var, att vi *trodde* på det gudomliga och att vi *trodde* på att Gud bor i människan. Och detta är just precis vad vi tro. Allt vad fröken Roos i detta sammanhang säger visar sålunda, att hon är fullständigt främmande för teosofien och att hon därför icke är den som skall säga teosoferna vad de skola tro, ty de ha omfattat denna tro långt innan hon började sin publicistiska bana.

Fröken Roos säger vidare: »I sammanhang härmed vill jag anföra några ord som mrs Tingley fällde vid det samtal jag för några dagar sedan hade med henne: 'Vi teosofier tro på en livets urkälla.'» Detta yttrande är ej korrekt återgivet. Jag sade: vi tro på en central livskälla, evig och odefinierbar, oändlig, den ovetbara och all-barmhjärtiga gudomen, men jag sade ock att det är ett vanhelgande att betrakta denna oändliga kraft som personlig.

Fröken Roos säger sig ha invänt: »Man kan icke älska en urkälla. Och kärleken till Gud — det är dock den som hjälper oss att älska våra medmänniskor.» Jag svarade: »Genom att älska alla människor bevisa teosoferna sin kärlek till det oändliga.»

Fröken Roos stiger nu ut ur den heliga atmosfär, som tankarna på det oändliga uppväcka, och säger satiriskt: »Såsom ett exempel på hur pass kärleksfullt tingleyiterna tala om mrs Besant vill jag anföra några ord ur festspelet 'Folkens ljusbringare' . . . Om man efter dessa ord ännu kan vara tveksam om vem som åsyftas med 'den giftiga ormen från östern', så blir det i följande rader fullt klart: 'Judge (härmed menas mr Judge, m:me Blavatskys efterträdare, som under många år stod i spetsen för det Teosofiska samfundet¹) stod fast utan att vackla, och utan att vika gav han sitt liv som offer'. Som bekant beskyllde mrs Besant Judge för oredlighet, och enligt tingleyiternas version var det delvis av grämselse över denna — enligt deras försäkran alldeles orättvisa anklagelse — som Judge ej långt därefter dog.» Jag skulle i detta sammanhang vilja fråga fröken Roos, om det ej vore mera värdigt att låta de döda vila i fred?

Vad nu denna sammanställning har att göra med teosofernas kärlek eller icke kärlek till sina medmänniskor kan jag icke fatta. Den synes mig vara väl långsökt; och orden: »den giftiga ormen

¹ Jag ber få påpeka att denna parentes är insatt av mrs Tingley. Att den innebär en »sanning med modifikation» vet den som läst den föregående historiken. Judge var vice-president i Teosofiska samfundet till ett år före sin död. Under detta sista år var han president för Teosofiska samfundet i Amerika.

från öster» i festspelet *Folkens ljusbringare* äro för mig en gåta med den tillämpning fröken Roos velat giva dem.

Det finns säkerligen icke en enda uppriktig medlem av Universella broderskapet och Teosofiska samfundet, som har någon motvilja mot mrs Besant såsom personlighet och såsom en del av den stora mänskliga familjen; men förvisso gräma de sig över och klandra hennes sätt att förkunna teosofien, vilket i väsentliga avseenden går stick i stäv med de ursprungliga teosofiska lärorna. När madame Blavatskys namn och teosofiens sanningar användas i samband med farliga och upplösande läror, då känna sig Universella broderskapets och Teosofiska samfundets medlemmar förpliktade att protestera.

Med ett försök att vara satirisk synes fröken Roos oroas sig över att teosoferna bemöda sig att älska sin nästa såsom sig själva. Hon säger: »Vi andra svaga dödliga, vi veta att det ej alltid är lätt att göra gott mot dem, som göra oss ont, och tänka vänligt om dem, som tala illa om oss.» Jag tror, att alla verkliga teosofier skola instämma med fröken Roos att det icke är lätt; men vi vilja ej därav modfällas att försöka älska vår nästa såsom oss själva, ty detta, lär oss teosofien, är vår plikt.

Ur det anförande, som jag onsdagen den 25 juni höll på Vingsö och vilket på grund av den knappa tiden var helt kort, anför fröken Roos följande: »Undervisningen (i Point Loma) i allmänhet upp bäres av två stora grundprinciper, som kunna betecknas såsom den skapande fantasien och en hjärtlig önskan att kunna utföra något gott för mänskligheten». Jag ber att här få göra en rättelse. Jag sade, att Raja-Yoga-undervisningen *delvis* var grundad på dessa två principer. Om fröken Roos anför allt vad jag sade med hänsyn till dessa två idéer, så borde de nu vara begripliga.

Jag talade utförligt om vikten av att stora och inspirerande ideal alltid framhållas för barnen, även för de mycket små; och att en lärare som är grundligt tränad i Raya Yoga kan genom

makten av sin fantasi skapa en bild av så inspirerande skönhet, att den måste väcka och hjälpa barnet i dess utveckling, mången gång mera än en stor konstnärs skönaste tavla eller den bästa predikan. En hjälp för barnet ligger nämligen i den sympati, som alstras av lärarens bemödanden för dess bästa. Jag sade mera, men utrymmet tillåter mig ej att gå in i detaljer.

Ett svar.

Innan jag något kommenterar föreliggande del av mrs Tingleys långa skrivelse, ber jag att få anföra ett par passager ur de brev från teosof, som jag mottagit med anledning av mina artiklar i förevarande ämne. En framstående medlem av det svenska Tingley-teosofiska samfundet skriver, att han »haft nöjet» läsa intervjuen med mrs Tingley och att det av densamma syntes honom, som om jag »ville göra mrs Tingley full rättvisa, trots en del avvikande meningar i religiösa spörsmål. Uppsatsen föreföll mig i huvudsak korrekt och saklig.» En annan framstående teosof skriver om mina artiklar, att de »genom sin ton och sitt redbara uppsåt starkt skilt sig från det sätt varpå pressen i allmänhet ansett lämpligt att behandla detta ämne».

Att emellertid — trots dessa erkännanden från *teosofiskt håll* — mrs Tingley är uppfylld av förtrytelse, det förstår jag. Jag förstår det, därför att jag i detta ögonblick har liggande framför mig den konstitution enligt vilken mrs Tingley styr sitt samfund — en konstitution sådan att den säkerligen endast inom jesuiterorden har sitt motstycke. Och jag kan förstå, att den som sedan femton år är van vid en så oinskränkt makt, van vid den blinda underkastelse den medför och den slaviska hyllning den måste uppamma — den blir sedan — enligt en oundviklig psykologisk lag — förbittrad över minsta skynt av kritik. Jag skyndar att tillägga — enär man ju efter mrs Tingleys ovanstående opus kan befara ett nytt utbrott av misstänksamhet och tal om

komplotter m. m. — att jag varken sökt efter att erhålla denna konstitution (som ju lär av medlemmarna hållas strängt hemlig) ej heller fått den genom förräderi av en av hennes egna. En förut för mig fullständigt obekant person, som icke är och som aldrig varit medlem av Universella broderskapet, har självmant sökt upp mig och lämnat mig ett tryckt exemplar av dessa stadgar. I dessa stadgar bestämmes, att ingen samfundets ämbetsman i något land kan tillsättas utan ledarens gillande, att varje ämbetsman kan vilket ögonblick som helst av ledaren efter behag avsättas, att varje medlem kan när som helst av ledaren utstötas ur samfundet; att ingen lag eller lagändring har giltighet, om ej ledaren godkänt den; att ledaren däremot har rättighet, när hon så vill, att utfärda nya lagar och påbud; att på kongresser inga diskussionsämnen få behandlas, som ej av ledaren gillas; att också skattmästaren inga åtgärder får vidtaga, utan att de av ledaren gillas. (Det senaste har sitt särskilda intresse att notera, eftersom nyligen i pressen utgått en förklaring, att mrs Tingley intet har att göra med samfundets ekonomi.)

Som sagt, utom jesuiterorden torde ej finnas ett samfund så enväldigt styrt. Och såsom en klimax kommer det, att ledaren har rätt att utse sin efterträdare. Således, envar som vill ha något slags inflytande i sällskapet, ja, envar som blott är mån om att där få kvarstå måste slaviskt böja sig. Och den som hyser hemliga ärelystna förhoppningar om att kanske en gång i framtiden själv bli enväldig härskare i ett över hela jorden spritt samfund — hur måste ej den krypa och hylla och smickra!

Att det slags storhetsvansinne, som en dylik makt ju oftast alstrar, också brukar medföra en sjuklig misstänksamhet är en känd sak. Och på annat sätt kunna knappast förklaras de enbart löjligen insinuationerna om att mina artiklar — och i synnerhet den mest misshagliga av dem — skulle ha blivit skrivna i något slags komplotter med andra! De av mina fyra första artiklar, som ej skrevos i en hytt på båten emellan Visingsö och Jönköping,

skrevos i det lilla Grenna — där jag verkligen icke talade med någon om mina artiklar — och de avsändes till Aftonbladet omedelbart som de voro skrivna.

Jag tror fullkomligt på vad Mrs T. säger, att hon — när hon talade om att föreställningen om en »yttre gudomlighet» hittills alltför mycket behärskat människorna — icke syftade på vare sig utvecklade eller outvecklade representanter av den kristna kyrkan. Jag är nämligen övertygad om att Mrs T. är alldeles omedveten om att hon missförstått kristendomens gudsuppfattning och omedveten om att hennes missförstånd härrör från den gudsuppfattning som man finner hos utvecklade representanter för kristendomen.

Mrs T. missminner sig alldeles, när hon tror att hon vid vårt samtal ordade om en »allbarmhärtig gudomlighet». Jag gör ej anspråk på att minnas vart ord hon sade, men då jag just önskade få veta hennes ställning till frågan: Finnes det en gud eller ej? så skulle jag ovillkorligen ha uppfattat och ihågkommit om hon använt någotdera av dessa ord. Det är ju för övrigt något av det mest ologiska man kan tänka sig att använda epitetet »barmhärtig» och likväl förneka personligheten! Ty *barmhärtig*, det innefattar ju både medvetande och vilja. Men kanske Mrs T. fattar uttrycket »personlig Gud» på samma puerila sätt som jag härom dagen berörde i artikeln »Teosofisk polemik» — nämligen såsom innefattande att Gud skulle äga något slags människoliknande gestalt?

Likaså innebär det ett minnesfel, när hon säger att jag »oroar mig över att teosoferna bemöda sig om att älska alla människor». Hade Mrs T. använt uttrycket »bemöda sig om att älska», så hade jag naturligtvis aldrig anmärkt därpå. Men hon sade med stor säkerhet och emfas: »Vi teosofers älska alla människor», och den övertygelse om egen förträfflighet, som låg i de orden, snarare roade än oroade mig.

Jag anförde i min artikel i korthet och utan egna reflexioner

vad som i två vid teosofkongressen försålda publikationer — nämligen festspelet »Folkets ljusbringare» och »Några tilldragelser i den teosofiska rörelsens historia» — yttras om Judge, en av teosofiska samfundets bortgångna presidenter. Med anledning av dessa anföranden ur av henne själv föranstaltade publikationer, hemställer nu mrs T. till mig, om det ej vore »mera värdigt att låta de döda vila». Här behövas i sanning inga andra kommentarier än en stilla undran huruvida logiken är en vid Point Loma alldeles bannlyst kunskapsgrän.

Ingen begär ju att mrs Tingley skall förstå svenska, men det hade varit önskligt att hon, då hon lät för sin räkning översätta min artikel, funnit en person med verklig kännedom om såväl svenskan som engelskan; i så fall skulle hon ej ha begått det misstaget att fatta uttrycket *tala över* en sak såsom betydande: uttömmande behandla en sak. Tala över ett ämne betyder i regel tvärtom att framställa en del synpunkter utan anpråk på fullständighet.

I sammanhang härmed ber jag emellertid att få lämna mrs T. en liten upplysning om hur vi här i Sverige bruka använda citationstecken. Vi bruka inte mitt i en mening, som vi omgiva med citationstecken, taga bort ett par satser och härmed förtrycka sammanhanget, åtminstone inte utan att på något sätt angiva att en uteslutning skett. Dock medger jag att jag på sätt och vis förstår varför ni efter orden »Folkens ljusbringare» utsluter de rader jag därur anført. Förmodligen tyckte ni att den var en smula genant, den där frasen om »dödens orm» i öster. Nu tycks ni ju vilja förneka, att härmed åsyftas mrs Besant. En av era anhängare har varit uppriktigare och i brev till mig erkänt det, dock försvarande saken med att påpeka hurusom Jesus kallade fariséerna »huggormars avföda». Frånsett andra olikheter, så är det ju likväl skillnad på att säga en människa i ansiktet hennes fel och att — så onödigt och omotiverat, som mitt i ett festspel — säga fula ord om henne.

Mrs T. skriver att teosoferna trodde vad de tro långt innan jag »började min publicistiska bana». Det tror jag visst beträffande åtskilliga teosofor, men beträffande mrs T. själv är det nog litet ovisst. Jag »började min publicistiska bana» för tjuu år sedan — d. v. s. då liksom nu skrev jag ibland i tidningar utan att ha fast anställning — men för tjuu år sedan tyckes mrs T. icke ha varit teosof. Jag sluter mig till detta av uppgifterna i ett häfte, som ligger framför mig, av tidskriften Theosophia — utgiven av dr G. Zander — för år 1896, i vilket berättas ett och annat om mrs Tingley, som då var chef för esoteriska skolan. Där meddelas bl. a. att teosoferna, efter att i W. Q. Judge's efterlämnade papper ha funnit att hon utsetts till hans efterträderska, uppsökte henne, varvid hon identifierades genom en fotografi, funnen hos Judge. Detta emedan hon var fullständigt obekant för Teosofiska samfundets medlemmar, utom för två, tre av Judge's närmaste vänner. Detta tyckes ju visa, att hon på den tiden ej var teosof.

Mrs T. råder mig att studera lite teosofi. Detta har jag verkligen gjort, kanske t. o. m. tidigare än mrs Tingley. Emellertid kan det hända att jag kommer att följa hennes råd, så till vida som jag torde komma att lite närmare studera den teosofiska rörelsens historia. Jag har nämligen i dessa dagar haft tillfälle att taga kännedom om några rätt intressanta saker däri. Jag har t. e. haft tillfälle att jämföra den ursprungliga versionen av m:me Blavatskys »Nyckel till teosofien» och den vid Point Loma utgivna editionen därav, i vilken senare äro strukna rätt många — för mrs Tingleys teosofiska samfund misshagliga — passager. Ibland äro flera sidor strukna. *Detta utan att på något sätt angives*, att somligt i boken är uteslutet. Vad kalla ni sådant i Amerika, mrs Tingley? Vad vi kalla det i Sverige, det vet jag.

Anna Maria Roos.

2.

Som jag ej på annat sätt kunde för mina åhörare illustrera Raja Yoga-systemets förtjänster, hänvisade jag dem till de närvarande Raja Yoga-lärjungarna, som utförde programmets musikaliska del och vilka, alltifrån det de lämnade Amerika och till dess de ankommo till Visingsö, uppmärksammats för sin förfining, sin värdighet, sin hållning och skicklighet, vilka endast en verklig uppfostran är i stånd att meddela, ävensom för sitt lyckliga och friska utseende; och jag tror, att fröken Roos' kritik var en smula långsökt, när hon sade: »Det är dock icke möjligt att blott genom deras utseende, deras uppträdande och deras musik- och dansprestationer bedöma hur pass framgångsrik deras uppfostran på det hela taget varit.» Jag tror, att det bland rätttänkande människor är mycket vanligt att åtminstone till en viss grad bedöma resultaten av en individs uppfostran efter hans sätt och utseende. Man kan lätt skilja en person av förfinat väsen och upphöjd karaktär från en med motsatta egenskaper, utan att vara närmare bekant med någondera.

Fröken Roos säger vidare: »Inom parentes bör nämnas, att av de dansande småflickorna, som gjorde furor, voro många från Göteborg och hade därstädes inövats.» I detta avseende har fröken Roos fullständigt misstagit sig. De flickor, som gingo främst i dansen och utförde de invecklade grekiska figurerna från början till slut tillika med sången, voro tre Raja Yoga-flickor från Point Loma. De övriga, som utförde endast en del av de enklare formerna av den grekiska dansen, voro från flera svenska städer, och jag hade själv inövat dem här på Visingsö, under det att de tre Point Loma-barnen anförde dem.

Jag tror ej, att någon av de teosofier, som bevistade den Internationella Teosofiska fredskongressen, gjorde något försök att bringa åhörarna vid kongressen på Visingsö den uppfattningen,

att Raja Yoga-lärjungarna utförde sina saker bättre än man kan få se i många svenska skolor.

Enär fröken Roos, vars ärliga bevekelsegrund jag, såsom redan sagts, ej vill ifrågasätta, begått så många misstag såväl i bedömandet av som i sin kännedom om Raja Yoga-skolan, anser jag mig kunna fråga, om hon fortfarande tror sig kunna säga: »Det är likväl min bestämda övertygelse att den icke passar för svenska barn.» Männe ej omdömet hos föräldrarna till svenska barn på Point Loma är mera tillförlitligt?

Fröken Roos bör för övrigt komma ihåg, att den Raja Yoga-skola, som jag har för avsikt att grunda på Visingsö, icke är uteslutande avsedd för svenska barn. Den är avsedd för barn av olika nationaliteter; och det skall kanske intressera några att veta, att vi från flera länder ha en mängd anmälningar om beredande av plats för barn i Raja Yoga-skolan på Visingsö, inklusive ett under de senaste dagarna ingånget antal ansökningar från svenska familjer av god samhällsställning.

I fortsättningen säger Fröken Roos: »På Point Loma råder en ytterligt sträng disciplin.» Tvärt om, disciplinen är mild och human, men fast. Detta säga alla de föräldrar, som bo på Point Loma, och även svenska föräldrar, som varit där och bott där någon tid med sina barn.

Påståendet: »Om ett barn kommer försent till en måltid, går det alldeles miste om detta mål» är absolut falskt, vilket de 24 Raja Yoga-lärjungarna på Visingsö kunna intyga, och många av dem hava varit under Raja Yoga-systemet alltifrån dess begynnelse år 1900.

Fröken Roos säger vidare: »Då barnen i Point Loma få endast två mål om dagen, kan detta bli ett ganska fruktansvärt straff. Ett barn, som kommit ett par minuter för sent till frukosten, — vilken serveras kl. 7 — blir sålunda nödgat att arbeta hela förmiddagen fastande. När det omsider får sin middag, har det i 24 timmar varit utan mat.» (!) Denna uppgift är lika oförsvar-

lig som osann; inga straff påläggas Raja Yoga-barnen, och intet barn på Point Loma går någonsin miste om sin måltid; för egen del ogillar jag straff, och om någon lärare befinnes pålägga sådana, skiljes han från sin befattning. Förhållandet är att lärjungarna vid Point Loma, gamla såväl som unga, få tre kraftiga och närande mål om dagen, och dessa väl tillagade under överinseende av överläkaren vid vår läkarestab.

Jag nödgas i detta sammanhang säga, att det är mig omöjligt att förstå, varför fröken Roos tog en så lång omväg för att skaffa sig vad hon kallar upplysningar om Raja Yoga-systemet, vilka icke voro tillförlitliga, när hon hade tillfälle att få tillförlitliga upplysningar av mig och av några av de föräldrar, som hon träffade personligen på Visingsö, varest hon uppehöll sig i flera dagar.

Ett annat av fröken Roos' påståenden är, att barnens korrespondens omsorgsfullt övervakas. Detta är verkligen förhållandet, och föräldrarna till de många hundra barn som vi uppfostra vid Point Loma hava alltid godkänt detta system; och lärarna offra mången gång sina lediga timmar på att se över och rätta barnens brev, så att de ej skriva slarvigt. Jag har betraktat denna verksamhet som en del av barnens uppfostran, och jag är förvissad om att så länge ett barn kvarstannar vid Raja Yoga-institutionen skall det vara underkastat den regeln.

Fröken Roos gör sig skyldig till ännu ett misstag, då hon på tal om Raja Yoga-systemet säger: »Det som synes mig allra minst tilltalande i detta system, det är att de äldre barnen få i uppdrag att härvidlag övervaka de yngre.» Mitt svar härpå är, att endast lärarna övervaka barnens brevskrivning och att vi ej anse de äldre barnen därtill kompetenta.

Vidare: »Även vad beträffar de vuxna Point-Loma-invånarna — lärare och lärarinnor samt till mogen ålder komna personer, som där ägna sig åt studier — är friheten starkt kringskuren. *De få aldrig gå utom grindarna* utan att anmäla det. 'Man är alldeles som en fånge', anmärkte min sagesman.» Detta på-

stående är uppenbarligen orimligt för var och en som reflekterar och besinnar, att alla de vuxna vid Point Loma äro frivilliga arbetare, hängivna medlemmar av Universella broderskapet och Teosofiska samfundet, vilka sökt sig dit för att komma i tillfälle att förbättra sin uppfostran och bereda sig för att mera verksamt kunna tjäna mänskligheten. Den otillförlitliga och anonyma person, på vars auktoritet fröken Roos stöder sig, är absolut osannfärdig, när hon säger, att »man är som en fånge». De äldre lärjungarna anse sig fria och oförhindrade att gå till och från huvudkvarteret; men eftersom de äro hängivna verksamheten och dess högsta intressen, foga de sig av glatt hjärta efter centralbyråns ordningsregler, och de ha alltid ansett det som sin plikt att underrätta centralbyrån, då de ha för avsikt att avlägsna sig från huvudkvarteret, så att någon annan må utses att övertaga deras åligganden, o. s. v. Det är en annan omständighet, som föränlett detta bruk; det kommer nämligen ofta vänner från långt avlägsna platser för att besöka någon av dem som bo på Point Loma, och det skulle förorsaka dessa stora obehag att ej veta var den sökta fanns.

Fröken Roos' sagesman är lika otillförlitlig i följande påstående som hon varit i andra: »Även i fråga om dessa vuxna är korrespondensen till en viss grad övervakad.» De vuxna vid Point Loma gå och komma till och från staden och kunna posta sina brev varhelst de behaga; och deras korrespondens övervakas på intet vis.

Så kommer följande påstående: »De barn, vilka komma till Point Loma, känna sig i allmänhet gränslöst *olyckliga det första året.*» Då den person, på vars auktoritet fröken Roos grundar sina uppgifter, aldrig bott på Point Loma vare sig som barn eller som vuxen, är det henne omöjligt att med något sken av rätt göra detta uttalande, med mindre hon sammanträffat med något barn, som är eller varit vid Point Loma och som under det första året varit »gränslöst olyckligt». Påståendet är en ren

dikt, och alla dessa påståenden vittna alltigenom om en bitter ovilja. Det är naturligt för alla barn, som skickas till en skola, att känna hemlängtan. Det skulle sannerligen vara onaturligt, om det vore annorlunda. Men att påstå, det ett normalt jämförelsevis friskt barn skulle vara gränslöst olyckligt ens en enda dag i Raja Yoga-skolan är allt för galet. Alla rättänkande människor, som besöka barnen och sammanträffa med dem, förklara att det ej finns en friskare, lyckligare, ljusare skara barn någonstades — icke ens i Sverige.

Fröken Roos kommer därpå med sitt slutomdöme, alldeles som om hon trodde varje ord, som denna auktoritet givit henne och vars namn hon, såsom jag redan sagt, förtiger: »För min del tror jag icke, att ett så starkt tvång i allmänhet är gagneligt för barnens utveckling, och jag är alldeles viss om, att det ej passar för oss svenskar.» Jag är fullkomlig ense med fröken Roos därutinnan, att de metoder hon fördömer varken skulle passa mig eller de aktningvärda personer, som understödjda Universella broderskapet och Teosofiska samfundet, eller de föräldrar, som sända sina barn till Raja Yoga-skolan.

Fröken Roos fortsätter: »Vad som synes vara förtjänstfullt i mrs Tingleys system är det, att man söker utfinna de individuella anlagen hos barnen och utveckla dem. I princip är detta ju icke nytt. Ellen Key har starkt ivrat för detta och fördömt en nivellerande läxpluggning.» Kanhända fröken Key har fått sin kunskap i detta ämne från samma källa, från vilken jag fått min — från det uppfostringscentrum, som ligger längre tillbaka i tiden än kristendomens förkunnelse.

Efter att hava offrat så mycken tid och mental energi på att citera sin högst otillförlitliga »auktoritet» säger fröken Roos: »En person som besökt Point Loma — en särdeles intelligent man — sade mig, att han hört helt små barn lösa matematiska problem, dem han icke skulle kunnat lösa.» Jag vill gärna tro, att denna uppgift icke härflyter ur samma »auktorativa» källa, ur vilken fröken

Roos fått sina övriga upplysningar. Det är fullkomligt sant, att de yngsta barnen äro särdeles skickliga i matematik. Detta studium bedrives efter en alldeles ny metod, vilken hjälper barnets sinne att utan ansträngning komma till en klarare och bättre uppfattning av den matematiska vetenskapen. Den stärker minnet utan att medföra några menliga följder, så att matematiken liksom alla Raja Yoga-lärjungarnas studier redan från början blir mera ett nöje för dem än ett arbete.

Här ännu ett påstående, lika grymt som osannfärdigt: » . . . Det tvång, som vilar över Point-Loma-barnen . . . i den självbehärskning, som ålägges dem, ingår också budet att *aldrig fälla en tår* och att i allmänhet undertrycka sådana känslor som kärlek och vänskap.» Detta är ett orättfärdigt, grymt, oförsvarligt och osant påstående; och sannolikt är den anförda »auktoriteten» ansvarig för detsamma.

Det är sant att barn, då de komma till Raja Yoga-skolan, ofta visa anlag till häftigt lynne, och det är tydligt att de hoppas få sin vilja fram genom tårar. Men de upplysas redan från början på ett ömt och humant sätt om att tårar icke äro på sin plats för ett barn, som bör vara lyckligt och göra andra lyckliga, I denna mening kunna vi sanningsenligt säga att vi söka hindra dem från att vara olyckliga och gråtfärdiga, men att vi skulle lära barnen att undertrycka sådana känslor som kärlek och vänskap är lika orimligt som osant; vi lära tvärtom såväl barnen som de vuxna att älska sina kamrater och hela mänskligheten och att de måste uppodla vänlighetens och hjälpsamhetens anda mot alla.

Säkerligen skall ingen ondgöra sig över den önskan jag hyser och som fröken Roos anspelar på, att en skara skalder och konstnärer skall växa upp och få sin utbildning vid Point Loma; men jag hyser ingen förhoppning att kunna åstadkomma något sådant i strid med evolutionslagen, ty vi fabricera ej konstnärer ens i Raja Yoga-skolan! Vi tro emellertid, att varje barn bör

få tillfälle att utveckla allt det högsta och ädlaste i sin natur. Och vad beträffar fröken Roos' hypotes angående våra förhoppningar, kunna vi säga att vi ej behöva vänta på att unga konstnärer och skalders skola växa upp på Point Loma: vi hava dem allaredan. Jag har ingen lust att gå in på någon lång utredning av vad fröken Roos tror eller icke tror rörande Raja Yoga-systemet och Platos läror. Jag håller mig till fakta. Men jag skulle vilja råda fröken Roos att ägna litet mera uppmärksamhet åt studiet av de högre uttrycksmedlen i den grekiska konsten, innan hon ger sig in på bedömandet av vårt återgivande av det grekiska symposiet.

Och som svar på fröken Roos' insinuation, att mina metoder äro baserade på från buddhismen hämtade principer, vill jag säga att var helst vi finna något sant, skönt och upplyftande, så tillämpa vi det i våra liv. Men vi äro icke buddhister.

Katherine Tingley.

Ett svar.

2.

I min gårdagsartikel påpekade jag att det, psykologiskt taget, är ganska förklarligt, om mrs T. lider av vad man brukar kalla storhetsvansinne, vari ju ingår oförmåga att tåla minsta skynt av kritik samt en långt driven misstänksamhet. Ett slående prov på denna misstänksamhet är det, när hon anser som »långsökt kritik» följande passus: »Det är sant att den unga trupp, hon (mrs T.) hade med, gjorde ett sympatiskt intryck. (Denna sats citerar visserligen ej mrs T. men den kräves för sammanhanget.) Men det är dock icke möjligt att *blott* genom deras utseende, deras uppträdande och deras musik- och dansprestationer bedöma hur pass framgångsrik deras uppfostran på det hela taget varit.» Skall det vara nödvändigt att — såsom jag nu gjort — kursivera ordet

blott för att mrs T. skall inse, att här alls icke är fråga om någon kritik, utan helt enkelt ett konstaterande av att det nämnda är otillräckligt såsom basis för ett avgörande omdöme? Och man skall taga saken bra ytligt för att vilja jäva den satsen.

Mrs T. säger att ingen av teosoferna på Visingsö försökt bi-bringa publiken den uppfattningen, att Raja Yoga-barnen »utförde sina saker bättre än man kan få se i många svenska skolor». Det har jag heller aldrig påstått. Men det är tämligen självklart, att när någon gör sig mödan att resa över Atlanten för att uppvisa resultaten av ett skolsystem, så väntar man sig att dessa resultat skola vara något märkligt. Att också resultaten i somliga hänseenden *voro* bättre än vad som kan uppvisas vid svenska skolor, det har jag villigt erkänt genom att säga att »Point Loma-undervisningen har sina stora förtjänster».

Men endast genom ett uppvisande av barnens kunskaper även i övriga ämnen skulle man ha kunnat få visshet, om de använt relativt för mycket tid till förvärvande av dessa färdigheter.

Mrs T. undrar över att jag gjort mig så mycken möda med att inhämta en del upplysningar om Point Loma-systemet. Jag kan försäkra mrs T. att mödan var obeskrivligt liten. Det gick helt enkelt så till att jag — som förut alls icke ämnat skriva något om Point Lomas uppfostringsmetoder — råkade på en gammal bekant, som blivit teosof och som självmant berättade mig dessa saker. Denna person — som mrs T. nu kallar osannfärdig och otillförlitlig — har i ett helt år på det mesta oegenlyttiga sätt tjänat mrs T. och hennes sak genom att verkställa de översättningar till olika språk som önskats av mrs T. Hon har gjort detta utan minsta ersättning och har under tiden för sitt uppehälle måst taga av sitt lilla kapital. Hon har bett mrs T. att få komma till Point Loma och där åtaga sig vad slags arbete som helst — t. o. m. grovarbete — *utan lön*, och hon har också upprepade gånger, i brev som visats för mig, fått mrs T:s löfte härom. Hon har, såsom hon med stolthet påpekade

för mig, under ett års tid fått emottaga elva — därav flera ganska långa — brev av mrs T., i vilka hon av denna benämnes »Kära kamrat!» (För att ej mrs T. nu skall anklaga henne för indiscretion, vill jag nämna att det blott var korta bitar ur breven hon lät mig läsa.) Det är ju lätt att förstå, att när en person, som måste vara så upptagen som mrs T., ger sig tid att så pass ofta skriva till en medlem av sitt samfund, så innebär detta att hon värderar och hyser tillit till denna person. Att nu denna person skulle hysa intresse för att taga väl reda på förhållandena vid Point Loma är klart, då hon ju trodde att hon där skulle tillbringa återstoden av sitt liv. Att hon skulle ha tillfälle att få vederhäftiga upplysningar härom, var också sannolikt, då hon i ett helt år levat bland idel teosofers (= Tingley-teosofers). Hon sade mig också att hon kände en lärarinna på Point Loma, av vilken hon fått sina upplysningar.

Sälunda, jag hade all anledning tro att hon väl visste vad hon berättade mig. Att hon skulle av illvilja — mot en person, som hon dyrkade — uppdikta något, det var ju uteslutet. Jag ansåg därför — och anser fortfarande — att jag hade alla skäl att meddela allmänheten hennes uppgifter — vilka icke gåvos under något slags tysthetslöfte, ej heller gåvos åt mig ensam.

Nu förklarar ni nästan alla dessa upplysningar vara osanna. Jag ber att få fästa er uppmärksamhet på vad jag meddelade i artikeln »Teosofisk polemik», nämligen att en brevskrivare, som själv har ett barn i Point Loma, *bekräftar* flera av de uppgifter som ni förnekar.

Mrs T. förklarar också att uppgifterna i fråga framgått ur »bitter ovilja». Jag vill citera ett uttryck som fälldes — samma dag som jag fick mina uppgifter — av en person som känner min sagesman: »Om mrs Tingley vore här och glömt sina galoscher på Visingsö, så skulle hon (min sagesman) utan ett ögonblicks betänkande kasta sig i sjön och simma efter dem.»

Kallar ni sådant för »bitter ovilja» i Amerika?

Att ni — med den makt som står till ert förfogande — skulle vara i stånd att utleta vem som var den skyldiga, det förstod jag nog, då jag — av en naturlig hederskänsla som åtminstone här i Sverige envar skall förstå — vägrade uppge hennes namn, när ni begärde att få veta det.

Mrs Tingley har ett ganska egendomligt sätt att först emfatiskt förklara att jag misstagit mig och därpå i sak medgiva att jag har rätt. Så i fråga om bestämmelsen att Point Lomas vuxna invånare måste, så snart de gå utom grindarna, uppgiva vart de ämna sig. Sedan mrs T. först förklarat att det är en orimlighet att tro något sådant, meddelar hon att personerna i fråga »av glatt hjärta foga sig efter centralbyråns ordningsregler» och »alltid ansett det som sin plikt att underrätta centralbyrån, då de ha för avsikt att avlägsna sig från huvudkvarteret». Sålunda, anmälandet anses ändå som en plikt; om man sedan alltid »av glatt hjärta» gör sin anmälan, det torde knappast någon kunna avgöra — inte ens »den allenast styrande Ledaren». För övrigt, det händer var och en att man ibland ändrar sig; är man då genom en anmälan om vart man begivit sig till en viss grad bunden, så är det ju förklarligt, om man ibland känner sig »som en fånge».

Likaså i fråga om de dansande flickorna. Jag hade anmärkt att många av dem icke voro från Point Loma. Sedan mrs T. förklarat att jag härvidlag grundligt misstagit mig, medger hon att endast tre voro från Point Loma. Om de svenska flickorna alla voro från Göteborg eller om några voro från andra trakter är ju tämligen likgiltigt. Att de inövats redan före mrs T:s ankomst till Sverige hörde jag med bestämdhet uppgivas, ehuru de naturligtvis sedan måste övas tillsammans med Point-Loma-flickorna.

Jag förmodar att mrs T. med »det uppfostringscentrum som ligger längre tillbaka i tiden än kristendomens förkunnelse» menar »mästarnas» brödraskap. Det är verkligen ganska roande att höra en förmodan att Ellen Key låter inspirera sig av mahatmerna.

Mrs T. förklarar det »orättfärdigt, grymt, oförsvarligt och osant»

(var det kanske ännu några flera epitet?) att säga att Point Loma-barnen läras att i allmänhet undertrycka sina känslor, även sådana känslor som kärlek och vänskap. Jag undrar, om mrs T. påminner sig en passage ur den bok som på Point Loma brukar framhållas som den förnämsta av alla böcker och ur vilken barnen bruka få lära sig stycken utantill — jag menar Bhagavad Gita —; där står (sid. 135 i den svenska av Univ. broderskapet förlagda upplagan): »Den vars omdömesförmåga blivit renad, som beslutsamt underkuvande sig själv, lösgjort sig från ljudets och de sinnliga föremålets lockelser och *ej känner vare sig hat eller kärlek*¹ . . . denne man är redo att ingå uti och bliva ett med det Högsta Väsendet.»

Mrs T. säger att jag begått många misstag i fråga om Point Loma-metoden. Jag kan ej finna att jag begått andra misstag än att jag trott på några uppgifter som jag fått av teosofier. Men det är ju olyckligt att alla teosofier utom mrs T. tyckas lämna oriktiga uppgifter.

Jag vill f. ö. meddela mrs T., att vi bruka inte här i Sverige, när en person uttryckligen säger sig referera en annans uppgifter, säga om den förra att han »påstår» det och det. Vi anse det röja bristande språksinne att härvid använda det ordet. Likaså att, när en person säger sig *tro* en sak, förklara att han *påstår* det. I fråga om de vuxna personerna på Point Loma skrev jag, att min sagesman *trodde* att deras korrespondens var till en viss grad övervakad.

Jag nödgas ännu en gång fästa mrs T:s uppmärksamhet vid vårt sätt att använda citationstecken. Vi sätta *inte* citationstecken omkring det som inte är citat. Jag har alls icke i min artikel använt de ord »auktoritet» och »auktoritativ» som ni anför.

Tack, mrs Tingley, för rådet att studera lite grekisk kultur. Jag begynte studera det ämnet för närmare fyrtio år sedan, och det är nog möjligt, att jag däri äger något mer kunskaper än

¹ Kurs. av A. M. R.

ni. Vad som är säkert är att jag inte skulle ha låtit Perikles — strax före utbrottet av det krig som till stor del framkallades därigenom att bundsförvanterna ansågo att Aten visat egennytta i handhavandet av den gemensamma kassan — tala om att Aten vinner vänner genom sin frikostighet. Inte heller skulle jag ha låtit Sokrates — som själv sade sig likna Silenos och som talade om hur han ännu på ålderdomen tog danslektioner för att hålla sin kropp smidig — maskera sig som en blek, utmärglad fanatiker. Ej heller skulle jag ha låtit honom uppträda klädd i en leopardhud och gråbruna byxor.

Två saker är det till sist som jag inte kan fatta: om de vore osanna, alla dessa uppgifter beträffande disciplinen på Point Loma, som jag meddelade och som stodo tryckta i denna tidning den 1 dennes — *varför* har ni dröjt tre veckor med att dementera dem? Jag kan försäkra er, att ni skulle ha vunnit — relativt — mer tilltro genom ett då infört kort meddelande att jag tydligen blivit vilseledd genom oriktiga uppgifter än genom denna långa skrivelse med sina puerila insinuationer om mörka komplotter med »allt annat än kristliga» motiv.

Och det andra jag undrar över är detta: Då flera andra Stockholmstidningar yttrat sig långt skarpare om festspelen och kongressen å Visingsö — talat om fullständigt fiasko, humbug m. m. — *varför* har ni inte besvarat deras angrepp? *Varför* har ni vänt er med er förbittring uteslutande mot mig?

Emellertid vill jag inte sluta denna kommentar utan att erkänna att jag i en av mina artiklar begått ett stort misstag — ett misstag som för mig nu står som något alldeles oförklarligt. Var och en, som läst ovanstående opus av Mrs Tingley, torde förstå mig, när jag nu gör offentlig och allvarlig avbön för det misstag, som innebäres i några ord i min första artikel: »Jag skildes från Mrs Tingley med en känsla av att ha gjort bekantskap med en högt begåvad kvinna —».

XII. Än en gång Raja Yoga.

Den som hade tillfälle att vid fredskongressen å Visingsö iakttaga den ungdom från Point Loma, som där var närvarande, måste frapperas av det stillsamma och värdiga i deras väsen. Vilken väluppfostrad ungdom, tänkte man ovillkorligen, när man såg dessa tio eller tolv unga flickor sitta i en rad på en bänk och aldrig yttra ett ord till varandra, aldrig utbyta en blick eller ett leende, eller när man såg de unga männen — lika tysta och allvarsamma — stående bakom dem i en flock, vid de tillfällen då de icke exekverade någon musik. Men om första intrycket var beundran över den disciplin och självbehärskning som man här såg prov på, smög sig dock småningom ett annat intryck över en, när man den ena dagen efter den andra såg dem lika tysta och orörliga. Man började så småningom finna det onaturligt. Man hade en känsla av att någonting måste ha dödats hos dessa unga flickor, innan man kunnat utrota något för ton-åren så naturligt och oundvikligt som ett leende eller ett glittrande ögonkast. Man fick småningom den övertygelsen att om dessa barn icke logo, så var det emedan de icke voro glada.

I ett brev som jag mottagit från Visingsö — från en där bosatt högt aktad dam — bekräftas den iakttagelse jag gjorde. — »Allmänna intrycket av Point Loma-ungdomen är den att de

se sorgsna och betryckta ut, oaktat mrs Tingleys försäkringar om att de äro glada och lyckliga.»

Att en av Point Loma-lärjungarna rymt ifrån Visingsö har blivit berättat i pressen, men har sedan blivit dementerat i en tidning. Genom brev från Visingsö av en person, som väl hade reda på förhållandena, vet jag emellertid att ryktet talat sanning, ehuru man gjorde vad man kunde för att dölja saken. En dag — vid den vanliga söndagskonserten — fattades en medlem av Point Loma-orkestern; några dagar därefter såg min meddelare det eftertelegraferade substitutet — det lär ha varit en son till överläkaren vid Point Loma som för tillfället vistades i Europa — anlända till ön, och påföljande söndag deltog den nykomne i orkesterkonserten.

Nu behöver det ju icke i och för sig betyda så mycket, om en lärjunge önskar lämna ett läroverk. Sådant torde hända vid de bästa skolor. Men då den medförda ungdomen var avsedd att som en elittrupp representera Point Loma-skolan, så blir ju saken icke utan sin betydelse.

Jag vill för övrigt ännu en gång betona att om eleverna vid Point Loma äro utsatta för ett alltför starkt tryck, så behöver detta ej innefatta att de på något sätt fara illa. Men det är nu en gång så med barn likaväl som med oss vuxna: vi kräva ett visst mått av frihet, av utrymme för vår individualitet, för att trivas. Och har man, som jag, läst en redogörelse — en officiell Tingleyiansk redogörelse — för ett av de möten som höllos efter den Tingleyska kuppen år 1898, och där sett huru en av mrs Tingleys anhängare förklarar att han »hatar det ljugande ordet oberoende» (independence) och betygar det vara en verklig lycka att i allo få lyda mrs Tingley, då har man svårt för att tro att »hon som styr allena» (en titel som gives mrs Tingley i »Hemligheterna i Hjärtats Lära) verkligen lämnar åt sina lärjungar — små eller stora — det nödiga måttet av frihet.

Ett par gånger i nyss nämnda arbete »Hemligheterna i Hjärtats Lära» anføres följande yttrande av mrs Tingley: »Om jag får taga hand om ett barn från dess födelse till dess sjunde år, så skola icke alls världens frestelser förmå locka det på avvägar. Det har nämligen då fått undervisning om sin egen själs gudomlighet.»

Ett yttrande sådant som detta är ju synnerligen belysande för den starka självuppskattningen hos den som fällt det. Genom en sådan utsago får man också förklaringen på det som annars måste synas varje normal människa som en upprörande onaturlighet: att många Tingley-teosofiska föräldrar sända sina barn redan vid helt späda år till Point Loma. Det finns svenska familjer, som ditsänt sina barn redan vid två, tre års ålder. Detta visar ju en stark tro på Ledarens försäkringar att barnen, genom en så tidig behandling, skola bli i stånd att motstå all världens frestelser.

Mrs Tingley vill uppfostra en stab av lärjungar, som sedan skola gå ut över hela världen och missionera bland människorna. Det är nog möjligt att de barn som uppfostras vid Point Loma skola lämpa sig till att lydigt gå vart de sändas och lydigt säga vad de anbefallts att säga. De skola kanske bli goda soldater, men månne de skola duga till anförare? För att fostra människor med eget initiativ, med förmåga till självständigt handlande, fordras det nog att man *icke* hatar och utrotar »that lying word independence».

III.

TEOSOFIEN SOM VÄRLDS- ÅSKÅDNING.

III
TROSÖRKEZ EOM VÄRLDS
LÄSÄDNING

XIII. Vad teosofien lovade.

Under den första tiden efter Teosofiska samfundets stiftande var det många framstående personer som slöto sig till detsamma. Så i Amerika Thomas Alva Edison, i Tyskland Carl du Prel. Bland engelsmännen är att nämna Oscar Wilde, som en tid tyckes ha intresserat sig för samfundet. Här i Sverige kunna nämnas — förutom dem som ännu tillhöra samfundet — nuvarande professor Gadelius och dr Poul Bjerre.

Det är alls icke att förundra sig över, om många kände sig tilltalade av samfundets program. Studiet av Österlandets visdom och av människans sjäsliv — det var ju lockande ämnen för personer som voro intresserade av djupgående forskningar. Löftena om broderssinne, full tankefrihet och fördragsamhet måste ju likaledes verka tilltalande. Ävenså valspråket: »Ingen religion är högre än sanningen.»

Men det var många som snart lämnade samfundet. Många just av dess mest intelligenta medlemmar. Ty det märktes snart att teosofien icke höll vad den lovade.

Vad de inom samfundet bedrivna studierna beträffar, så ha ju helt visst medlemmar av samfundet lämnat icke obetydande bidrag till forskningar å antydda områden. Men en forskare arbetar ju i regel hellre ensam än i samband med personer, vilkas arbetsmetoder, uppfattning och sinnelag äro honom osympatiska. Därför blir det även i forskningshänseende en fråga

av avgörande vikt: huru har samfundet uppfyllt sina löften om broderssinne, om tankefrihet och tolerans?

Vad broderskapet beträffar, är svaret ju lätt givet. Schismerna inom samfundet ha — såsom av förut här lämnad historik framgår — varit talrika. Innan fyrtio år förflutit efter samfundets stiftande, är det delat i fem fraktioner, av vilka tre äro stadda i förbittrad fejd med varandra. Dessa fraktioner äro — utom den Besantska, den Tingleyska och den Steiner-ska — den äldre Tingleyska, den som separerade vid statskuppen år 1898, och den »oberoende italienska», som nyligen konstituerat sig.

Nu är det ju sant att också inom kristenheten splittringen varit — och är — stor. Men där är dock en betydande skillnad mellan de kristnas stridigheter och teosofernas. De kristnas tvister ha i allmänhet rört *idéer*, de ha gällt olika uppfattningar av Mästarens ord. Dessa tvister ha ofta röjt trängsinthet och formalism, men på det hela har man dock kunnat spåra ideella bevekelsegrunder. Ha också stundom personliga skäl spelat in, så har det väl oftast varit omedvetet. Men beträffande de olika fraktionerna inom teosofien ha tydligen de personliga skälen stått i förgrunden.

Vad skillnaden emellan de olika lärorna beträffar, så finnes det ju onekligen en sådan, alltsedan Alcyone-rörelsen satts i gång. Men även dessförinnan var antagonismen stor emellan den österländska och den amerikanska teosofien.

Det är ju sant, att mrs Tingley och mrs Besant ha något olika åsikter beträffande ockultismen. Båda anse det önskvärt att människornas latent psykiska förmögenheter uppodlas; båda äro de övertygade om möjligheten av t. ex. telepati och clairvoyans, möjligheten för oss människor att genom de inre sinna uppfatta budskap från en högre värld. Men skillnaden emellan dem är den, att mrs Tingley anser att människans utveckling härvidlag bör försiggå i och genom ett framåtskridande

i etiskt hänseende, under det att mrs Besant förordar en psykisk träning som — åtminstone enligt mr Leadbeaters bestämt utalade åsikt — icke har något att göra med vederbörandes moral. Nu är visserligen denna skillnad icke oviktig, men den tycks dock knappast tillräcklig för att åstadkomma en så skarp schism som den emellan de båda nämnda teosofiska fraktionerna.

Dr Steiners läror åter förete ju avgjorda olikheter med de båda övriga samfundens. Men hade — å ömse sidor — samfundet fasthållit vid sina principer om broderssinne och fördragssamhet mot alla slags olika åsikter, så borde väl också den Steinerska skiftningen av teosofi ha kunnat trivas jämte de andra.

Det är för övrigt rätt egendomligt att se huru de olika ledande personligheterna inom teosofien beskylla varandra för jesuitism. Bhagavan Das beskyller mrs Besant för jesuitism, mrs Besant beskyller dr Steiner för jesuitism, och dr Franz Hartmann förklarade att mrs Tingleys styrelsesätt var äkta jesuitism.

Detta beträffande deras broderssinne gent emot varandra. Gent emot utomstående torde också broderssinnet ofta vara ganska minimalt — när nämligen de utomstående opponera sig emot teosofien. Då kan stundom odium theosophicum fullt mäta sig med det mycket omtalade odium theologicum. Karl af Geijerstam talar om »den teosofiska hämnden» såsom något särskilt raffinerat. Det är i fråga om Solovyoff, som, innan han offentliggjorde sina avslöjanden, mottog brev från madame Blavatskys syster med hotelser, att han, ifall han skadade samfundet, skulle bli utsatt för det svartaste förtal, vilket på alla sätt skulle söka skada honom.

Taktiken lär ännu i dag på somliga håll bland teosoferna vara densamma. Det finnes faktiskt personer som tillhöra Teosofiska samfundet och länge önskat utträda ur detsamma men ej våga det, emedan de veta att »den teosofiska hämnden vakar» och att de skola få erfaras den i form av allehanda förtal.

Det tyckes ju nästan otroligt — och det kommer förmodligen att så av många anses — att bland anhängarna av broderskapets religion skulle förekomma systematisk hämnd mot avfallingar och verksamma motståndare. Men det som i någon mån förklarar saken, det är den fanatiska övertygelsen hos många av dem, att teosofien är den blivande världsreligionen, att därför var och en som motverkar eller skadar densamma begår en förfärlig synd, som ådrager syndaren en synnerligen svår karma i ett kommande liv. Därför — mena somliga teosofier — gör man människorna en verklig tjänst genom att på allt sätt söka avskräcka dem från att skada rörelsen.

Icke heller beträffande *den fria tankens* rätt har teosofien hållit vad den lovat. Jag har i det föregående påpekat huru — som just i den sektion inom det österländska teosofiska samfundet där man särskilt ägnar sig åt studier, medlemmarna måste avgiva ett löfte om ovillkorlig lydnad åt mrs Besant. Att mrs Tingley likaledes kräver en absolut hörsamhet är klart redan av det faktum att hon tillkännagiver sig vara denna epoks stora världslärare. Om — såsom dr F. Hartmann framhöll — ett tvivel på mrs Tingleys mahatmaskap betecknades som en dödsynd, så kan man ej gärna tro att inom hennes samfund tolereras någon öppet uttalad åsikt som strider emot hennes.

Vad dr Steiner beträffar, så antydes det på många ställen i hans skrifter att han är en »invigd»; och det ovan anförda uttalandet av dr Hubo om att det är orätt att inom teosofien verka för en åsikt, som strider emot dr Steiners, tyckes ju utvisa att också här föreligger ett icke ringa mått av auktoritetsvälde.

Nu är det visserligen ett nonsens att säga, att vi i religiösa frågor ej alls böra fästa avseende vid någon människas auktoritet. Alla rätta vi oss i någon mån efter auktoriteter, när det gäller vetenskapliga, praktiska eller konstnärliga frågor. Om en kemist säger mig att luften huvudsakligen består av syre och

kväve, så tror jag det, även om jag aldrig bevistat något experiment som ådagalägger det. Vi må aldrig så mycket hålla på vår rätt att själva iakttaga och själva döma, så böja vi oss dock — med rätta — för sakkunskapen, eftersom vi väl veta att vi omöjligt själva kunna förvärva sakkunskap på alla områden. Och om det hänt oss att vi mött en människa, ifråga om vilken vi intuitivt känna att hon äger mera av religiös erfarenhet än vi, om vi därför till en viss grad lita oss till denna människas uttalanden i religiösa frågor, så ha vi därmed icke avhänt oss vår fria självbestämmanderätt. Men en helt annan sak är det att utlova att för sitt återstående liv blint följa en människas auktoritet och tro allt vad hon säger vara sant. Det är att avhända sig sin förstfödsloft: den andens frihet som är vår dyrbaraste egendom.

Måhända teosoferna skola invända: Men de kristna — även protestanterna — böja sig också obetingat för en mänsklig auktoritet, då de svära på sin bekännelse.

Det är sant, att härvidlag har också protestantismen felat. Den har avstått från den »härliga frihet» om vilken Paulus talar. Men för det första är det i vår tid många kristna som fått upp ögonen för detta: att det ej överensstämmer med den sanna kristendomens anda att låta binda sig av dogmer och formler. Och för det andra så är det dock något olika: att låta binda sig av skrivna ord, dem man har framför sig och kan granska och bedöma, och att låta binda sig av en levande människa, som i morgon dag *kan* dekretera något som är absolut stridande mot vad mitt förnuft och mitt samvete bjuda.

I fråga om *tolerans* har ej heller teosofien hållit vad den lovat. I teosofiska skrifter säges det: Vi uppmana var och en att förbliva i sin egen tro. Vi säga till den kristne: Förbliv en god kristen; till mohammedanen: Förbliv en god mohammedan etc. Men detta är ju blott fraser, ifall man samtidigt säger till den kristne: Det som du grundar din tro på,

det är osant. Ty själva grundvalen för den kristna tron, det är, och det måste alltid förbliva, att Jesus är Kristus, d. v. s. att han är den ende och den störste, han är den han själv säger sig vara, då han förkunnar: »Jag är vägen, sanningen och livet» och »Ingen kommer till Fadern utom genom mig». Men teosoferna säga: Jesus av Nasaret var blott en inkarnation av en av de stora mästarna, och många ha före honom stått lika högt som han, många skola efter honom nå samma höjd.

Ofta ser man också i de teosofiska skrifterna emfatiskt uttalas att teosofien är den enda räddningen, den enda frälsningen för världen. Menade teosoferna verkligen vad de säga: att sann kristendom är detsamma som teosofi; menade de vad de också säga: att de alls icke vilja draga någon människa ifrån den religion i vilken hon är född och fostrad utan tvärtom vilja uppmana var och en: Förbliv i din religion, fatta den och utöva den i sanning — då vore det väl mera konsekvent, om de, när de komme till ett kristet land, *icke* sade: »Teosofien är den enda frälsningen», utan i stället: »Kristendomen, sant och djupt fattad, är frälsningen».

I toleransen ingår också *rättvisan*. Men rättvisan — det är icke endast att avhålla sig från orättvisa beskyllningar, det är också att erkänna allt vad som är värt erkännande. Mången gång då man läser teosofernas skrifter, frågar man sig dock förundrad: ha de då glömt att Jesus av Nasaret levat och lärt på jorden? När det t. ex. berättas om mrs Tingleys verksamhet i fängelserna, när det talas om huru då *för första gången* de stackars fångarna fingo höra, att för dem fanns hopp och frälsning, att också de ägde en odödlig själ med stora möjligheter, när det förklaras att teosofien är för dessa olyckliga den enda trösten, då måste man med häpnad spörja sig: Menar man då verkligen, att dessa människor i ett kristet land aldrig hört ett ord om kristendomens budskap: att varje människosjäl har inför Gud ett omätligt värde, att också för den uslaste finnes kärlek och förbarmande?

XIV. Teosofien och moralen.

Det som till de teosofiska samfundens dragit — och drager — deras bästa element, det är utan tvivel det rättfärdighetskrav som ligger till grund för lärorna om en rättvis vedergällning (karma) och om reinkarnationen. Att hylla dessa läror, det är att kräva rättfärdighet av både Gud och människor. Det är att tro att rättvisa alltid skipas — förr eller senare; det är att tro att intet sådant som orättvisa eller slump finnes i världsordningen. Mer än en sanningssökande själ, som upprörts vid åsynen av livets skenbara orättvisor — vare sig de träffat andra eller henne själv — har vunnit inre jämvikt genom läran om reinkarnationen, vilken ger en förklaring på det till synes orättvisa, ger ett löfte om helande av det bristfulla, en fulländning av det ofullkomliga. Hundratals millioner människor, tillhörande utomkristna religioner, omfatta denna lära. Många stora tänkare ha hyllat den. Ja, enligt Max Müller finnes det ingen lära om vilken mänsklighetens största filosofer så fullständigt enat sig.

Nu är det ju många som först inom teosofien mött läran om återfödelse och en rättvis vedergällning och för vilka därför dessa begrepp identifieras med ordet teosofi. Men i själva verket finnas dessa läror också inom kristendomen, ehuru de alltför länge där varit förbisedda.

Såsom jag haft tillfälle att redan i ett föregående arbete (»Fari-seism i våra dagar») framhålla, har Jesus tydligen inom lärjunga-

kretsen uttalat sig för reinkarnationsläran, vilken också var på hans tid bland judafolket allmänt omfattad. Åtskilliga av kyrkofäderna och många kristna tänkare i äldre och nyare tid ha också trott på återfödelsen. Och liksom Jesus tydligen lärt återfödelsen, så lärde han ock den rättvisa vedergällningen — eller vad teosoferna kalla karma. Han talade om huru »Människosonen skall vedergälla var och en efter hans gärningar», och när han skildrar den yttersta domen, låter han envar dömas efter sina gärningar. Sammalunda talar Paulus om huru »vad människan sår, det skall hon ock uppskära». Den demoraliserande läran om att tron på Jesus befriar oss från allt slags straff för våra synder, den finnes ingenstädes i Jesu egen förkunnelse.

I de nutida teosofernas uppfattning av återfödelsen och den därmed sammanhängande karma-läran framskyntar emellertid stundom ett drag, som kan komma oss att förstå varför Jesus icke i sin offentliga förkunnelse tyckes ha framhållit reinkarnationsläran utan i stället lämnat denna lära till en kommande tid — till den tid då utvecklingen krävde ett betonande av densamma. Jag syftar på den hårdhet som man någon gång kan få höra prov på hos teosofier i sammanhang med deras tal om karma. Det har t. o. m. hänt att en människa, som velat bispringa en sjuk, blivit av teosofier avrådd därifrån med orden: »Ni bör ej blanda er i hans karma.» En sådan hjärtlöshet torde väl också bland teosofier vara ett undantag. Men onekligen måste det för den som ej av naturen har ett medlidsamt hjärta ligga en frestelse till hårdhet i tanken: »Han har ju egentligen förtjänat detta; det är blott ett rättvist straff.»

För den *kristne* finnes det ju alltid ett korrektiv mot denna frestelse: han behöver blott se på Kristus, blott minnas Mästarens outtröttliga kärleksverksamhet för att förstå att ett lidande må vara förskyllt eller oförskyllt, så är det alltid vår plikt — och bör av oss kännas som en hjärtats maning — att göra vad vi kunna för att avhjälpa det.

Men fränsett den nämnda stundom hos teosofier framträdande hårdheten finner man också ibland dem en med återfödelseläran sammanhängande uppfattning som är synnerligen betänklig. Nämligen att den moraliska utvecklingen sker nästan naturnödvändigt, varför det förhållandet att en människa i etiskt hänseende står över hopen i regel blott beror därpå att hon, kosmiskt taget, är äldre.

Det framhålles ju numera av antropologer och naturforskare att man begår en ensidighet, om man vid studiet av evolutions-teorien och av evolutionshistorien ej tager hänsyn till det faktum att mitt i progressen finnas fall av regress, mitt i utvecklingen visa sig tydliga tecken på degeneration. Numera torde ingen antropolog anse att alla folk måste ha genomlupit ett stadium alldeles likt det som representeras av vissa nu levande synnerligen lågt stående folkslag. Men för många teosofier tyckes den fallande kurvan ej existera; de betrakta det som något självklart att vi alla någon gång stått på samma moraliska nivå som de värsta brottslingar. »Skillnaden emellan oss och brottslingen är sålunda blott en skillnad i ålder», skriver mrs Besant (i »Teosofi och kristendom»).

Att en sådan uppfattning skapar ett slags tolerans är ju oförnekligt. Men det är en tolerans av en ödesdiger art. Lika så väl som medlidandet är en makt, lika så väl är den etiska indignationen en kraft. Några av de gamla grekiska filosoferna ha kallat vreden en av de förnämsta drivkrafterna inom människosjälens, och var och en som vet, vad det är att känna harm över lågheten och lumpenheten, vet att liksom indignationen »facit versus», så kan den också skapa handling.

Har man den uppfattningen att vilka brott och laster en människa än må vara skyldig till, så är hon icke sämre än vad även de bästa på något föregående utvecklingens trappsteg varit, har man den övertygelsen att deras värsta fel blott bero på att de äro yngre — senare inkastade i livsvirveln — ja, då upphör därmed all etisk indignation.

Ångern — eller den harm vi känna mot oss själva över våra fel och svagheter — är likaledes en mäktig hjälp i utvecklingen av det bästa inom oss. Men också ångern måste ju bli matt och kraftlös, om vi säga till oss själva att våra fel blott bero på att vi — kosmiskt taget — äro så unga, och att dessa fel under utvecklingens gång skola växa bort, lika ofelbart som den veka trädteknigen med åren härdas, vinner styrka och stadga.

icke kan den brottslige rå för att han är yngre. Och icke har han egentligen någon anledning att arbeta på sin förbättring, om han tror att dygd och vishet så gott som naturnödvändigt växa fram med åren under de olika inkarnationerna.

En sant kristen etik är ägnad att fostra människan till på en gång styrka och mildhet. Men det förmärkes inom den teosofiska moraluppfattningen tendenser som kunna föra till på en gång hårdhet och slapphet.

Den, som är övertygad om att reinkarnationsläran är av en stor betydelse för lösningen av många jordlivets gåtor, måste ju anse att teosofien på visst sätt gjort gagn genom att sprida kännedom om densamma. Men på samma gång måste man tvekande fråga sig om ej teosofien på det hela taget dock gjort ogagn just härvidlag. Ty om reinkarnationsläran var något som vår tid just behövde — och det är mycket som tyder på att så är fallet — då ha likväl många människor genom obenägenhet för teosofien blivit avogt stämda mot denna lära. Var och en som i tal eller i skrift yttrat sig för nämnda lära har nog haft erfarenhet av detta: att folk strax som de få höra talas om reinkarnationen säga: Jaså, det är teosofi. Och man har vanligen ganska svårt att övertyga folk om att man kan tro på reinkarnationen och ändå icke vara teosof.

Det kan, som sagt, vara fråga om ej sålunda på det hela taget reinkarnationsläran lidit avbräck genom att bli omhändertagen av teosofien.

Efter det ovanstående skrivits, har något inträffat som röjer att, om man uttalar sig för reinkarnationsläran, måste man iakttaga även andra försiktighetsmått än ett uttryckligt betonande av att man ej är teosof. Professor Edv. Lehmann i Lund har i ett föredrag talat om nämnda lära så, som om den innefattade något så vidunderligt som tron på att människosjälur stundom inkarneras i djurkroppar. Nu förekommer denna uppfattning alls icke i den teosofiska litteraturen, varför man nödgas antaga att professor Lehmann hyser den föreställningen att i reinkarnationsläran alltid ingår nämnda tro. När en så lärd man kan göra sig skyldig till ett dylikt misstag, är det ju ej att förundra sig över, om bland den stora allmänheten finnas åtskilliga som göra sig samma slags begrepp om reinkarnationsläran. Det torde därför vara skäl påpeka, att nämnda vanföreställning icke hysts av någon av de många västerländska kyrkofäder och filosofer — alltifrån Origenes och till Viktor Rydberg — som under kristen tid hyllat läran om återfödelse. Att den förekommer som populär tro i Indien, det är ju en sak för sig, och likaså att den läres hos Platon och några andra förkristna tänkare. Förmodligen är det också en reminiscens från Platon, när professor Lehmann säger att det betraktas som ett straff om en man blir reinkarnerad såsom kvinna. Platon yttrar nämligen i en av sina dialoger — i Timaios, vill jag minnas — att lögnaktiga och lastbara män återfödas som kvinnor. Det förhållandet att den nutida teosofiens stiftarinna var av kvinnligt kön — och ävenså de två mest framträdande av dess nuvarande ledare — borde ju likväl göra det tydligt att det ej gärna av teosoferna kan betraktas såsom i och för sig en förnedring att födas som kvinna.

I sitt berörda föredrag yttrar också prof. Lehmann, att genom Mrs Tingley införts »kristna idéer» och »kristliga element» i teosofien. Även detta vittnar om en ganska ofullständig kännedom om teosofien. Riktigare torde vara att säga, att av de tre teo-

sofiska huvudfraktionerna den Tingleyanska är den som står kristendomen relativt mest fjärran. I »Hemligheterna i Hjärtats lära», det enda arbete — så vitt jag vet — som skrivits av mrs Tingley, nämnes Kristus endast i förbigående — i bredd med Konfutse och andra religionsstiftare —, och det framskymtar tydligt nog, att mrs Tingley anser sig stå över honom i fråga om betydelse för mänskligheten. Däremot ha mrs Besant och dr Steiner ägnat vardera ett flertal arbeten åt att skildra Kristus och behandla de kristna idéerna. Såsom jag ovan framhållit: de ha icke den tro på det absolut enastående i Kristi frälsargärning som berättigar till namnet kristen, men de ha dock tydligen en relativt långt högre uppskattning därav än mrs Tingley.

Avser man åter med »kristna idéer» och »kristliga element» en benägenhet för att framhålla de specifikt kristna dygderna: barmhärtighet och hjälpsamhet — och det tyckes vara huvudsakligen detta som professor Lehmann avsett —, så är det saut att mrs Tingley starkt framhåller vikten av osjälviskt arbete för andra. Men detta har också av mrs Besant med lika mycken kraft — och med avgjort mer vältalighet — framhållits. Även m:me Blavatsky skriver, att man icke är en god teosof, om man ej lever ett osjälviskt liv och hjälper andra. Frågar man åter huru de vackra orden om människokärlek omsatts i livet — ja, då är nog detta synnerligen svårt att avgöra för oss som leva långt ifrån såväl Point Loma som Adyar. Visserligen framhålles ledarens filantropiska verksamhet från Tingleyanskt håll med kanske mera iver än vad fallet är inom det Besantska lägret. Men ett faktum som kommit till min kännedom gör att jag för min del är föga benägen tro att det myckna ordandet om godhet härvidlag fullt motsvaras av verkligheten. En person, som i flera år tillhört Universella broderskapet, men nu lämnat detsamma, har berättat mig att hon — som redan före sitt inträde i samfundet var ivrig att få ägna någon del av sin tid åt nödställda likar och som känt sig dragen till Universella broderskapet ej

minst genom tillkännagivandet att där gjordes så mycket för andra — upprepade gånger bad att få tillfälle till något slags arbete av socialt eller filantropiskt slag. Då sådant emellertid icke gavs henne och då det ej heller, för så vitt hon kunde märka, utövades någon verksamhet av filantropisk art i den loge hon tillhörde, skrev hon till mrs Tingley själv för att bedja om ett råd härutinnan. Svaret blev, att hon borde vänta så länge, tills något tillfälle yppade sig, men att det likväl fanns *ett* slags god och nyttig verksamhet som alltid kunde anbefallas åt en god teosof — nämligen att bekämpa mrs Besant!

XV. Teosofien och kristendomen.

1.

»Vi hedningar», säger överste Olcott på ett ställe, när han talar om H. P. B. och sig själv. Det är med anledning av något som han berättar om några nödställda mohammedaner: H. P. B. och han kände, säger han, ett särskilt medlidande med dem, just därför att de voro deras »medhedningar» (»fellow heathens»).

Vad Olcott själv beträffar, så visar också den »Buddhist-katekes», som han författat och utgivit, tillräckligt att han var, som han själv sade, en hedning. I denna katekes betonas nämligen att buddhisterna icke tro på någon Gud. I hans memoarer röjer sig också flerstädes en bestämd animositet mot kristendomen.

Det förhållandet att av teosofiens ledande personligheter två — nämligen Olcott och Leadbeater — övergått från kristendomen till buddhismen, medan en tredje — mrs Besant — likaledes lämnat kristendomen för att övergå till brahmaismen, vittnar ju också tillräckligt om att det i början inom teosofien fanns en bestämd tendens att taga avstånd från kristendomen. På senare tid har emellertid härvidlag en tydlig förändring gjort sig märkbar. Står detta manne i sammanhang därmed att tidsandan härvidlag under de senaste decennierna undergått en påfallande förändring? I denna stund står ju faktiskt kristendomen bland de bildade och självständigt tänkande betydligt högre

i kurs än den gjorde på den tid då det Teosofiska samfundet stiftades.

Emellertid, anledningen må vara den ena eller den andra, — man är nu tydligen rätt angelägen om att framhålla att man mycket väl kan vara en god kristen på samma gång som man är teosof.

Att det inom Teosofiska samfundet kan finnas personer som med full rätt kalla sig kristna, det tror jag. Flera teosofier ha sagt mig att de genom teosofien lärt sig högre än förr skatta Kristus, ja, att de genom densamma återvunnit sin förlorade tro på Kristus. En av dem som så yttrat sig har emellertid tillagt: »Om kristendomen förkunnades rätt, så behövdes ingen teosofi.» Det är också min övertygelse.

2.

I ett föregående kapitel har jag talat om »teosofiens armod».

Vad jag menar härmed? Jag menar det, att om religionen kan sägas innebära två huvudmoment, vilka — enkelt uttryckt och med undvikande av all traditionell terminologi — kunna betecknas som *insikt* och *förmåga*, så tillfredsställer ej teosofien i någotdera hänseendet — och i synnerhet icke i det senare — människoandens krav.

Och enligt min mening är det enda effektiva sättet att bekämpa teosofien just detta: att reformera kristendomen — att klargöra huru det i densamma, sådan den nu i allmänhet predikas, finnes ett *för mycket* och ett *för litet*. Ett *för mycket* av dogmer, som ej tillhöra kristendomens eget väsen och som avhålla många tänkande nutidsmänniskor från att i kristendomen söka ett svar på livets frågor. Och ett *för litet* i så hänseende, att där fattas reinkarnations- och vedergällningsläran, vilka äro ägnade att försona en sökande och spörjande själ med det i livet som tyckes meningslöst och grymt.

För äldre tiders kristna var ej problemet: världsordningens rättfärdighet på samma sätt aktuellt som för oss. Vi hava fått blicken mera öppen för allt det lidande, alla de orättvisor, som jordelivet inrymmer, och vi nöja oss ej längre med den kategoriska förklaringen, att då det är Gud som styr *måste* allt vara rättvist. Vi vilja se åtminstone en skymt av den livets växlingar underliggande rättvisan för att erkänna dess tillvaro.

Det är därför som reinkarnationsläran, av Kristus antydd, i alla tider av många hans anhängare omfattad, nu torde mera än någonsin förr behöva framställas för människorna.

Insikten — det är kännedom om sig själv, sådan man är och sådan man borde vara, ävensom kännedomen om sin ställning inom universum.

Förmågan — det är kraften att från det man *är* höja sig till det man *borde vara*.

Vad *insikten* beträffar, så har kristendomen en omätlig fördel: den kan visa på Jesu gestalt och kan därigenom på en gång klargöra för människan hurudan hon *borde vara* och — genom kontrasten — huru långt hon i själva verket är ifrån sina egna möjligheters aktualisering.

Vad *förmågan* beträffar, så vet och känner den kristne att han av sin Herre och Mästare kan utbedja sig och undfå kraft att besegra frestelsen, att gå framåt mot målet, att genomträngas av den kärlekens ande som gör det svåraste lätt.

Teosofien har — såsom ju redan betonats — sin styrka i att framhålla reinkarnationen, vilken i kristendomen, sådan den i allmänhet förkunnas, blivit bortglömd — och lär därigenom människan att förstå sin ställning inom världsalltet bättre än som utan denna lära kan ske.

Men i det den förringar Kristi betydelse, förlorar den därmed i insikt beträffande människans latent möjligheter och aktuella brister. Och — först och främst — går den miste

om den kraft till förnyelse som den kristne finner genom gemenskapen med Jesus Kristus.

Troligen har teosofien för mer än en utgjort en räddning ur materialismen. Dock tror jag att det är relativt sällan som personer med en materialistisk åskådning låta sig vinnas av teosofien; jag är övertygad om att det i regel är människor med ideella aspirationer, människor med möjligheter till att vinnas för en levande kristendom, som övergå till teosofien. Och jag tror att de, sedan de blivit teosof, oftast äro svårare att vinna för kristendomens inflytande. Det tyckes härvidlag vara ungefär samma förhållande som det missionärerna beröra, då de säga: »Det är lättare att omvända en fetischdyrkare än en mohammedan, oaktat ju mohammedanismen i och för sig måste anses stå betydligt högre än fetischdyrkan. Men i varje mohammedan är så fast inpräglad den satsen att islam står högre än alla andra religioner, att det är hart när omöjligt att vinna honom för kristendomen.» Teosoferna ha likaledes så många gånger fått höra att teosofien står över alla religioner, att den inrymmer det bästa av dem alla, att det i regel torde vara föga hopp om att kunna vinna en teosof för kristendomen.

3.

Det är två meningar som inom det senaste århundradets jämförande religionshistoriska forskning med växande styrka gjort sig gällande och som haft sin stora betydelse för uppbyggandet av det teosofiska lärosystemet.

För det första: att slående likheter förefinnas emellan alla de stora världsreligionerna — så att man stundom kan finna huru vissa sanningar fått nästan ord för ord lika uttryck i olika religioner.

För det andra: religionerna stå ofta *högst* under ett tidigt skede för att sedan småningom sjunka till såväl sin etiska nivå

som sin intellektuella uppfattning. Så t. ex. är såväl i Indien som i Egypten den *äldsta* religionen monoteism, medan småningom en brokig polyteism blivit förhärskande. Likaså är ofta en religionsläras ursprungliga uppfattning av etiken av en hög och ideell art, ehuru småningom den uppfattningen insmyger sig att ceremonier och kulthandlingar äro av mera vikt än ett rättrådigt liv. I de flesta religioner tyckes det emellanåt ha uppträtt rörelser för ett återgående till den äldre och mera upphöjda religionen. Så t. ex. i Egypten, där Ameuhotep IV sökte återinföra monoteismen men — till följd av prästernas motstånd — misslyckades.

Vad beträffar den första av de ovannämnda sanningarna, så har den visserligen varit beaktad redan långt före det sista seklet. De äldsta kristna kyrkofäderna påpekade ofta de beröringspunkter som funnos emellan å ena sidan de hedniska religionerna och filosofiska systemen, och å andra sidan kristendomen. T. o. m. en man så föga tolerant till sin natur som Tertullianus framdrog sådana jämförelser. Sedermera, när kyrkan blev mera mäktig och mera ofördragsam, blev ju emellertid denna sanning från dess sida bortglömd. Och i vetenskapligt hänseende har den, som sagt, först på senare tider blivit till full evidens bevisad.

Vad åter beträffar den andra av de nämnda sanningarna, så har den ju visserligen överallt, hos alla folk och inom alla religioner, haft gamla traditioner för sig. Men att allt detta blott var sagor har länge varit vetenskapens dom. I all synnerhet blev det ju under det nittonde århundradet med dess till en början dogmatiskt ensidiga evolutionslära till något självklart, att mänskligheten alltjämt måste ha gått framåt på alla områden. Uppdagandet av nyssnämnda historiska faktum — att religionerna ofta stått långt högre under ett tidigare skede än under ett senare — ger en stark stöt åt den materialistiska världsåskådningen och ett värdefullt stöd åt den idealistiska

livsuppfattning som tror på att människoanden äger möjlighet att mottaga ingivelser från gudsanden.

Såväl madame Blavatsky som mrs Besant ha framhållit vilket vapen mot materialismen man äger i nämnda faktum. Men i och genom sin teori om »mästarnas» brödraskap såsom motor för den religiösa utvecklingen ha de i själva verket betydligt försvagat verkan av detta vapen.

4.

Det finnes en sak som mer än något annat bevisar att en människa av innersta hjärta och av osjälviska motiv tror på den sak hon förfäktar, och det är om hon för att främja denna sak *offrar* något som är av vikt och värde för henne själv. Den kristna religionens stiftare har offrat sig själv så som ingen annan; och i alla tider ha bland hans efterföljare funnits många som med glatt mod för sin tro offrat allt eller det mesta av vad människor pläga skatta högt. Alltifrån de första missionärer, som ledo martyrdöden ibland grymma hedningar, och intill våra dagars fattiga slumsystrar, som olönade och okända sträva för att hjälpa sina medmänniskor, har kristendomen att uppvisa en lång och lysande rad av hjältar och martyrer. Och var och en vet och erkänner att utom de relativt få vi känna finnas många som aldrig fått — liksom de aldrig sökt — människors pris, i det de okända av världen fullgjort sin ädla livsgärning.

Vad har nu teosofien att i den vägen uppvisa?

Jag talar nu icke om att det säkerligen bland teosoferna finnes somliga goda och uppoffrande människor. Sådana torde icke saknas inom någon religion. Men i fråga om en religiös rörelse, där — såsom ovan framhållits — så mycket beror på själva ledarnas auktoritet, där är man berättigad att spörja: Kunna samfundets stiftare och ledare åberopa sig på det slags ojäviga vittnesbörd som det osjälviska *offret* giver — offret av egna personliga intressen för en stor sak?

Låtom oss börja med att undersöka huru det härvidlag förhåller sig med de båda stiftarna.

I mrs Tingleys »Hemligheterna i Hjärtats Lära» framställes det verkligen så, som om madame Blavatsky lämnade sin rika och ansedda familj för att kunna predika sanningen för människorna. Om det finnes någon som på allvar tror att H. P. B., när hon rymde från sin man, gjorde det i den uppoffrande avsikten att lära människorna sanningen — då — ja, då lönar det sig verkligen inte att resonera med den människan. Efter det hon tagit detta steg, hade hon sannerligen ingen social position och icke heller någon rikedom att offra. När hon år 1875 tillsammans med överste Olcott stiftade det Teosofiska samfundet, var hon fattig och okänd och utan en skymt av vad man kallar social ställning. Huru förhöll det sig härmed, sedan hon stiftat samfundet? Från vilken tidpunkt man kan datera uppsvinget i ekonomiskt och socialt hänseende kan jag ej med bestämdhet säga, men visst är att hon under de senare åren av sitt liv icke led av fattigdom,¹ ej heller var i saknad av den hyllning och den pressryktbarhet som i våra dagar av människor skattas så högt, att de t. o. m. begå brott för att vinna densamma. Dessutom ägde hon i icke ringa mått den *makt* som ävenledes för många är så kär. Hon hade en beundrande, hängiven skara anhängare som villigt läto sig av henne ledas.

Sålunda, i timligt hänseende måste hon sägas ha *vunnit* genom att uppträda som religionsstifterska.

Men hon offrade sina krafter och sin tid, invända kanske hennes anhängare, hon arbetade intensivt.

Nåväl, att utföra intellektuellt arbete kan knappast, ifall man ager intelligens och energi, kallas att uppoffra sig. Det utgör

¹ Olcott talar om huru han, sedan H. P. B. överflyttat till Europa, regelbundet sände summor till hennes underhåll. Även talar han om huru hennes anhängare i London överhopade henne med gåvor. Av vad han nämner om hennes arv efter fadern framgår också att denne ingalunda var rik.

snarare ett inre behov för en kraftig natur. Allraminst kan det kallas ett offer, när man med sitt arbete vinner både ryktbarhet och ekonomiska fördelar.

Vad den andre stiftaren beträffar, så gäller om honom det samma som om madame Blavatsky. Också han var fattig och okänd, också han vann såväl ryktbarhet som ekonomiska fördelar genom samfundets stiftande. Hur han njöt av sin ryktbarhet, det framskyntar på mer än ett ställe i hans utgivna dagboksblad: »Old Diary Leaves». Och då hans intelligens var betydligt mera ordinär än m:me Blavatskys, kan man lugnt säga att han näppeligen, om han ej varit med om detta samfunds stiftande, på något annat sätt skulle ha kunnat förvärva sig en så ansedd och framträdande ställning som den han mot slutet av sin levnad intog.

Mrs Besant var visserligen redan ganska känd och uppburen, då hon ägnade sig åt Teosofiska samfundet. Men äger hon den ärelystnad som m:me Blavatsky en gång tillskrev henne, så måste hon i denna stund säga till sig själv att hon aldrig på något annat sätt skulle ha kunnat få sin ärelystnad så tillfredsställd som genom att ingå i detta samfund. Hon härskar över tjugutusen människor, fördelade i snart sagt jordens alla länder; varhelst hon kommer, mötes hon av anhängare som hylla henne »nästan som en gudomlighet». Tretusen äro medlemmarna av den esoteriska sektionen — också de spridda över hela världen — och alla dessa tretusen ha svurit att lyda henne »utan invändning och utan dröjsmål» i allt som gäller samfundet. Och då mrs Besant nyligen visat sig helt identifiera sina egna intressen med samfundets, så torde det knappast vara något hon önskar som hon ej kan befälla vem som helst av dessa tretusen trogna. Vad hennes ekonomi beträffar, så har hon i Alcyone-processen uppgivit att hon enbart av bokförlaget har 10 à 12,000 rupier årligen i inkomst.

Mrs Tingley var en fullkomligt okänd person, då hon utsågs

till president i det Amerikanska teosofiska samfundet. Hennes rykte och hennes makt sträcka sig nu vida, och hon råder så fullständigt över sitt samfunds ekonomiska tillgångar, att t. ex. här i Sverige de boksamlingar som finnas vid de olika Tingley-teosofiska logerna äro skrivna såsom Katherine Tingleys tillhörigheter.

Likaså har ju dr Steiner genom att ansluta sig till Teosofiska samfundet vunnit ryktbarhet och inflytande. Och då hans omfattande skriftställar- och föredragsverksamhet ju alltid kan påräkna ett det livligaste intresse från hans anhängares sida, är det mycket sannolikt att han också i ekonomiskt hänseende haft gagn därav.

Man behöver ju alls icke klandra detta eller missunna Teosofiska samfundets ledare vare sig den ena eller den andra av dessa förmåner, men man har full rätt att säga att *offrets* insigel på en fullt osjälvisk verksamhet kunna de icke förete.

5.

Det är också i ett annat avseende som såväl mme Blavatsky som alla hennes efterföljare på ett märkligt sätt stå tillbaka för andra religionsstiftare från skilda tider och länder, ja icke blott religionsstiftarna utan också de mera framstående av deras efterföljare. Hos alla de stora religiösa personligheter, av vilka yttranden blivit bevarade eller vilka själva hava efterlämnat skrifter, finner man — mer eller mindre ofta — uttryck vilka — liksom med ett blixlikt ljus — belysa deras innersta, giva det väsentliga av deras väsen, blotta de djup inom dem, där anden brinner och flammar och söker — och finner sin Gud. Att möta ett sådant andens djupa ord, det är som att möta en gnista, vilken tänder elden inom vårt eget väsen, det är att möta rikedom och själv bliva rikare, det är att förvärva sig en skatt som aldrig dör.

Låt oss taga som exempel en man som Mohammed. Han är ingalunda en helt sympatisk människa, han kan icke ens fritagas från hvad vi med ett nutida ord kalla humbug — eftersom man t. ex. svårligen kan anse som fullt ärliga de »uppenbarelser», i vilka han får en speciell personlig tillåtelse till vissa angenäma synder. Och dock — han *har* uttalat ord som göra att vi aldrig kunna frånkänna honom en verklig religiös erfarenhet; han *har* i sanning vetat vad det vill säga att stå inför levande Gud. Ty utan denna inre erfarenhet skulle han ej kunnat uttala ord av så skälvande liv, av så djup och äkta vördnad inför den Evige som på mer än ett ställe i Koranen möta oss.

Men sök i m:me Blavatskys och hennes efterföljares skrifter efter ett levande brinnande ord — och ni skall söka förgäves! Sök efter en enda sida som uppenbarar för oss — otvetydigt, ofrånkomligt — att för denna människa kännes som livets innersta, djupaste krav hennes andes längtan till Gud. Ni skall icke finna det. Ni skall finna många väl valda citat ur andra religionsstiftares verk, ni skall finna mycken kunskap — mycken värtalighet också, men ni skall icke finna den inre kunskap, den hjärtats djupa visshet, som är för mer än all boklärdom. Säg icke att det finnes människor som dölja sitt innersta, som aldrig inför världen yppa vad som rör sig djupast inom dem.

Den människa som känner djupt i religiöst avseende, hon kan icke beröra de stora religiösa frågorna utan att hennes innersta kommer i skälvning. Hon kan icke tala om dem utan att det inom henne ljuder en sträng som sätter andras hjärtesträngar i dallring. Låt vara att det finnes människor så alldeles utan förmåga att uttrycka sig, att deras ord ej återspegla vad de innerst känna. Men här är ju ej fråga om sådana människor utan om personer med betydande litterär begåvning. Och detta: att de i själva verket endast äro kompilatorer, icke självstän-

diga religiösa genier, detta tyder i sig självt på att deras verk icke är av den art som bliver beståndande.

6.

I första avdelningen av denna bok har jag i korthet berört mrs Besants uppfattning av Kristus, men då nämnda författarinnan om kristendomen och dess stiftare utgivit ett flertal böcker (»Den mytiske, mystiske och historiske Kristus», »Esoterisk kristendom», »De kristna idealen» m. fl.), och då hon av somliga sina anhängare försäkras vara en kristen, så kan det vara skäl att ytterligare något uppehålla sig vid hennes uppfattning av Kristi personlighet.

I det förstnämnda arbetet röjer sig beträffande den historiske Kristus en tydlig påverkan av Erneste Renan — vars »Jesu liv» ju ansågs epokgörande på den tid då mrs Besant först övergav kristendomen för ateismen. Liksom Renan uppfattar hon Jesus som den blide svärmaren och förbiser totalt den ljungande kraften i hans personlighet.

Såsom redan nämnt, förklarar mrs B. att Jesus föddes 105 år före vår tideräkning. Härav följer ju att en del uppgifter i evangelierna samt i Apostlagärningarna, som beröra historiska personligheter, måste — enligt mrs Besant — vara osanna. Men även i övrigt är det svårt att se vad som lämnas kvar av evangeliernas berättelser. Mrs B. påminner om vissa likheter mellan Jesu och andra religionsstiftares historia, men hon ställer sig härvid på den ståndpunkt, som för ett eller ett par decennier sedan var modern bland vissa religionshistoriska forskare vilka överdrevo dessa likheter och därför i Jesu historia sågo idel myter. Det är ju alltid så inom vetenskapen: så snart en sanning blivit uppdagad, finns det folk som äro färdiga att utdraga den in absurdum. Numera torde dock de allra flesta religionshistorici se sundare på frågan om dessa lik-

heter och erkänna att de i allmänhet äro rätt oväsentliga, ofta också sådana som kunna ha sin upprinnelse i allmängiltiga mänskliga iakttagelser. Om man t. ex. påpekar att Herakles liksom Jesus måste mycket lida och att, liksom Jesus redan som barn blev ett föremål för Herodes' förföljelse, så blev Herakles i vaggan utsatt för ett attentat av Hera — ja, då har man blott konstaterat att mänskligheten i alla tider vetat att livets stig är uppfylld av lidanden och mödor och detta i regel allra mest för de största och kraftigaste personligheterna. Därför är det helt naturligt att i sagorna om Hellas' store heros finnes mycket som talar om kamp mot svårigheter och faror. Men man skall vara bra blind för att icke se huru sagotonen i berättelsen om ormarna vid Herakles' vagga är en helt annan än berättelsen om Herodes' oro för sin krona och hans grymma barnamord i Betlehem — en berättelse så lugnt trovärdig i tonen och för övrigt alldeles överensstämmande med historiens vittnesbörd om Herodes' sjukligt misstänksamma och blodtörstiga natur.

Bland de av Mrs Besant och andra anförda likheterna är väl den relativt mest betydelsefulla den beträffande jungfrufödelsen. Också om andra religionsstiftare — så t. ex. om Buddha — berättas det ju att de blivit födda av en jungfru. För den som i likhet med Mrs B. tror på ett enhetligt ursprung för religionerna och likaledes tror på latent psykiska förmögenheter i människan — varibland klarsyn också in i framtiden — för den borde det ju ej vara alldeles otänkbart att legender inom en religion kunnat utgöra aningar om vad som verkligen skulle hända i den största av alla religionsstiftares liv. Men även om man skulle medgiva att man här har att göra med ett mytiskt drag — med en benägenhet för att åt mänsklighetens store giva en börd olik andra människor — så bör det framhållas att jungfrufödelsen så föga är något centralt drag i kristendomsförkunnelsen, att den i två evangelier ej alls berättas

och i ingen av alla de övriga nytestamentliga skrifterna om nämnes, ej heller i den nicenska trosbekännelsen.

Såsom nyss sades, det är svårt att veta vad i evangelierna som ej av mrs Besant och mr Leadbeater betraktas som dikt. Allt som berör Jesu födelse behandlas som myter. Likaså allt som berör hans död. I »Den kristna trosbekännelsen» har mr Leadbeater kallat berättelsen om Jesu död på korset för en myt och betecknar den som »historien om ett fysiskt lidande som är helt och hållet inbilladt», varför han anser att den kärlek och medkänsla och djupa tacksamhet, som kristenheten i alla tider ägnat sin frälsare vid åminnelsen av hans bittra död, utgör »måhända det mest häpnadsväckande och *beklagliga* (kurs. av mig) exempel på slöseri med psykisk kraft som världshistorien har att uppvisa».

Man har full rätt att antaga att härvidlag liksom i allt annat mr Leadbeaters och mrs Besants åsikter sammanfalla, detta så mycket mer som mrs Besant i »Esoterisk kristendom» lovordande hänvisar till nämnda arbete av sin kamrat och flera gånger citerar ur detsamma. Men det är mycket betecknande att, medan en läsare av Leadbeaters »Den kristna trosbekännelsen» lämnas i ovisshet om det verkligen finns något i evangeliernas berättelser som — enligt mr Leadbeaters ockulta undersökningar — bör anses som sant, så förklaras utan tvekan som vissa och sanna några icke i evangelierna men i en del apokryfisk litteratur förekommande uppgifter om Jesu liv, såsom att han en tid vistats bland esséerna, att han företagit en färd till Egypten och där inhämtat forntida visdom, m. m.

Jesu dop tyckes vara så gott som den enda tilldragelse av de i evangelierna berättade som av de två i Adyar anses historisk. Det var vid detta tillfälle som »Kristus-själen» nedsteg i Jesus. Men — såsom redan nämnt — icke så att Jesus och Kristus sammansmälte, utan så att Jesus gav vika för Kristus. Efter döden visade sig Kristus under elva års tid för lärjungarna men

försvann därpå. Sedan denna tid är det Jesus som beskyddar och tager vård om den kristna kyrkan.

Det röjer en ovanlig brist på historiskt sinne, psykologisk blick och litterär uppfattning att påstå att evangelierna skulle vara ett uppkok av gamla myter och sålunda *den* Jesus Kristus som där skildras en uppiktad gestalt. Om icke flertalet människor, genom att alltifrån barndomen ha hört de evangeliska berättelserna, till en viss grad förlorat förmågan att uppfatta det ojämförligt *levande* i dem, så skulle alla inse huru orimligt det är att anse dessa skildringar som dikter. Om en diktare hade skapat Jesus-bilden och Jesu historia — då skulle den diktaren vara så mycket större än alla de som vi äro vana att nämna som mänsklighetens störste, som Mont Blanc är högre än Södra bergen i Stockholm.

Oaktat hon hyser den här skildrade uppfattningen av evangeliets Kristus, talar likväl mrs Besant om den kommande världsfrälsare, som hon tror skall inkarneras i ynglingen Krishnamurti, på ett sätt som om härmed avsåges den Kristi återkomst som evangelierna förebåda. Man måste giva rätt åt ett par författare — fransmannen G. Lévy och engelsmannen E. S. Mc Neile — då de förklara det bedrägligt att söka vinna för Alcyonerörelsen de kristna, under föregivande att de mycket väl kunna fortfara att vara kristna på samma gång som de bedja att Kristus måtte inkarneras i Krishnamurtis kropp.

Vad d:r Steiner beträffar, så finns det passager i hans skrifter — t. o. m. rätt många sådana — som giva det intrycket att för honom kristendomen är världsreligionen och Kristus den ende världsfrälsaren. Men å andra sidan finnes, såsom ovan påpekats, ställen där han tyckes sätta Buddha lika högt som Kristus. En sådan uppfattning kan ju aldrig kallas kristen. Ty kristendomen kan väl vara med om att i varje religion finnes en uppenbarelse av det gudomliga, men den kan aldrig frångå

att alltsedan Kristus levde och lärde och dog på jorden, är han mänsklighetens centralgestalt — dess hövding och dess frälsare. Kejsartidens romare förtörnades över de kristnas förmäthenhet att — mitt i den eklektiska tolerans som på den tiden var rådande inom deras världsvälde — vägra erkänna andra religioner och religionsbruk såsom likberättigade med deras egna. I våra dagar, då teosofien med sin eklekticism gör anspråk på att vara det sista ordet i mänsklighetens sökande efter sanningen, mena teosoferna att det är bristande vidsynhet, när de kristna ej vilja gå in på ett jämställande av alla religioner — eller åtminstone av buddhism och kristendom.

Men det finnes ett faktum, ett även för tvivlaren oförnekligt faktum — nämligen ifall tvivlaren vill göra sig mödan att undersöka saken — som röjer att kristendomens överhöghet icke endast förefinnes i de kristnas inbillning. Och detta faktum är: att aldrig har en sådan människa blivit för mänskligheten skildrad som den människan Jesus Kristus, vilken träder oss till mötes i evangelierna. Även de som icke fullt fatta hans storhet, hans omätliga betydelse, måste dock, om de ej äro helt förblindade, medge två saker:

för det första att i ingen annan bok finnes skildrad en människa så överväldigande i vishet och storhet och kraft, så hjärtvinnande i förbarmande kärlek,

och för det andra att ingen, icke ens den störste diktare, skulle ha kunnat dikta en gestalt så helt ljus, så alldeles utan skuggor, och likväl få honom levande inför oss.

Teosofien har ställt sig blind för dessa fakta. I sin nivellevande strävan har den sökt splittra Kristusgestalten genom att uppdelat honom i två väsen — Jesus och Kristus — och även i övrigt sökt förringa hans storhet.

Framtiden skall väl utvisa vilkendera som är världsreligionen: teosofien eller kristendomen.

XVI. Slutord.

Teosofien har ofta blivit kritiserad från den rena skepticis-
mens ståndpunkt. Den ståndpunkten intog Karl af Geijerstam,
när han på sin tid angrep teosofien. Under de år, som gått
sedan hans »Den avslöjade Isis» utkom, har emellertid opinionen
i avsevärd mån förändrats beträffande människornas latent
psykiska förmögenheter. Det som orsakat förändringen är till
en del vissa vetenskapliga upptäckter och teorier å kemiens och
fysikens gebit. I och med att man icke blott uppfattar ljuset,
ljudet och elektriciteten såsom rörelsefenomen utan också defini-
erar själva materien såsom kraft, blir det ej längre så otänk-
bart att t. ex. människotanken kan utöva direkt inverkan på
det fysiska planet. Om vår tanke beledsagas av rörelser i
hjärnmolekylerna och om den materia som omgiver oss utgöres
av molekyler stadda i ständig rörelse — varför skulle det väl
vara otänkbart att de från hjärnmolekylerna utgående vibratio-
nerna påverka till större eller mindre hastighet vibrationerna i
någon utom oss existerande kropp?

Och liksom man — teoretiskt taget — nu blivit mera böjd
att erkänna möjligheten av det som förr ansågs omöjligt, så har
man ock — praktiskt sett — blivit tvingad att vidgå realiteten av
egendomliga, psykiska företeelser, vilka numera undersökts och
konstaterats av så många erkända vetenskapsmän, att man, ifall
man förnekar dem, blott röjer sin okunnighet.

Sålunda, möjligheternas värld — även beträffande psykofysiska

och psykiska fenomen — har högst betydligt vidgat sig på de senaste decennierna. Och för min del tror jag att man, innan tio år förgått, skall vara nödgad att göra ännu större medgivanden än man hittills gjort.

Det är därför ingalunda till följd av någon apriori-skepticism som jag ställer mig tvivlande beträffande de fenomen som berättas ha ägt rum i samband med Teosofiska samfundets stiftare och ledare, ävensom beträffande deras uppgifter om »mästarna» och deras underbara gärningar. Men naturligtvis har man både rätt och plikt att i fråga om ovanliga fenomen vara kritisk och begära något slags bevis, innan man accepterar. Visserligen icke det slags bevis som man kräver t. ex. i fråga om kemiska experiment. Ingen, som det allra minsta känner lagarna för psykiska företeelser, väntar sig att någon skall kunna när som helst återupprepa ett en gång utfört psykofysiskt fenomen. Men de garantier man med fog kan begära, det är att fenomenet iakttagits av fullt tillförlitliga personer. Eller åtminstone av *en* människa, vars karaktär är höjd över alla misstankar. Nu kan jag för min del icke finna att något enda fenomen av dem, som om teosofiens stiftare berättas, äger den nämnda garantien. I och med detta negativa resultat av en — jag vågar säga det — samvetsgrann undersökning av föreliggande berättelser och vittnesbörd återstår det för bedömandet av teosofien endast att hålla sig till lärorna. Och härvidlag upprepar jag ännu en gång vad jag ovan yttrat: Vad som däri är värdefullt, det finnes i kristendomen, vilken därtill äger ett omätligt plus i den hjälp, den tröst och den kraft som den kristne vinner i och genom sitt personliga förhållande till Jesus Kristus.

De »mänskliga dokumenten» ha alltid sitt värde och sin betydelse, då det gäller något som så nära berör själarna som en religiös övertygelse. Därför anser jag det vara skäl att här framlägga ett vittnesbörd av en som själv försökt sig på teoso-

fiens väg och anför sålunda här — med brevskrivarens tillåtelse — ett utdrag ur ett brev som jag i somras mottog:

»Tillåt mig uttrycka mitt varma tack för det försvar ni i tidningarna ägnat kristendomen gentemot teosofien.

Kanske skall det intressera er att höra det jag under flera år varit medlem i Universella broderskapet och först nu kommit till insikt om att vi i Kristus äga allt vad vi behöva och att vägen till sanningen går genom Honom. Ni skall helt säkert förstå mig, när jag säger att jag känner mig ganska bitter vid tanken på alla de år, som jag förgäves sökt tillfredsställelse för mitt andliga behov inom teosofien. Den gömmer på botten en gränslös fattigdom. Vägarna till Gud äro många, men min tro är att icke är teosofien någon av dem. För sex år sedan kom jag, med själ och hjärta en kristen, till X. för att ägna mig åt medicinska studier. Där råkade jag ut för min första svåra själskris. Jag tvivlade och blev besegrad. Djupt olycklig över att ha förlorat min tro, sökte jag sedan i teosofien något som kunde giva innehåll åt mitt liv, lockad av det vackra ideal om broderskap och samvetsfrihet som ju teosofien ständigt framhåller. Jag behöver väl icke säga er hur gränslöst besviken jag blivit och hur gränslöst fattig teosofien slutligen syntes mig. Nu har jag en önskan, och det är att genom mina erfarenheter hindra andra, som i likhet med mig till följd av tvivel på sin barndomstro sökt ersättning för densamma inom teosofien, att nödgas förlora så många år som jag under sökandet efter något som de dock icke skola finna. Ty teosofien har intet att giva en hungrande och törstande människosjäl. Min åsikt är densamma som eder: att teosofien bör bekämpas, men med ädla vapen. Kunde teosofien hålla de löften den giver om människokärlek och broderskap, så kunde den kanske leda till Gud. Som det nu är, skola många, som där förgäves sökt sanningen, i förtvivlan vända allt sanningsökande ryggen, kännande bitterhet mot både Gud och människor.

Det synes mig, som om ni i kampen mot teosofien hade en stor uppgift att fylla. Jag vet att teosoferna giva all kritik över teosofien namn av förföljelse, men en ärlig jämförelse av teosofien och kristendomen och påpekandet av den senares rikedom gentemot den förra är något som ju var och en kan försvara inför sitt samvete.»

»Teosofien har intet att giva en hungrande och törstande själ.»
— Ja, det är också min uppfattning.

Och därför har det varit min önskan att söka förmå dem att besinna sig, som tilläventyrs ämna sig in på den vägen.

Innehåll.

	Sid.
Inledning	3
I. <i>Ur teosofiens historia.</i>	
1. Gammal och ny teosofi	9
2. Helena Petrovna Blavatsky	17
3. Henry S. Olcott	45
4. De två i Adyar	51
5. Den amerikanska teosofien	72
6. Dr Steiner och Antroposofiska sällskapet	79
II. <i>Mrs Tingley i Sverige.</i>	
7. Hos Mrs Tingley på Visingsö	89
8. Fredskongress och festspel	93
9. Mrs Tingley som uppfostrare	99
10. Teosofisk polemik	104
11. Mrs Tingley har ordet	110
12. Än en gång Raja Yoga	131
III. <i>Teosofien som världsåskådning.</i>	
13. Vad teosofien lovade	137
14. Teosofien och moralen	143
15. Teosofien och kristendomen	150
16. Slutord	165

P.B. 27

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

1926

1927

1928

1929

1930

1931

1932

1933

1934

1935

1936

1937

1938

1939

1940

1941

1942

1943

1944

1945

1946

1947

1948

1949

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

2010

2011

2012

2013

2014

2015

2016

2017

2018

2019

2020

2021

2022

2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

2032

2033

2034

2035

2036

2037

2038

2039

2040

2041

2042

2043

2044

2045

2046

2047

2048

2049

2050

2051

2052

2053

2054

2055

2056

2057

2058

2059

2060

2061

2062

2063

2064

2065

2066

2067

2068

2069

2070

2071

2072

2073

2074

2075

2076

2077

2078

2079

2080

2081

2082

2083

2084

2085

2086

2087

2088

2089

2090

2091

2092

2093

2094

2095

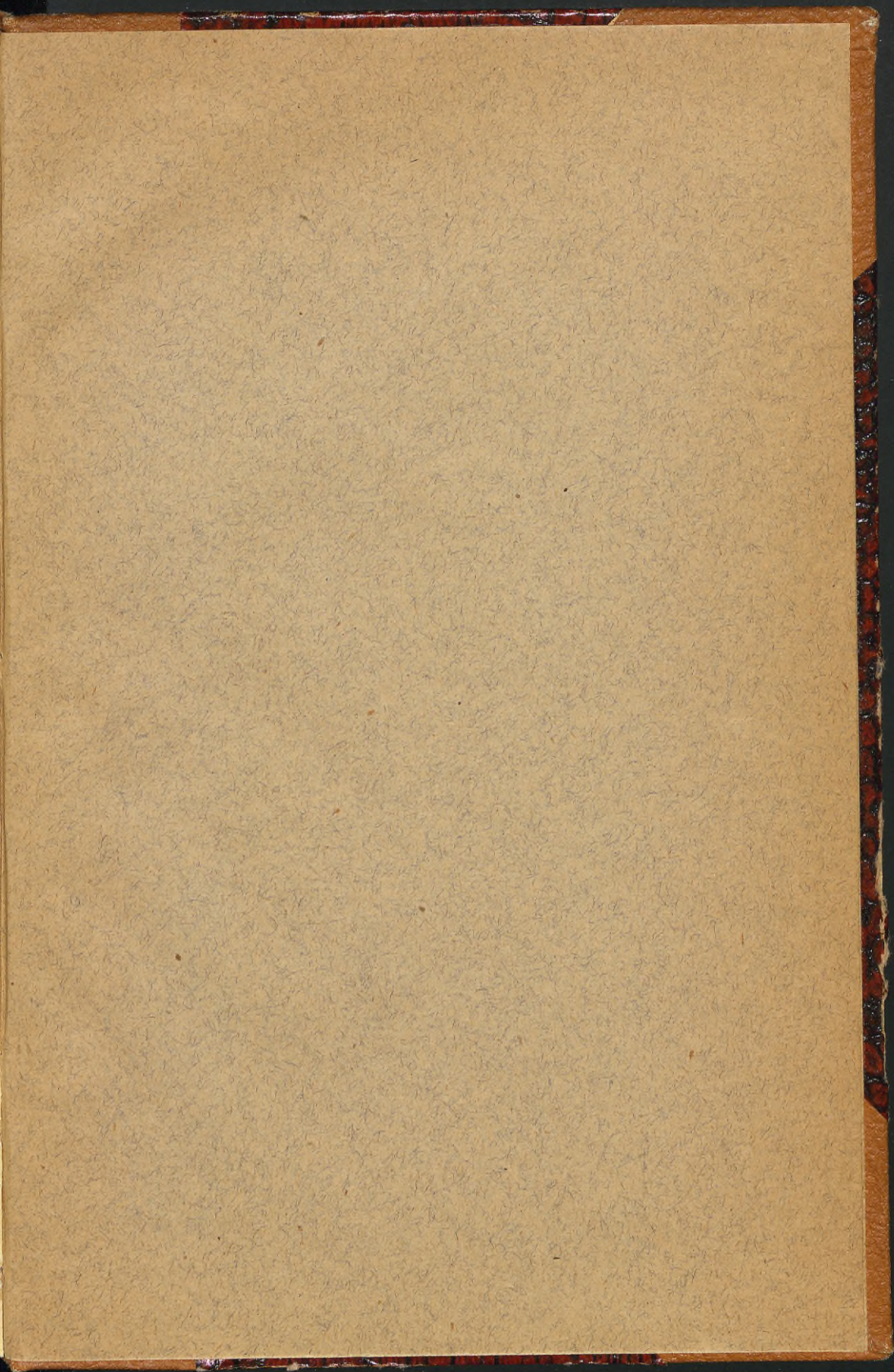
2096

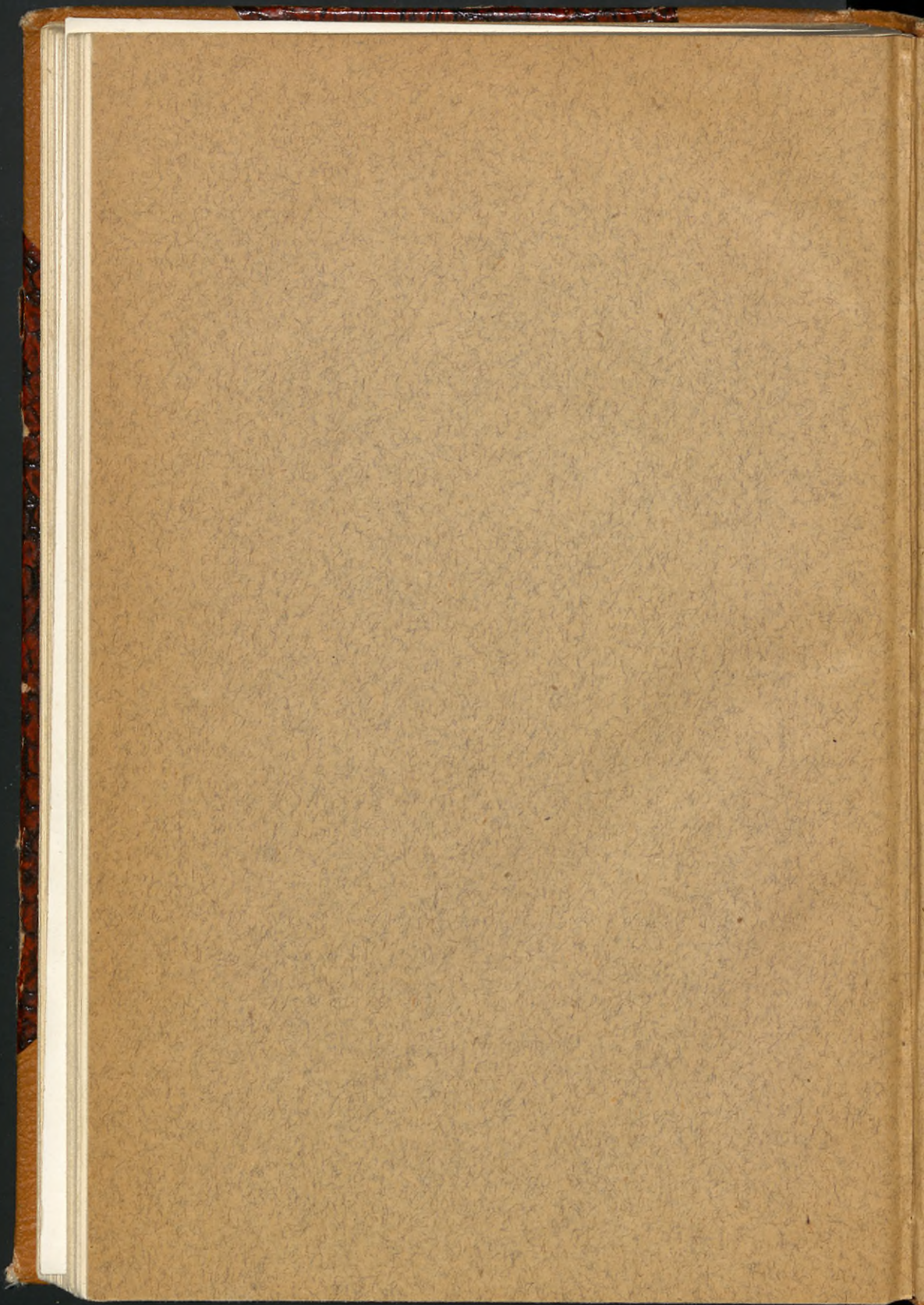
2097

2098

2099

2100

6000121273

Göteborgs universitetsbibliotek

